

**Національна наукова медична бібліотека України
Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця
Асоціація з медичної та психологічної реабілітації**

**Медико-психологічна реабілітація
та соціальна адаптація учасників бойових дій
і вимушених переселенців в Україні:
проблеми та перспективи**

Київ 2024

**Національна наукова медична бібліотека України
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
Асоціація з медичної та психологічної реабілітації**

**Медико-психологічна реабілітація
та соціальна адаптація учасників бойових дій
і вимушених переселенців в Україні:
проблеми та перспективи**

Київ 2024

Укладач

А. М. Панфілова

Науковий консультант

М. М. Матяш, доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри загальної та медичної психології
Національного медичного університету імені О. О.
Богомольця

Медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація учасників бойових дій і вимушених переселенців в Україні: проблеми та перспективи : бібліогр. покажч. / уклад. А. М. Панфілова; наук. консультант М. М. Матяш; Нац. наук. мед. б-ка України, Нац. мед. ун-т імені О. О. Богомольця, Асоц. з мед. та психол. реабілітації. – Київ, 2024. – 91 с.

Бібліографічний покажчик “Медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація учасників бойових дій і вимушених переселенців в Україні: проблеми та перспективи” присвячено актуальним проблемам медичної та психологічної реабілітації учасників бойових дій, вимушених переселенців, мігрантів та постраждалого населення. У виданні представлено нормативно-правову базу з досліджуваного питання, вміщено матеріали, в яких відображено проблеми посттравматичних стресових розладів; розглянуто систему реабілітації в Україні та шляхи її вдосконалення; представлено сучасні моделі реабілітації та узагальнено новий досвід медичної та психологічної реабілітації учасників бойових дій, вимушених переселенців, мігрантів та постраждалого населення; проаналізовано досвід інших країн світу з надання реабілітаційних послуг військовослужбовцям-учасникам бойових дій. Видання адресовано фахівцям медичної галузі, психологам, соціальним робітникам й усім, хто цікавиться питаннями медичної та психологічної реабілітації учасників бойових дій, вимушених переселенців, мігрантів та постраждалого населення.

Зміст

Розділ 1. Нормативно-правове регулювання надання медико-психологічної реабілітації	4
1.1. Конституція України	4
1.2. Закони України	4
1.3. Постанови Верховної Ради України	4
1.4. Укази Президента України	4
1.5. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України	5
1.6. Накази Головнокомандувача Збройних Сил України	7
1.7. Накази Міністерства оборони України	7
1.8. Накази Міністерства охорони здоров'я України	8
1.9. Накази Міністерства внутрішніх справ України	9
1.10. Накази Міністерства у справах ветеранів України	9
1.11. Накази Генерального штабу Збройних Сил України	9
Розділ 2. Психологія особистості	10
Розділ 3. Бойовий стрес	16
Розділ 4. Посттравматичні стресові розлади	23
Розділ 5. Організація психологічної допомоги постраждалим у збройних конфліктах	38
Розділ 6. Медико-психологічна реабілітація учасників бойових дій	46
6.1. Загальні питання реабілітації	46
6.2. Психологічна реабілітація	57
6.3. Реабілітація при черепно-мозковій травмі	59
6.4. Реабілітація при вогнепальних травмах	66
6.5. Реабілітація при акубаротравмі	67
6.6. Санаторно-курортна реабілітація	74
Розділ 7. Соціальна адаптація постраждалих у збройних конфліктах	77
Розділ 8. Соціальна підтримка вимушених переселенців	84

Війна між російською федерацією та Україною стала справжнім випробуванням для мільйонів українців, створила виклик існуванню нашої держави та її суверенітету, призвела до значних соціальних потрясінь, поставила нові проблеми та виклики. Вирішення цих проблем потребує пошуку нових підходів у роботі з військовослужбовцями, бійцями, що зазнали поранення та каліцтва, постраждалими у збройних конфліктах, внутрішньо переміщеними особами і такою вразливою групою як діти.

Зважаючи на актуальність проблеми, підготовлено бібліографічний покажчик «Медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація учасників бойових дій і вимушених переселенців в Україні: проблеми та перспективи».

Основний зміст покажчика розкрито у восьми розділах, що мають суцільну нумерацію бібліографічних записів.

Розділ 1 «Нормативно-правове регулювання надання медико-психологічної реабілітації» вміщує одинадцять підрозділів, до яких включено бібліографічні записи чинних законів України та підзаконних нормативно-правових актів, згрупованих за принципом верховенства права й абеткою назв.

До розділу 2 «Психологія особистості» увійшли бібліографічні записи видань, в яких розглянуто вплив війни на психіку людини і показано як адаптуватися до умов воєнного часу.

У матеріалах розділу 3 «Бойовий стрес» вміщено бібліографічні записи публікацій, що розкривають питання процесу мобілізації всіх наявних можливостей організму, імунної, захисної, нервової, психічної систем для подолання загрозливої для життя ситуації. Показано наслідки бойового стресу таких як тривога, страх, бойовий шок, перевтома, бойове перевантаження, депресія, отримання бойових стресових розладів що призводить до зниження бойової активності і психогенних захворювань та розглянуто шляхи їх подолання.

До розділу 4 «Посттравматичні стресові розлади» включені бібліографічні записи публікацій, що показують як участь у бойових діях впливає на свідомість людини, піддаючи її серйозним якісним змінам. Розглянуто як посттравматичні стресові порушення сприяють формуванню специфічних сімейних відносин, особливих життєвих сценаріїв і можуть впливати на все подальше життя людини. Запропоновано основні принципи та критерії діагностики посттравматичних стресових розладів.

Розділ 5 «Організація психологічної допомоги постраждалим у збройних конфліктах» увійшли бібліографічні записи видань, в яких розкрито особливості психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей. Показано особливості психологічного консультування військовослужбовців та ветеранів, які постраждали внаслідок травмівних подій, зокрема, з важкими наслідками бойових поранень та звільненими з полону, а також особливості консультаційної роботи з членами сімей військовослужбовців.

Розділ 6 «Медико-психологічна реабілітація учасників бойових дій» складається з шести підрозділів і містить бібліографічну інформацію щодо

створення та реалізації програм збереження або відновлення фізичного та психологічного здоров'я учасників бойових дій, досягнення ними соціально-психологічного благополуччя.

Соціальна адаптація виступає важливою складовою комплексної підтримки та допомоги учасникам бойових дій та постраждалим у збройних конфліктах, оскільки вона забезпечує корекцію деформованих ціннісних орієнтацій, зняття негативних психічних станів особистості, сприяючи тим самим їхньому самоствердженню у соціумі з емоційно сприятливої позиції, що має важливе загально-медичне та соціально-економічне значення, про що свідчать документи, бібліографічні записи яких увійшли до розділу 7 «Соціальна адаптація постраждалих у збройних конфліктах».

У матеріалах розділу 8 «Соціальна підтримка вимушених переселенців» вміщено бібліографічні записи публікацій, в яких розглянуто проблеми вимушених переселенців та визначено особливості їх соціальної підтримки, описано міжнародний та вітчизняний досвід роботи з ними. Проаналізовано види технологій соціальної роботи, що може застосовувати в своїй діяльності соціальний працівник з сім'ями вимушених переселенців. Охарактеризовано види соціальної допомоги та соціальної підтримки даної категорії сімей.

У межах розділів описи документів впорядковані за абеткою. Матеріал частково анотований, до низки статей подано посилання на повнотекстові джерела. Джерельна база подана двома мовами: українською й англійською.

Бібліографічні записи та скорочення слів здійснено відповідно до чинних державних стандартів України. Джерела добору документів до покажчика – електронний каталог і фонд Національної наукової медичної бібліотеки України, електронні каталоги Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, сайти державних установ Міністерства охорони здоров'я України, Національної академії медичних наук України.

Розділ 1. Нормативно-правове регулювання надання медико-психологічної реабілітації

Конституція України

1. **Конституція України** [Електронний ресурс] : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. : [ред. від 01.01.2020 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.02.2024). – Назва з екрана.

Закони України

2. **Про внесення** змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану [Електронний ресурс] : Закон України від 29.07.2022 № 2494-IX // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

3. **Про реабілітацію** осіб з інвалідністю в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 6 жовт. 2005 р. № 2961-IV : [ред. від 01.01.2024 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2024. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

4. **Про соціальний і правовий захист** військовослужбовців та членів їх сімей [Електронний ресурс] : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-XII : [ред. від 05.10.2023 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

Постанови Верховної Ради України

5. **Рекомендації** парламентських слухань на тему: «Про військово-медичну доктрину України» [Електронний ресурс] : схвалено постановою Верхов. Ради України від 25 листоп. 2015 р. № 827-VIII // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-19#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

Укази Президента України

6. **Національна** стратегія розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни [Електронний ресурс] : затв. указом Президента України від 23 серп. 2020 р. № 342/2020 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

7. **Питання** розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни [Електронний ресурс] : указ Президента України від 23 серп. 2020 р. № 342/2020 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

8. **Положення** про Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій [Електронний ресурс] : затв. указом Президента України від від 22 листоп. 2018 р. № 386/2018 : [ред. від 23.05.2019 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386/2018#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

9. **Про додаткові** заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції [Електронний ресурс] : указ Президента України від 18 берез. 2015 р. № 150/2015 : [ред. від 07.10.2015 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150/2015#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України

10. **Державна** цільова програма з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадaptaції постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 груд. 2018 р. № 1021 (в ред. постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовт. 2019 р. № 877) : [ред. від 15.05.2020 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

11. **Деякі питання** соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 26 січ. 2024 р. № 94 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2024. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.02.2024). – Назва з екрана.

12. **Імплементaційна** угода між Кабінетом Міністрів України та

Організацією НАТО з підтримки та постачання про реалізацію співпраці у сфері медичної реабілітації [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 лют. 2016 р. № 49 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_034#Text (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

13. **Концепція** Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року [Електронний ресурс] : схвалено розпорядж. Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 475-р : [ред. від 19.09.2018 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

14. **Положення** про Міжвідомчий координаційний центр соціально-трудоваї реабілітації учасників антитерористичної операції, які одержали поранення, контузію, каліцтво або інше захворювання під час участі в антитерористичній операції [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 2 берез. 2016 р. № 143 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

15. **Порядок** здійснення реабілітаційних заходів [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 січ. 2022 р. № 31 (в ред. постанови Кабінету Міністрів України від 04 жовт. 2022 р. № 1116) // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

16. **Порядок** надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. № 332 (в ред. постанови Кабінету Міністрів України від 11 лип. 2023 р. № 709) // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#n54> (дата звернення: 22.02.2024). – Назва з екрана.

17. **Про перерозподіл** деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству у справах ветеранів на 2022 рік, і внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо надання соціальної та психологічної допомоги центрами соціально-психологічної реабілітації населення [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 22 листоп. 2022 р. № 1304 //

Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1304-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

18. **Про утворення** Міжвідомчого координаційного центру соціально-трудової реабілітації учасників АТО, які одержали поранення, контузію, каліцтво або інше захворювання під час участі в АТО [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 2 берез. 2016 р. № 143 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

Накази Головнокомандувача Збройних Сил України

19. **Про затвердження** Положення про пункти психологічної допомоги у ЗС України [Електронний ресурс] : наказ Головнокомандувача ЗС України від 28.07.2020 р. № 99 // Довідник з МПЗ : довід. для фахівців структур морал.-психол. забезпечення. – Текст. дані. – Київ, 2021. – 11 с. – Режим доступу: <https://dovidnykmpz.info/> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

Накази Міністерства оборони України

20. **Інструкція** про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медико-психологічної реабілітації у Збройних Силах України [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва оборони України від 04.11.2016 р. № 591 : [ред. від 28.08.2018 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1538-16#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

21. **Перелік** медичних показань до медичної реабілітації в санаторно-курортних закладах Збройних Сил України [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва оборони України від 09.12.2015 р. № 703 [ред. від 17.09.2021 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1682-15#n4> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

22. **Перелік** медичних показань до санаторного лікування в санаторно-курортних закладах Збройних Сил України [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва оборони України від 09.12.2015 р. № 703 : [ред. від 17.09.2021 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1681-15#n38> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

23. **Переліки** медичних протипоказань до санаторного лікування і медичної реабілітації в санаторно-курортних закладах Збройних Сил України [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва оборони України від 09.12.2015 р. № 703 : [ред. від 17.09.2021 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада

України. – Текст. дані. – Київ, 2021. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0878-20#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

24. **Положення** про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва оборони України від 09.12.2015 р. № 702 (у ред. наказу М-ва оборони України від 11 груд. 2019 р. № 629) // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

Накази Міністерства охорони здоров'я України

25. **Перелік** протипоказань для надання реабілітаційної допомоги високого обсягу особі, яка потребує реабілітації, у стаціонарному відділенні після гострої та довготривалої реабілітації [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва охорони здоров'я України від 17.05.2023 р. № 915 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1160-23#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

26. **Порядок** надання медичної допомоги із застосуванням телемедицини, реабілітаційної допомоги із застосуванням телереабілітації на період дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва охорони здоров'я України від 17 верес. 2022 р. № 1695 (в ред. наказу М-ва охорони здоров'я України від 07.10.2022 р. № 1818) // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-22#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

27. **Порядок** організації надання реабілітаційної допомоги на реабілітаційних маршрутах [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва охорони здоров'я України від 16.11.2022 р. № 2083 (в ред. наказу М-ва охорони здоров'я України від 02.12.2022 р. № 2194) // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1516-22#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

28. **Уніфікований** клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад» [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва охорони здоров'я України від 23 лют. 2016 р.

№ 121 // Науково-дослідний інститут психіатрії Міністерства охорони здоров'я України. – Текст. дані. – Київ, 2016. – 57 с. – Режим доступу: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_121_ukpmd_ptsr.pdf (дата звернення: 07.02.2024). – Назва з екрана.

Накази Міністерства внутрішніх справ України

29. *Інструкція* про організацію санаторно-курортного лікування, медичної та медико-психологічної реабілітації в Державній прикордонній службі України [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва внутрішніх справ України від 13.04.2023 р. № 310 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0997-23#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

Накази Міністерства у справах ветеранів України

30. *Порядок* формування, ведення та доступу до Реєстру постачальників послуг з психологічної реабілітації для ветеранів і членів їх сімей [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва у справах ветеранів України від 30 берез. 2022 № 61 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0454-22#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

31. *Про затвердження* форм індивідуального плану, угоди про здійснення психологічної реабілітації, картки психологічного супроводження отримувача послуг із психологічної реабілітації [Електронний ресурс] : наказ М-ва у справах ветеранів України від 13 черв. 2022 № 96 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-22#Text> (дата звернення: 15.02.2024). – Назва з екрана.

Накази Генерального штабу Збройних Сил України

32. *Інструкції* з оцінювання морально-психологічного стану особового складу Збройних Сил України [Електронний ресурс] : затв. наказом Ген. Штабу ЗС України від 29.04.2017 р. №153 // Довідник з МПЗ : довід. для фахівців структур морал.-психол. забезпечення. – Текст. дані. – Київ, 2021. – 24 с. – Режим доступу: <https://dovidnykmpz.info/psycho/nakaz-heneral-nohoshtabu-zbro-nykh-sy-6/> – Назва з екрана.

Розділ 2. Психологія особистості

33. **Бондарев Г. В.** Основи військової психології : навч. посіб. / Г. В. Бондарев, П. П. Круть ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 272 с.

34. **Булах І. С.** Психологія життєвих криз особистості : навч. посіб. / І. С. Булах. – Вінниця : Нілан, 2015. – 109 с.

Описано сутність, природу, стадії, типи та класифікацію життєвих криз особистості, виокремлено типологію ставлень людини до кризової ситуації. Висвітлено історію виникнення кризового консультування, його завдання, принципи, стратегії та стилі взаємодій кризового консультанта з клієнтом. Акцентовано увагу на використанні консультантом у практичній діяльності класичних і новітніх психотехнік.

35. **Варій М. Й.** Психологія особистості : навч. посіб. / М. Й. Варій. – Київ: Центр учб. літ., 2008. – 592 с.

Розкрито сутність людської психіки та основні етапи формування особистості. Визначено роль і функції емоцій у керуванні поведінкою та діяльністю, описано почуття й емоційні типи. Розглянуто професійні, вікові, статеві та патологічні особливості емоційно-почуттєвої сфери людини. Наведено класифікацію психічних станів, обґрунтовано шляхи розвитку загальних і спеціальних здібностей особистості, досліджено процес формування її самосвідомості, запропоновано методи саморегуляції поведінки. Охарактеризовано механізми соціалізації та психологічного захисту особистості, встановлено вплив суспільства на її статус і соціальну роль. Розкрито особливості девіантної, цілеспрямованої та залежної поведінки, депривації особистості, описано складові її саногенного потенціалу, наведено засоби формування психічного здоров'я та стійкості.

36. **Військова** психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Наукове видання – Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. – 126 с.

37. **Вікіпедія.** Капелан. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD>

38. **Вплив** катастроф і війн на психічне здоров'я особистості та суспільства (досвід АТО) (повідомлення перше) / О. В. Богомолець [та ін.] // Військова медицина України. – 2015. – Том 15, № 1. – С. 70–79. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmuk_2015_15_1_15

39. **Вплив** катастроф і війн на психічне здоров'я особистості та суспільства (досвід АТО) (повідомлення друге) / О. В. Богомолець [та ін.] // Військова медицина України. – 2015. – Том 15, № 3. – С. 109–123.

40. **Вплив** катастроф і війн на психічне здоров'я особистості та суспільства. Повідомлення третє: землетрус у Вірменії, залізнична катастрофа у Башкортостані у світлі концепції психіатрії катастроф [Електронний ресурс]

/ І. С. Трінька, О. О. Крупська, М. М. Матяш [та ін.] // Проблеми військової охорони здоров'я. – 2017. – Вип. 47. – С. 87–96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prvoz_2017_47_10

41. **Доріченко В. А.** Саморозкриття як індикатор психічного здоров'я військовослужбовців при здійсненні миротворчих операцій / В. А. Доріченко // Лікарська справа = Врачебное дело. – 2017. – № 7. – С. 146–151.

42. **Кальниш В. В.** Особливості зв'язку функціонального стану військовослужбовців керівного складу з дією інформаційного навантаження / В. В. Кальниш, А. В. Швець, А. Ю. Салієв // Військова медицина України. – 2016. – Том 16, № 2. – С. 94–102.

43. **Карамушка Л. М.** Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. – Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2022. – 52 с.

Методичні рекомендації присвячено аналізу сутності психічного здоров'я особистості, його структури та значення в умовах війни. Розкрито основні складові психічного здоров'я особистості, такі як протидія стресу, взаємодія з соціальним оточенням, включення в корисну професійну та волонтерську діяльність, здійснення самореалізації. Окрім того, визначено рівні та форми психологічного втручання для підтримання та збереження психічного здоров'я в умовах війни (особистості, групи, організації та громади).

44. **Касинець С. С.** Особливості психічного здоров'я військовослужбовців як проблема системи громадського здоров'я / С. С. Касинець // Україна. Здоров'я нації. – 2017. – № 3. – С. 325.

45. **Комар З.** Психологічна стійкість воїна: (підручник для військових психологів) / З. Комар. – Київ, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Komar_Zoran/Psykholohichna_stiikist_voina.pdf

46. **Лазорко О. В.** Психологія професійної безпеки особистості / О. В. Лазорко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 439 с.

Проаналізовано феномен професійної безпеки особистості й емпіричний матеріал з його вивчення в аспекті диференціації сфери професійного функціонування особистості й умов її праці. Розкрито системні закономірності функціонування та синергетичні ефекти самоорганізації професійної безпеки особистості, запропоновано пріоритетні напрями конструювання особистості професіонала засобами психологічних практик підтримки стану професійної безпеки.

47. **Лісовський П. М.** Військова психологія: методологічний аналіз : навч. посіб. / П. М. Лісовський. – Київ: Кондор-Видавництво, 2017. – 290 с.

48. **Максименко С. Д.** Психологія особистості : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча ; за ред. С. Д. Максименка. – Київ : КММ, 2007. – 295 с.

Шифр ННМБУ 159.9 М-171

49. **Марущенко К. Ю.** Психогігієнічні кореляти прогнозування професійної придатності військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах / К. Ю. Марущенко, А. В. Швець // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2022. – Vol. 3, № 3 (додаток). – С. 25–28.

50. **Матяш М. М.** Особливості діагностування психічного стану особистості в сучасних умовах / М. М. Матяш, В. М. Сопов // Військова медицина України. – 2016. – Том 16, № 2. – С. 108–114. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmuk_2016_16_2_17

Висвітлюються проблеми оперативного психологічного діагностування військовослужбовців, представників декретованих контингентів, потерпілих від злочинів та інших осіб. Пропонується до широкого використання при роботі з даними категоріями осіб, апробований протягом 2014-2016 років, «Метод експрес-діагностування особистості», який зарекомендував себе як надійний психодіагностичний інструмент під час соціально-психологічних досліджень моральної шкоди, заявленої потерпілими в судових процесах. Аналізується практика застосування даного методу при індивідуальних та групових дослідженнях особистості.

51. **Михайлов Б. В.** Війна в Україні: патоморфоз психічних і поведінкових розладів / Б. В. Михайлов, С. А. Риженко, С. М. Мороз. – Київ : Дніпро, 2019. – 377 с.

52. **Москалець В. П.** Психологія особистості : навч. посіб. для студентів навч. закл. / В. П. Москалець. – Київ : Центр учб. літ., 2013. – 415 с.

Викладено найбільш істотні властивості особистості як психологічного феномена, що формується та функціонує в суспільстві. Розкрито сутність її біологічної, суспільної та духовної природи. Показано кореляції між конституційно-антропометричними та психологічними властивостями людини, розкрито основний психологічний зміст задатків, здібностей, темпераменту характеру, закономірності мотиваційної динаміки стосунків між особистістю та суспільством. Проаналізовано соціально-психологічні механізми формування та функціонування особистості. Визначено основний психологічний зміст духовності, моралі, совісті, любові до ближнього, утилітарної мотивації доброчинності, віри в бога як духовного вибору особистості.

53. **Основи** психологічних знань про психічні розлади для військового психолога : метод. посіб. / О. М. Кокун, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. – Київ, 2018. – 310 с.

У методичному посібнику викладено базові відомості про найбільш поширені психічні розлади, які зустрічаються в практиці військових психологів. Запропоновано заходи з диференціальної діагностики, оцінки структури і ступеня нервово-психічних розладів з метою вибору психологом адекватної професійної стратегії щодо надання психологічної допомоги.

54. **Особистість** у кризових ситуаціях: огляд сучасних психодіагностичних методик : навч. посіб. / Н. О. Євдокимова, В. Л. Зливков, С. О. Лукомська, О. В. Федан. – Миколаїв : Іліон, 2016. – 341 с.

Проаналізовано сучасні зарубіжні психологічні дослідження кризових ситуацій і підходи до їх діагностики. Визначено різні напрями до дослідження кризових ситуацій,

копінг-стратегій і можливостей постстресового відновлення. Окрему увагу приділено типології стресових розладів, зокрема актуальному для реалій сучасної України посттравматичному стресовому розладу.

55. **Особливості** вияву негативних психічних станів у військовослужбовців внаслідок тривалої участі в бойових діях та перебування в зоні АТО / О. М. Кокун, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська // Вісн. Нац. ун-ту оборони України : зб. наук. пр. / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняховського. – Київ, 2015. – Вип. 3. – С. 123–129.

56. **Особливості** впливу чинників бойового середовища на військовослужбовців / І. С. Трінька [та ін.] // Військова медицина України. – 2016. – Том 16, № 2. – С. 84–94.

57. **Особливості** психологічного стану учасників локального військового конфлікту (АТО) : метод. посіб. / С. В. Абрамов [та ін.]. – Дніпро : Акцент ПП, 2017. – 133 с.

Шифр ННМБУ Б-99068

58. **Психологічні** засади проектування та прогнозування розвитку особистості / Ю. О. Бохонкова, Н. Є. Завацька, Ю. А. Завацький, Ю. В. Сербін. – Луганськ : Ноулідж, 2014. – 219 с.

Узагальнено теоретичні та методологічні аспекти аналізу наукової проблеми проектування та прогнозування розвитку особистості в ситуації життєвих змін. Досліджено концептуальні підходи до визначення сутності проектування як ефективної технології формування життєвої активності особистості. Обґрунтовано думку, що провідним соціально-психологічним чинником прогнозування розвитку особистості та випереджальної стратегії її поведінки є соціально-психологічна компетенція, що визначає соціальну поведінку особистості та в широкому сенсі включає її адаптивні здібності й ефективність функціонування в ситуації життєвих змін. Виявлено, що випереджальні стратегії поведінки в такій ситуації опосередковані особистісними чинниками (когнітивними, емоційними, регуляторними) та характеризуються активізацією адаптивних механізмів психіки. Показано, що випереджальні стратегії поведінки взаємопов'язані зі здатністю до прогнозування, толерантністю, локусом контролю та життєстійкістю особистості.

59. **Психологія** екстремальних та кризових ситуацій : навч.-метод. посіб. / О. Г. Романовський, А. І. Черкашин, Л. М. Грень та ін. – Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2022. – 356 с. – Режим доступу: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/1d5e065d-5d49-418f-8869-a84286ba92b7/content> (дата звернення 29.01.2024)

60. **Психологія** страху на війні / О. Г. Сиропятов [та ін.] // Військова медицина України. – 2019. – Том 19, № 2. – С. 55–60.

61. **Психологія** суїцидальної поведінки військовослужбовців / Я. В. Мацегора, О. С. Колесніченко, І. І. Приходько [та ін.] ; Нац. акад. Нац. гвардії України. – Харків : НА НГУ, 2021. – 363 с.

Шифр ННМБУ Б-100480

Викладено результати підходів до визначення особистісних рис, що підвищують

імовірність скоєння суїцидів серед військовослужбовців, правоохоронців і представників інших типів професій екстремального профілю діяльності. Визначено типології психологічних особливостей військовослужбовців НГУ, які чинили суїцидальні спроби. Створено автоматизований психодіагностичний комплекс прогнозування ймовірності вчинення військовослужбовцями НГУ суїцидальних спроб. Розроблено програму профілактики суїцидальної поведінки серед військовослужбовців НГУ.

62. **Сиропятов О. Г.** Особливості медико-психологічного супроводу військовослужбовців / О. Г. Сиропятов, О. М. Шемчук // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2020. – Vol. 1, № 3. – С. 119.

63. **Стан** психофізіологічної готовності військовослужбовців-кандидатів до проходження курсу підготовки сил спеціальних операцій / І. С. Трінька [та ін.] // Військова медицина України. – 2017. – Том 17, № 3/4. – С. 116–124.

64. **Тарасюк Н. В.** Зміни психіки внаслідок військових конфліктів / Н. В. Тарасюк, Д. О. Арсент'єв // Укр. наук.-мед. молодіж. журнал. – 2015. – Спец. вип. 2. – С. 110–111.

65. **Терлецька Л. Г.** Психологія здоров'я особистості. Тренінг психосинтезу : навч. посіб. / Л. Г. Терлецька. – Київ : Київ. ун-т, 2017. – 110 с.

66. **Терлецька Л. Г.** Психологія здоров'я особистості: технологія психосинтезу : навч. посіб. / Л. Г. Терлецька. – Київ : Слово, 2016. – 149 с.

Шифр ННМБУ Ю93 Т-351

Висвітлено історію виникнення психосинтезу. Технології психосинтезу представлено методами роботи з символікою в зображувальній діяльності, роботою з архетипами технікою спрямованої уяви. Наведено приклади використання психосинтетичних методик у консультаційній і психокорекційній роботі практикуючого психолога з дорослими та дітьми.

67. **Технологія** формування морально-психологічних якостей військовослужбовців засобами фізичної підготовки / С. В. Романчук [та ін.] // Український журнал медицини, біології та спорту. – 2021. – Т. 6, № 2(30). – С. 284–290.

68. **Фурман А. А.** Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір / А. А. Фурман. – Одеса ; Тернопіль : ОНПУ : ТНЕУ, 2016. – 311 с.

Розглянуто особистість як предмет міждисциплінарного теоретизування в аксіопсихологічній перспективі. Виконано психологічне обґрунтування проблеми ціннісних орієнтацій як чинників особистісного розвитку людини. Вивчено психологічний зміст особистісного розвитку майбутніх психологів у контексті системної дії ціннісно-орієнтованих чинників. Проаналізовано ціннісно-орієнтаційні детермінанти особистісного розвитку майбутніх психологів у системі освіти.

69. **Шахова О. Г.** Соціальна психологія особистості: навч. посіб. – Харків: «Контраст», 2019. – 116 с.

70. **Ющенко І. М.** Основи психології особистості : навч.-метод. посіб. для студентів ВНЗ / І. М. Ющенко. – Чернігів : Лозовий В. М., 2014. – 223 с.
71. **Ягупов В. В.** Військова психологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. В. Ягупов. – Київ : ТанDEM, 2004. – 649 с.
Шифр ННМБУ 159.9 Я-314
72. **Bricknell M.** Military Combat Mental Health Framework / M. Bricknell // BMJ Military Health. – 2021. – Vol. 167, № 3. – P. 201-203. – Режим доступу : URL : <https://militaryhealth.bmj.com/content/jramc/167/3/201.full.pdf>
73. **Kokun O.** Examination of military personnel's changed psychological states during long-term deployment in a war zone / O. Kokun; I. Pischko; N. Lozinska // Anales de psicología. – 2022. – Vol. 38, № 1. – P. 191–200. – Режим доступа : URL : <https://revistas.um.es/analesps/article/view/475041/318341>
74. **Prykhodko I.** The model of psychological safety of a soldier's personality / I. Prykhodko // Current issues in personality psychology. – 2022. – Vol. 10, № 2. – P. 112–122. – Режим доступа : URL : <https://cipp.ug.edu.pl/pdf-140500-74261?filename=The%20model%20of.pdf>

Розділ 3. Бойовий стрес

75. **Агаєв Н. А.** Негативні психічні стани військовослужбовців у бойових умовах: класифікація, визначення, ідентифікація / Н. А. Агаєв // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. Серія: Психол. науки. – 2016. – № 2. – С. 5–23.

76. **Агаєв Н. А.** Характерні ознаки основних негативних психічних станів військовослужбовців під час ведення бойових дій / Н. А. Агаєв // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія: Психологія. – Острог, 2016. – Вип. 4. – С. 46–53.

77. **Алещенко В. І.** Характеристика бойового стресу й основні симптоми бойових психічних травм / В. І. Алещенко // Вісн. Нац. ун-ту оборони України : зб. наук. пр. / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняховського. – Київ, 2015. – Вип. 2. – С. 7–13.

Досліджено досвід перебування військовослужбовців у травматичних ситуаціях, які викликають посттравматичний стресовий стан. Розглянуто психологічна модель бою, фактори що впливають на бойову діяльність військ, форми й методи психологічної допомоги й реабілітації військовослужбовців, що приймали участь у бойових діях, основні симптоми бойових психічних травм.

78. **Аналіз** розповсюдженості вживання наркотичних речовин серед учасників бойових дій внаслідок посттравматичних психічних порушень / О. С. Осуховська, С. І. Табачников, Є. М. Харченко [та ін.] // Архів психіатрії. – 2015. – Т. 21, № 2. – С. 15–19.

79. **Блінов О. А.** Бойова психічна травма / О. А. Блінов ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Нац. авіац. ун-т. – Київ : Талком, 2019. – 699 с.

Шифр ННМБУ Б-99509

Монографія присвячена вивченню психологічних проблем бойового стресу та бойових психічних травм. Здійснено аналіз впливу бойового ефекту на військовослужбовців. Охарактеризовано психічні реакції і розлади, які виникають внаслідок бойових дій. Проаналізовано проблеми психогенних втрат у підрозділах та запропоновано порядок здійснення їх практичних розрахунків. Представлена послідовність організації та проведення психологічної реабілітації військовослужбовців.

80. **Блінов О. А.** Бойовий стрес та результати його емпіричного дослідження / О. А. Блінов // Психол. часопис. – 2018. – № 2. – С. 9–22.

81. **Блінов О. А.** Інноваційний психологічний інструментарій діагностики, психотерапії та психокорекції бойового стресу : навч.-метод. посіб. / О. А. Блінов ; Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Нац. авіац. ун-т. – Київ : Талком, 2020. – 129 с.

Шифр ННМБУ Б-99726

У навчально-методичному посібнику розглянуто інноваційний психологічний інструментарій, який був розроблений для діагностики, психотерапії та психокорекції бойового стресу, гострих стресових та посттравматичних стресових розладів.

82. **Блінов О. А.** Опитувальник бойового стресу Блінова О. А. (ОБСБ) : наук.-метод. вид. / О. А. Блінов ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Нац. авіац. ун-т. – Київ : Талком, 2019. – 35 с.

Шифр ННМБУ Б-99111

83. **Вархола Р. І.** Бойовий стрес, психологічні детермінанти його виникнення [Електронний ресурс] / Р. І. Вархола // Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах, 5 листоп. 2020 р. / МО України, Нац. ун-т оборони України імені Івана Черняхівського, Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2020. – С. 50–53. – Режим доступу : <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirnyk-conf-gi-05-11-2020.pdf>

У статті розкрито суть поняття «Бойовий стрес». Бойовий стрес являє собою сукупність субреактивних станів, пережитих військовослужбовцями в процесі адаптації до несприятливого для їхньої життєдіяльності й загрозливим їх життєво важливим цінностям умовам бойової обстановки.

84. **Вживання** алкогольних напоїв і розлади адаптації у комбатантів (результати пілотного дослідження) / І. В. Лінський, О. І. Мінко, О. В. Бараненко [та ін.] // Лікарська справа = Врачебное дело. – 2019. – № 4. – С. 16–21.

85. **Войтенко О. В.** Психологічні наслідки бойового стресу у військовослужбовців / О. В. Войтенко, Т. Л. Ткачук // Лікарська справа = Врачебное дело. – 2017. – № 7. – С. 141–146.

У статті здійснена спроба співвіднесення семантичних полів понять «стрес» та «бойовий стрес». Розглянуто не лише негативні, але й позитивні наслідки травматичного стресу. Визначено зміст поняття посттравматичного зростання. Обґрунтовано доцільність застосування позитивно орієнтованого (екзистенційно-гуманістичного) підходу до оцінки психологічних наслідків бойового стресу. Дослідження створює теоретико-методологічне підґрунтя для розробки заходів ефективної психологічної реабілітації та реадaptaції учасників бойових дій до умов мирного життя.

86. **Герасименко Л. О.** Реакція на важкий стрес та розлади адаптації : навч. посіб. / Л. О. Герасименко, А. М. Скрипніков, Р. І. Ісаков. – Київ : Медицина, 2023. – 119 с.

87. **Диференційна** діагностика та коморбідність психогенних розладів, що виникають внаслідок бойової травми в комбатантів / В. І. Коростій, В. Т. Поліщук, В. І. Заворотний, О. Б. Платинюк // Український вісник психоневрології. – 2015. – Т. 23, вип. 3 (84). – С. 132–133. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/10662> (дата звернення: 14.02.2024).

Діагностика психогенних розладів, що виникають внаслідок бойової травми в комбатантів, вимагає проведення диференціальної діагностики на всіх етапах надання медичної та психологічної допомоги та реабілітації. На ґрунті узагальнення та аналізу досвіду роботи клініки психіатрії Військово-медичного клінічного центру Північного регіону МО України нами сформульовані сучасні особливості діагностики психогенних розладів, що виникають внаслідок бойової травми в комбатантів.

88. **Друзь О. В.** Аналіз бойової психічної травми в учасників локальних бойових дій / О. В. Друзь, І. О. Черненко // Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти : зб. наук. праць. – Київ : Пріоритети, 2016. – С. 168–179.

Психологічна криза, яка виникає на тлі істотного порушення базисного почуття безпеки, реальної загрози життю і здоров'ю, психічної травми, втрат, є підґрунтям для формування різноманітних за структурою та ступенем виразності станів психічної дезадаптації.

89. **Жигайло Н.** Психологічний супровід військовослужбовців у зоні ведення бойових дій / Н. Жигайло, О. Матеюк // Вісник Львів. ун-ту. Серія психологічні науки. – 2022. Випуск 13. – С. 64–70.

Проблематика психологічного супроводу військовослужбовців в зоні ведення бойових дій є актуальною для дослідження, що зумовлено, як ситуацією збройної агресії проти України, яка наразі відбувається, так і тими специфічними вимогами, які висуваються до професійних фахових рис особистості військових, а також до їх службової діяльності. Крім того, у контексті збройної агресії проти України, актуальним також є інформування військовослужбовців щодо особливостей впливу бойової обстановки на психіку людини та збереження її стійкості, а також здійснення їх психологічного супроводу за таких умов. У дослідженні проаналізовано наявні нормативно-правові акти щодо врегулювання окресленого питання, зокрема ті, які було прийнято ВООЗ.

90. **Збірник** методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців : метод. посіб. / Н. А. Агаєв, О. М. Кокун, І. О. Пішко [та ін.]. – Київ, 2016. – 234 с.

91. **Зборовський О. М.** Особливості впливу мінно-вибухової травми на психічне здоров'я учасників АТО / О. М. Зборовський // Архів психіатрії. – 2016. – № 2. – С. 135.

92. **Значення** оперативно-бойової психічної травми в патогенезі та клініці бойової хірургічної травми (Афганістан – Таджикистан – Чечня) / А. В. Сергієнко, О. А. Ревенок, В. В. Нечипоренко та ін. // Архів психіатрії. – 2003. – 9, № 2. – С. 68–72.

93. **Кальниш В. В.** Віддалені зміни психофізіологічного стану військовослужбовців після тривалого перебування в зоні проведення бойових дій / В. В. Кальниш, О. В. Мальцев // Фізіологічний журнал. – 2021. – Том 67, № 2. – С. 11–21.

Досліджено особливості трансформації психофізіологічного стану військовослужбовців при тривалому перебуванні в зоні проведення бойових дій. Оцінювали психофізіологічний статус військовослужбовців, м'язову силу та витривалість правої й лівої руки. Одержані результати свідчать про те, що контингент був неоднорідним за своїм психофізіологічним статусом. Розроблено розв'язувальні правила для відбору військовослужбовців, більш пристосованих для подальшого виконання службових обов'язків в умовах підвищеної небезпеки.

94. **Ковальчук О. П.** Реакції бойового стресу у військовослужбовців [Електронний ресурс] / О. П. Ковальчук, Р. А. Мороз // Філософсько-

соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах, 5 листоп. 2020 р. / МО України, Нац. ун-т оборони України імені Івана Черняхівського, Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2020. – С. 129–130. – Режим доступу : <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirnyk-conf-gi-05-11-2020.pdf> – Назва з екрана.

95. **Колесніченко О. С.** Методика «Оцінки травматичності бойового досвіду» у військовослужбовців-учасників бойових дій / О. С. Колесніченко // Укр. психол. журнал. – 2018. – №3. – С. 78–95.

Подано результати розробленої методики «Оцінки травматичності бойового досвіду» у військовослужбовців Національної гвардії України. На відміну від існуючих методик діагностики травматичності бойового досвіду, в розроблюваному психодіагностичному інструментарії здійснюється вихід за вузькі рамки поняття «бойова психічна травма» і описується процедура бойової психологічної травматизації через термінологію соціальної ситуації, в якій відбувається розвиток особистості військовослужбовця.

96. **Корня Л. В.** Теоретичний аналіз проблеми бойового стресу [Електронний ресурс] / Л. В. Корня // Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах, 5 листоп. 2020 р. / МО України, Нац. ун-т оборони України імені Івана Черняхівського, Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2020. – С. 136–138. – Режим доступу : <https://nuou.org.ua/assets/documents/zbirnyk-conf-gi-05-11-2020.pdf> . – Назва з екрана.

97. **Кравченко К. О.** Соціально-психологічні детермінанти виникнення бойового стресу у військовослужбовців–учасників антитерористичної операції / К. О. Кравченко, О. В. Тімченко, Ю. М. Ширококов. – Харків : НУЦЗУ : Мезіна В. В., 2017. – 256 с. – Режим доступу : http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4026/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%2C%20%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%2C%20%D0%A8%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf. – Назва з екрана.

98. **Михайлов Б. В.** Війна в Україні: патоморфоз психічних і поведінкових розладів / Б. В. Михайлов, С. А. Риженко, С. М. Мороз. – Київ : Дніпро, 2019. – 377 с.

Шифр ННМБУ Б-97647

Книга присвячена питанням психічних та поведінкових розладів, що розвиваються як наслідки військових дій в Україні у різних категорій населення. Визначені клінічні ознаки, принципи діагностики, терапії та реабілітації розладів психіки та поведінки в учасників бойових дій. Книга призначена для практичного застосування організаторами охорони здоров'я, лікарями-психіатрами, психотерапевтами, лікарями загальної практики, неврологами, психофізіологами, психологами, соціальними працівниками, а також може

бути використана широким колом лікарів, які цікавляться питаннями психіатрії, психології та сучасної історії.

99. **Наумов В. Л.** Психопатологічні наслідки бойового стресу в учасників антитерористичної операції / В. Л. Наумов // Мед. психологія. – 2018. – Т. 13, № 3. – С. 76–80.

100. **Оперативне** діагностування психічного стану особистості в сучасних умовах : метод. рек. / уклад. : М. Н. Матяш, В. М. Сопов ; Київ. міжнар. мед. університет, ГО “Спілка фахівців соціол. та психол. досліджень”. – Київ, 2017. – 26 с.

Шифр ННМБУ Б-98226

101. **Основи** програми психологічного супроводу учасників АТО : метод. посіб. / С. В. Абрамов [та ін.] ; Дніпров. мед. ін-т традиц. і нетрадиц. медицини, Інститут кардіології імені М. Д. Стражеска НАМН України. – Дніпро: Акцент ПП, 2017. – 163 с.

Шифр ННМБУ Б-98772

102. **Особливості** перебігу бойового стресу у військовослужбовців Збройних сил України в умовах проведення ООС (АТО) / А. А. Теплюк, С. В. Шевчук, Т. В. Ярош, В. Т. Козуб // Наукова конференція молодих вчених, 27–28 трав. 2019 р. : (тези доповідей) / МО України, Укр. військ.-мед. академія. – Київ, 2019. – Ч. 1. – С. 51–52.

103. **Особливості** проявів бойових стресових розладів у поранених військовослужбовців Збройних сил України – учасників бойових дій = Peculiarities of manifestations of combat stress disorders in wounded soldiers of the Armed Forces of Ukraine – combatants / Л. В. Радецька [та ін.] // Медсестринство. – 2020. – № 4. – С. 23–26.

104. **Персоніфікований** підхід до корекції стрес-асоційованих розладів у військовослужбовців в умовах повномасштабного вторгнення / Г. М. Кожина, О. В. Друзь, Е. М. Хорошун та ін. // Український вісник психоневрології. – 2022. – Т. 30, № 2. – С. 50–53. – DOI: <https://doi.org/10.36927/2079-0325-V30-is2-2022-8>

105. **Проблема** психологічних та психопатологічних наслідків бойового стресу в сучасних умовах / В. Т. Поліщук, В. І. Заворотний, І. М. Соколова, Г. М. Кожина // Укр. вісн. психоневрології. – 2015. – Вип. 3. – С. 159–160.

106. **Сас Л. М.** Невротичні розлади, зумовлені участю в бойових діях / Л. М. Сас // Архів психіатрії. – 2014. – № 4. – С. 48–53.

107. **Середа І. К.** Аналіз проблеми психічних та поведінкових розладів у

військовослужбовців Національної гвардії під час АТО (ООС) / І. К. Серeda, Л. В. Хащівський // Наукова конференція молодих вчених, 25–27 трав. 2020 р.: (тези доповідей) / МО України, Укр. військ.-мед. академія. – Київ, 2020. – С. 58.

108. **Стрес-асоційовані** розлади здоров'я в умовах збройного конфлікту / В. С. Гічун [та ін.]. – Дніпро : Акцент ПП, 2019. – 323 с.

Шифр ННМБУ Б-98626

Монографія присвячена сучасним аспектам профілактики та зниження розвитку стрес-асоційованих розладів військових в умовах збройного конфлікту, та має безпосередньо теоретичне і практичне значення. В ній висвітлено питання епідеміології, діагностики, запобігання та реабілітації населення України. Виділено психологічні особливості людини в умовах збройного конфлікту. Показано важливе значення впливу різноманітних стресорів на формування особистісних змін та процеси їх відновлення. Розроблено методики відновлення психологічного та соціального статусу учасників збройного конфлікту, описані алгоритми і шкали прогнозування ефективності реабілітаційних заходів.

109. **Стрес** як фактор соматичної патології і коморбідності (сучасні аспекти діагностики, профілактики і лікування) : метод. рек. / уклад. : А. О. Несен, В. А. Чернишов, Ю. С. Рудик [та ін.]. – Київ; Харків : Стил-Издат, 2015. – 39 с.

110. **Теоретико-феноменологічні** підходи до вивчення поняття трансформації особистості військовослужбовців внаслідок бойової травми / М. М. Пустовойт, О. С. Юрценюк, Н. М. Іванова, В. М. Пашковський // Клінічна та експериментальна патологія. – 2023. – Т. 22, № 3 (85). – С. 62–73. – DOI: 10.24061/1727-4338. XXII.3.85.2023.10

У статті на основі системного підходу до вивчення індивідуально-психологічних, патопсихологічних та психосоціальних особливостей досліджено профіль особистості військовослужбовців з особистісними розладами, що виникли внаслідок перенесеної бойової травми, в проєкції двох різних сучасних діагностичних класифікацій психічних розладів (МКХ-11 та DSM-5) із урахуванням патогенетичного та патопластичного впливу преморбідної особистісної структури на формування синдрому комплексу, його трансформацію та можливість зворотнього розвитку.

111. **Тютюнник Л. Л.** Бойовий стрес та шляхи подолання його психотравмуючих наслідків / Л. Л. Тютюнник // Вісн. Нац. ун-ту оборони України : зб. наук. пр. / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. – Київ, 2020. – Вип. 2. – С. 106–115.

112. **Шевчук С. В.** Особливості перебігу бойового стресу у військовослужбовців збройних сил України в умовах проведення Операції Об'єднаних Сил / С. В. Шевчук, Т. В. Ярош, А. А. Теплюк // Сучасні аспекти військової медицини : зб. наук. пр. Нац. військ.-мед. клін. центру «ГВКГ» МО України. – Київ, 2019. – Вип. 26, ч. 2. – С. 88–97.

113. **Adler A. B.** Acute Stress Reaction in Combat: Emerging Evidence and Peer-Based Interventions / A. B. Adler, I. A. Gutierrez // [Current Psychiatry Reports](#). –

2022. – Vol. 24, № 4. – P. 277–284. – Текст статті доступний в інтернеті : <https://link.springer.com/article/10.1007/s11920-022-01335-2> (дата звернення 15.02.2024).

Purpose of Review This paper highlights the topic of combat-related acute stress reactions (ASRs) in service members. Specifically, we contrast ASRs with related psychiatric conditions, report the estimated prevalence of ASRs for soldiers deployed to combat, and discuss how team members can effectively respond to these reactions. Recent Findings Although not regarded as a clinical disorder, ASRs can have a significant impact on high-risk occupations like the military in which impaired functioning can imperil team members and others. Based on self-report, 17.2% of soldiers who have deployed to combat report having experienced a possible ASR. To our knowledge, this is the first such prevalence estimate. The prevalence of ASRs underscores the need for improved prevention, management, and recovery strategies. Peer-based intervention protocols such as iCOVER may provide a useful starting point to address ASRs in team members.

114. **Clinical** and polysomnographic features of trauma associated sleep disorder / M. S. Brock, P. Matsangas, J. L. Creamer et al. // Journal of Clinical Sleep Medicine. – 2022. – Vol. 18, № 12. – P. 2775–2784. – Опубліковано в Інтернеті: 1 грудня 2022 р. <https://doi.org/10.5664/jcsm.10214>

Trauma associated sleep disorder is a proposed parasomnia that develops after trauma with clinical features of trauma related nightmares, disruptive nocturnal behaviors, and autonomic disturbances. The purpose of this case series is to better characterize the clinical and video-polysomnographic features of patients meeting clinical criteria for this proposed parasomnia.

115. **Solomon Z.** Exposure to recurrent combat stress: combat stress reactions among Israeli soldiers in the Lebanon War / Z. Solomon, M. Mikulincer, B. R. Jakob // Psychological Medicine. – 1987. – Vol. 17, № 2. – P. 433–440. – DOI: <https://doi.org/10.1017/S0033291700024995>

This study examined the impact of repeated exposure to combat on combat stress reaction (CSR). Soldiers diagnosed with CSR during the Lebanon War (N = 382) were compared with a matched control group of soldiers who fought in the same units but did not manifest symptoms of CSR (N = 334). CSR in the Lebanon War was found to be related to the psychological outcome the soldier experienced in previous wars. The CSR rate in the Lebanon War was higher in soldiers who had experienced an episode of CSR in a previous war than in soldiers with no past combat experience. However, CSR rates were lower among soldiers who had not had an episode of CSR in a previous war than among soldiers with no prior combat experience. High intensity of combat in Lebanon was found to increase both the detrimental and favourable effects of prior combat experience.

116. **The combat** stress reaction as a scientific problem of the world, and its social and medical consequences / M. I. Badiuk, O. S. Shevchuk, K. S. Gutchenko et al. // Клінічна та експериментальна патологія. – 2016. – Т. XV, № 4 (58). – С. 10–14. – Текст статті доступний в інтернеті : <http://dspace.bsmu.edu.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/14216/5.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 13.02.2024).

The concept of the article is the combat trauma and the importance of the problem worldwide. The effect of the Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) of the combatants on their relations in society was investigated.

Розділ 4. Посттравматичні стресові розлади

117. *Актуальные* проблемы ПТСР у военнослужащих в современных условиях / И. И. Кутько, О. А. Панченко, А. Н. Линева, Р. С. Линева // Укр. вісн. психоневрології. – 2015. – Т. 23, вип. 2. – С. 112.

118. *Алещенко В. І.* Посттравматичний стрес військовослужбовців–учасників бойових дій: психологічний аналіз / В. І. Алещенко // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Військ.-спец. науки. – 2015. – Вип. 1. – С. 5–10.

119. *Ауто-* та гетероагресивна поведінка у структурі посттравматичних психічних розладів у учасників АТО / І. Я. Пінчук, В. Я. Пішель, М. Ю. Полив'яна [та ін.] // Архів психіатрії. – 2016. – Т. 22, №3. – С. 6–11.

120. *Афективні* порушення при віддалених наслідках посттравматичного стресу / Л. В. Животовська, А. М. Скрипніков, А. А. Сокіл, Д. І. Бойко // Вісник проблем біології і медицини. – 2019. – Вип. 1, т. 1. – С. 32–36.

Стаття є фрагментом науково-дослідної теми «Клініко-психопатологічні дослідження та оптимізація лікувальних і реабілітаційно-профілактичних заходів за умов різних психічних розладів з урахуванням геліометеофакторів та біологічних ритмів». Дослідження предикторів, механізмів виникнення, феноменології афективних порушень при віддалених наслідках посттравматичного стресу дозволить вдосконалити існуючі реабілітаційні програми, покращити показники якості життя та повернути пацієнтів до повноцінного соціального функціонування.

121. *Безшейко В. Г.* Адаптація шкали для клінічної діагностики ПТСР та опитувальника «Перелік симптомів ПТСР» для української популяції» / В. Г. Безшейко // НейроNEWS. – 2018. – № 3. – С. 30–31.

Більшість сучасних методик для діагностики посттравматичних станів орієнтована не на класифікацію ICD (Міжнародну класифікацію хвороб 10-го перегляду), розроблену ВООЗ, а на DSM (Діагностичний та статистичний інструментарій для психічних розладів). Так, нещодавно було опубліковано п'ятий перегляд DSM, у якому діагностичні критерії для посттравматичного стресового розладу суттєво змінені. В глобальному контексті замість чотирьох кластерів симптомів у DSM-IV з'явився ще й п'ятий - із додаванням негативних думок, оцінних суджень, почуттів.

122. *Безшейко В. Г.* Діагностика постстресових розладів: погляд на проблему [Електронний ресурс] / В. Г. Безшейко // Мед. психологія. – 2016. – № 1. – С. 99–104. – Режим доступу : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2016_11_1_19 . – Назва з екрана.

Проведено систематизований огляд літератури для визначення найбільш оптимальних шкал для скринінгу, тяжкості стану й оцінки ефективності лікування військових і цивільних осіб, які перебували в зоні АТО та зазнали посттравматичних порушень, з метою розробки уніфікованої карти їх обстеження. Оцінка стану пацієнта за допомогою запропонованих шкал виявляє в нього важливі клінічні ознаки посттравматичних порушень, що значно пришвидшує процес прийняття клінічного рішення та підвищує якість надання допомоги.

123. **Безшейко В. Г.** Ефективність короткотривалих психологічних інтервенцій при посттравматичному стресовому розладі / В. Г. Безшейко // Архів психіатрії. – 2016. – № 1. – С. 12–16.

124. **Безшейко В. Г.** Психологічні інтервенції при посттравматичних стресових розладах із коморбідними психічними порушеннями з акцентом на покращення якості життя / В. Г. Безшейко // Архів психіатрії. – 2016. – Том 22, № 2. – С. 7–10.

125. **Блінов О. А.** Опитувальник скринінгу посттравматичного стресового розладу (ОС ПТСР) : наук.-метод. вид. / О. А. Блінов, С. Д. Максименко, І. О. Черненко ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Нац. авіац. ун-т, Нац. військ.-мед. клініч. центр "ГВКГ". – Київ : Талком, 2019. – 22 с.

Шифр ННМБУ Б-99112

126. **Богомолець О. В.** Поширеність та структура посттравматичних психічних порушень в учасників бойових дій / О. В. Богомолець, І. Я. Пінчук, А. К. Ладик-Бризгалова // Архів психіатрії. – 2016. – № 2. – С. 11–15.

127. **Божко Є. О.** Діагностика та біохімічні маркери посттравматичного стресового розладу / Є. О. Божко // Укр. наук.-мед. молодіжний журнал. – 2022. – спецвип. № 3. – С. 10–11.

128. **Болтоносів С. В.** Особливості клінічних проявів посттравматичного стресового розладу в учасників бойових дій на сході України, що вживають алкоголь / С. В. Болтоносів // Архів психіатрії. – 2018. – Том 24, № 2. – С. 77–80.

129. **Ведення** пацієнтів із посттравматичним стресовим розладом у закладах охорони здоров'я, які надають першу психологічну й первинну медичну допомогу (за матеріалами «Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад», адаптована версія) // Therapia. Український медичний вісник. – 2017. – № 1. – С. 28–31.

130. **Гайдабрус А. В.** Комплексний посттравматичний стресовий розлад у учасників бойових дій в зоні операції об'єднаних сил у ракурсі одинадцяті редакції Міжнародної класифікації хвороб / А. В. Гайдабрус // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2019. – Вип. 11. – С. 19–24. –

DOI: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2019-11-02>

Вивчення супутніх розладів у хворих на ПТСР в останні роки дозволило виділити особливий стан хворого, який названий у МКХ-11 - Комплексний посттравматичний стресовий розлад (кПТСР). Даний розлад включає окрім симптомів ПТСР - переживанням травма-тичних подій у сьогоденні у вигляді яскравих інтрузійних спогадів, уникнення думок і спогадів про події або уникнення діяльності або ситуацій, що нагадують події, стійке відчуття поточної загрози, ще й ознаки психосоціального та фізичного благополуччя -

почуття сорому або провини, важко контролювати свої емоції, періоди втрати уваги і концентрації, фізичні симптоми, такі як головний біль, запаморочення, біль у грудях і біль у животі, відсторонення від друзів і сім'ї, труднощі міжособистісних відносин, деструктивна або ризикована поведінка, наприклад, зловживання алкоголем або зловживання наркотиками, суїцидальні думки, дії.

131. **Гальченко А. В.** Проблемні питання діагностики, розвитку та терапії посттравматичного стресового розладу / А. В. Гальченко // Актуал. пробл. сучасн. мед. : Вісн. Укр. мед. стомат. акад. – 2018. – Т. 18, № 2. – С. 301–306.

У статті розглянуто важливі аспекти діагностики розладу, його механізми розвитку, диференціації, з урахуванням коморбідної патології, особливості вибору терапії, ґрунтуючись на висновках доказової світової та вітчизняної медицини. Значну увагу приділено стратегії лікування посттравматичного стресового розладу.

132. **Гапонов К. Д.** Аналіз своєрідності клінічних проявів алкогольної залежності і постстресових розладів у хворих з різним рівнем психосоціального стресу / К. Д. Гапонов // Медицина сьогодні і завтра. – 2018. – № 3. – С. 40–48.

Проаналізовано своєрідність клінічної варіативності проявів алкогольної залежності і постстресових розладів у осіб з різною вираженістю психосоціального стресу. Проаналізовано кореляційні зв'язки між вираженістю симптоматики постстресових розладів та алкогольної залежності (за даними AUDIT-тесту та шкали SADQ-C).

133. **Герасименко Л. О.** Посттравматичний стресовий розлад / Л. О. Герасименко // НейроNEWS. – 2021. – № 8. – С. 27–32.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР; англ. PTSD; в'єтнамський синдром, афганський синдром) - комплекс психічних розладів, що є проявом дезадаптивного відстроченого або затяжного реагування на стресові події надзвичайно загрозливого чи катастрофічного характеру.

134. **Герасименко Л. О.** Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад: навч. посіб. / Л. О. Герасименко, А. М. Скрипніков, Р. І. Ісаков. – К.: «Медицина», 2023. – 120 с.

135. **Гулько Б. А.** Посттравматичний стресовий розлад – в розрізі часу / Б. А. Гулько // Вісн. Вінниц. нац. мед. ун-ту імені М. І. Пирогова. – 2015. – Т. 19, № 1. – С. 216–219.

136. **Даник Ю. Г.** Інструментальне виявлення і діагностика стрес-асоційованих та посттравматичних стресових розладів / Ю. Г. Даник, О. В. Зборовська // Одеський медичний журнал. – 2019. – № 1. – С. 61–65.

Верше у світовій практиці в результаті проведених досліджень встановлено, що під впливом стресу (наявності ПТСР) змінюється рух очей. Розроблений комплекс інструментального виявлення та діагностики стрес-асоційованих і посттравматичних стресових розладів дозволить зберегти найцінніше – здоров'я населення країни та відновлення тих, хто став жертвою стресових ситуацій.

137. **Даник Ю. Г.** Методика апаратно-інструментального виявлення та діагностики стрес-асоційованих та посттравматичних стресових розладів / Ю. Г. Даник, О. В. Зборовська // Укр. журн. медицини, біології та спорту. – 2019. – Т. 4, № 2. – С. 114–121.

138. **Данілевська Н. В.** Сучасні особливості посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців ЗСУ / Н. В. Данілевська // Медична психологія = Медицинская психология. – 2018. – Том 13, № 3. – С. 64–66.

139. **Денисенко М. М.** Клінічна варіативність постстресових розладів у комбатантів / М. М. Денисенко, Р. В. Лакинський // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Вип. 1. – С. 120–121.

140. **Друзь О. В.** Основні психометричні маркери посттравматичного стресового розладу у комбатантів / О. В. Друзь, І. О. Черненко // Укр. вісн. психоневрології. – 2020. – Том 28, вип. 2. – С. 26–29.

141. **Друзь О. В.** Полуструктуроване інтерв'ю для комплексної діагностики постстресових психічних розладів та принципи клініко-діагностичної процедури / О. В. Друзь, Є. Г. Гриневич, І. О. Черненко // Вісн. мор. медицини. – 2017. – № 1. – С. 114–122.

142. **Друзь О. В.** Психодіагностика посттравматичного стресового розладу у учасників локальних бойових дій / О. В. Друзь, Є. Г. Гриневич, І. О. Черненко // Укр. вісн. психоневрології. – 2018. – Том 26, Вип. 2. – С. 37–43.

143. **Заворотний В. І.** Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців Збройних Сил України / В. І. Заворотний, І. М. Соколова // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Том 25, Вип. 1. – С. 122.

144. **Зеленська К. О.** Феноменологічна структура постстресових розладів у волонтерів, діяльність яких пов'язана з підтримкою військових в зоні АТО / К. О. Зеленська // Експерим. і клініч. медицина. – 2020. – № 3. – С. 62–66.

145. **Зубовський Д. С.** Особистісне зростання учасників АТО у посттравматичний період : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 - психологія діяльності в особливих умовах / Д. С. Зубовський ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Київ : [б. в.], 2019. – 20 с.

Шифр ННМБУ Р-65205

146. **Кальниш В. В.** Особливості формування хронічної втоми в комбатантів із тривалим перебуванням у зоні бойових дій, які лікуються в мобільному шпиталі після поранення чи захворювання. Повідомлення 1. Структура симптомів стану «вигорання» у комбатантів / В. В. Кальниш, Т. В. Скочко // Український журнал з проблем медицини праці. – 2020. – Т. 16, № 2. – С. 115–128. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://doi.org/10.33573/ujoh2020.02.115> (дата звернення: 16.02.2024).

147. **Кальниш В. В.** Особливості формування хронічної втоми в комбатантів із тривалим перебуванням у зоні бойових дій, які лікуються в мобільному шпиталі після поранення чи захворювання. Повідомлення 2.

Особливості розвитку хронічної втоми / В. В. Кальниш, Т. В. Скочко // Український журнал з проблем медицини праці. – 2020. – Т. 16, № 4. – С. 261–274. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://ua.ujoh.org/upload-files/doc/vydav/20-04/3.pdf> (дата звернення: 16.02.2024).

148. **Кальниш В. В.** Особливості формування хронічної втоми в комбатантів із тривалим перебуванням у зоні бойових дій, які лікуються в мобільному шпиталі після поранення чи захворювання. Повідомлення 3. Динаміка трансформації хронічної втоми / В. В. Кальниш, Т. В. Скочко // Український журнал з проблем медицини праці. – 2021. – Т. 17, № 1. – С. 15–27. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://doi.org/10.33573/ujoh2021.01.015> (дата звернення: 16.02.2024).

149. **Карачевський А. Б.** Адаптація шкал та опитувальників українською та російською мовами щодо посттравматичного стресового розладу / А. Б. Карачевський // Зб. наук. пр. співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика. – Київ, 2016. – Вип. 25. – С. 607–623.

Мета роботи – провести огляд опитувальників і шкал щодо посттравматичного стресового розладу (ПТСР), які рекомендовано використовувати сучасними протоколами ПТСР, порівняти зі шкалами й опитувальниками, перекладеними російською й українською мовами та вже використовуються для обстеження пацієнтів, які перенесли тяжку травму, та визначити опитувальники і шкали, які бажано адаптувати в Україні для скринінгу та діагностики ПТСР. Проведено огляд сучасних англomовних, а також перекладених російською й українською опитувальників і шкал, що використовуються під час скринінгу та діагностики ПТСР. За візирець взято шкали й опитувальники для обстеження пацієнтів, які перенесли тяжку травму, рекомендовані Національним центром ПТСР. Надано переклад українською мовою LEC-5 і PCL-5.

150. **Клініко-психологічні** особливості осіб із різними формами постстресових психічних порушень / Л. Ф. Шестопалова, В. А. Кожевнікова, О. О. Бородавко, С. С. Кирилук // Мед. психологія. – 2017. – № 2. – С. 7–11.

151. **Клініко-психопатологічні** особливості постстресових розладів у осіб, які пережили бойові дії / Г. М. Кожина [та ін.] // Світ медицини та біології. – 2021. – № 4(78). – С. 71–74.

Військові дії чинять значний вплив на особистість та є основною причиною бойових психічних травм, розвитку гострих стресових і посттравматичних стресових розладів. Безперервність бойових дій, що тривають на сході України, стає причиною перебування військовослужбовців у поліфакторному стресорному стані, крайніми формами якого є психічні зміни та розлади. При цьому чим більше бійців відчують інтенсивні форми бойового стресу, тим більше психологічних втрат зазнають підрозділи Збройних сил України. Як показали результати дослідження усі обстежені хворі мають наслідки бойового стресу, що обумовлює специфіку клінічної картини постстресових розладів. Клінічна структура постстресових розладів у обстежених хворих була представлена: депресивним епізодом помірним або важким без психотичних симптомів; тривожними розладами; посттравматичними стресовими розладами та розладами адаптації.

152. **Козира П. В.** Фрустрація, психологічний захист та долаюча поведінка в генезі постстресової дезадаптації у співробітників МВС України – учасників

АТО / П. В. Козира, М. В. Маркова // Укр. вісн. психоневрології. – 2015. – Вип. 3. – С. 130–131.

153. **Коморбідність** посттравматичних стресового і обсессивно-компульсивного розладів // НейроNEWS. – 2020. – № 5. – С. 46–48.

Препаратами для лікування пацієнтів з обсессивно-компульсивним розладом і посттравматичним стресовим розладом, які нерідко є коморбідними, можуть бути антидепресанти, зокрема селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну та інгібітори зворотного захоплення серотоніну-норадреналіну. У разі, коли пацієнти з обсессивно-компульсивним розладом не відповідають на таку фармакотерапію, додавання до схеми лікування антипсихотиків другого покоління сприяє поліпшенню результатів. До вашої уваги представлено огляд статті R. Rossi et al. «A case of comorbid PTSD and posttraumatic OCD treated with sertraline-aripiprazole augmentation», опублікованої у виданні Case Reports in Psychiatry (2020 Jan 27; 2020: 2616492), де описано випадок успішного лікування коморбідних посттравматичних обсессивно-компульсивного і стресового розладів за додавання антипсихотика до терапії антидепресантом.

154. **Корольчук О. Л.** Посттравматичний стресовий розлад як новий виклик сучасній Україні / О. Л. Корольчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 17. – С. 104–111. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_17_19

155. **Лагутіна С. І.** Дослідження здоров'я сну постраждалих від війни в Україні за допомогою цифрового інструменту / С.І. Лагутіна // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2023. – № 21. – С. 32–37. –

DOI: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2023-21-04>

Безсоння є одним із найпоширеніших симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР). На жаль, в українців очікується високий рівень ПТСР не лише через масштаби травматичної події, а й через її тривалість. Контроль сну є дуже важливою частиною профілактики та полегшення симптомів ПТСР. Враховуючи кількість постраждалих від війни осіб, традиційні методи корекції здоров'я сну не можуть забезпечити належну психокорекцію та психопрофілактику стресасоційованих станів. Цифрові інструменти можуть стати дієвою альтернативою в даній ситуації. Цифрові інтервенції, такі як чат-боти, пропонують зручний, недорогий та ефективний підхід, який можна інтегрувати в повсякденне життя населення. Зокрема, цифрові інтервенції довели свою ефективність у корекції проблем зі здоров'ям сну.

156. **Ладик-Бризгалова А. К.** Посттравматичні психічні розлади в учасників антитерористичної операції: діагностика, клініка, терапія : автореф. дис... канд. мед. наук : 14.01.16 / А. К. Ладик-Бризгалова; Укр. НДІ соц. і суд. психіатрії та наркології. – Київ, 2017. – 19 с.

157. **Леонт'єв П. О.** Морфологічний сценарій розвитку змін у тканинах головного мозку осіб з посттравматичним синдромом / П. О. Леонт'єв // Судово-медична експертиза. – 2018. – № 1. – С. 101–104.

158. **Літовченко Т. А.** Якість життя пацієнтів з посттравматичними нейропатіями та плексопатіями, що супроводжуються хронічним нейропатичним больовим синдромом / Т. А. Літовченко, О. М. Бородай, О. Л. Тондій // Міжнародний неврологічний журнал. – 2021. – Т. 17, № 2. – С. 25–28.

159. **Маркова М. В.** Порушення здоров'я сім'ї демобілізованих військовослужбовців – учасників АТО: психопатологічний, психологічний, психосоціальний і сімейний виміри проблеми / М. В. Маркова, Г. С. Росінський // Укр. вісн. психоневрології. – 2018. – Вип. 1. – С. 78–82.

160. **Марчук Т. Є.** Особливості виникнення і типи дебюту посттравматичних стресових розладів / Т. Є. Марчук // Укр. вісн. психоневрології – 2001. – № 2. – С. 67–70.

161. **Матяш М. М.** Особливості посттравматичного стресового розладу в учасників антитерористичної операції – український синдром [Електронний ресурс] / М. М. Матяш, Л. І. Худенко // Лікарська справа. – 2014. – № 12. – С. 105–112. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LiSp_2014_12_19

Наведено дані про результати дослідження особливостей посттравматичного стресового розладу (ПТСР) в учасників антитерористичної операції та біженців. Звернуто увагу на те, що маніфестація ПТСР в обстежених відбувалася у вигляді таких варіантів: вторгнення, уникання, гіперактивації.

162. **Матяш М. М.** Соціально-стресові розлади у структурі українського синдрому / М. М. Матяш, Л. І. Худенко // Укр. мед. часопис. – 2016. – № 3. – С. 118–121.

Для встановлення взаємозв'язку між психологічним станом особистості та суспільно-економічною напруженістю в Україні проведено неврологічне, патопсихологічне та психометричне обстеження пацієнтів з посттравматичним стресовим розладом і розладом адаптації внаслідок травмуючої події. Встановлено, що ступінь соціальної дезадаптації при зазначених станах визначається вираженістю тривожно-фобічного, істероформного та депресивного синдромів.

163. **Матяш М. М.** Український синдром: особливості посттравматичного стресового розладу в учасників антитерористичної операції [Електронний ресурс] / М. М. Матяш, Л. І. Худенко // Український медичний часопис. – 2014. – № 6. – С. 124–127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UMCh_2014_6_31

164. **Науменко Л. Ю.** Критерії обмежень життєдіяльності при посттравматичному стресовому розладі учасників бойових дій / Л. Ю. Науменко, І. Д. Спіріна, І. С. Борисова // Актуал. пробл. сучасн. мед. : Вісн. Укр. мед. стомат. акад. – 2017. – Т. 17, № 3. – С. 139–146.

165. **Наумов В. Л.** Індивідуально-психологічні особливості військовослужбовців з розладами адаптації, посттравматичним стресовим розладом та постстресовими розладами особистості / В. Л. Наумов // Вісн. морської медицини. – 2018. – № 3. – С. 38–44.

166. **Наумов В. Л.** Клініко-психопатологічні особливості військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом та коморбідною

адиктивною поведінкою / В. Л. Наумов // Вісн. морської медицини. – 2018. – № 4. – С. 16–21.

167. **Наумов В. Л.** Клініко-психопатологічні характеристики учасників бойових дій із установленим діагнозом постстресового розладу особистості / В. Л. Наумов // Медична психологія = Медицинская психология. – 2018. – Том 13, № 4. – С. 76–79.

168. **Наумов В. Л.** Схильність до аддиктивної поведінки учасників АТО з розладами адаптації, посттравматичними стресовими розладами та постстресовим розладом особистості / В. Л. Наумов // Укр. вісн. психоневрології. – 2018. – Том 26, вип. 4. – С. 73–76.

169. **Основи** психотравматології: медико-психологічні аспекти реабілітації : навч.-метод. посібник / Скрипніков А. М., Животовська Л. В., Бойко Д. І. [та ін.] ; Полтав. держ. мед. ун-т. – Полтава : ПУЕТ, 2021. – 160 с.

Шифр ННМБУ Б-100498

Навчально-методичний посібник розкриває тему діагностики, фармакотерапії та психотерапевтичних методів лікування психогенних психічних захворювань.

170. **Основні** клінічні варіанти постстресових розладів у комбатантів / М. М. Денисенко, Р. В. Лакинський, Л. Ф. Шестопалова, І. В. Лінський // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Вип. 2. – С. 40–44.

171. **Особливості** перебігу посттравматичного стресового розладу у демобілізованих учасників АТО, які перебувають на реабілітації в санаторно-курортних умовах / Б. В. Михайлов, О. І. Сердюк, О. О. Галаченко [та ін.] // Укр. вісн. психоневрології. – 2016. – Вип. 2. – С. 69–73.

172. **Осьодло В. І.** Посттравматичне зростання особистості учасників бойових дій: сучасний стан та перспективи / В. І. Осьодло, Д. С. Зубовський // Укр. психол. журнал. – 2017. – № 1. – С. 63–79.

173. **Патогенетичні** механізми розвитку посттравматичного стресового розладу в учасників антитерористичної операції / Н. С. Карвацька [та ін.] // Клінічна та експериментальна патологія. – 2017. – Т. 16, № 1. – С. 75–78.

174. **Пішель В. Я.** Клінічний поліморфізм посттравматичного стресового розладу в учасників бойових дій / В. Я. Пішель, М. Ю. Полив'яна, К. В. Гузенко // Архів психіатрії. – 2017. – № 1. – С. 75–76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apsuh_2017_23_1_22

175. **Пішель В. Я.** Посттравматичний стресовий розлад та розлади адаптації в учасників АТО: клініко-соціальна характеристика та практика психофармакотерапії / В. Я. Пішель, М. Ю. Полив'яна, К. В. Гузенко // Україна. Здоров'я нації. – 2016. – № 4(1). – С. 69–73. – Режим

176. **Пішель В. Я.** Посттравматичний стресовий розлад та психотичні прояви: – дискусійні питання / В. Я. Пішель, М. Ю. Полив'яна // Архів психіатрії. – 2016. – Том 22, № 2. – С. 114–115.

177. **Попелюшко Р. П.** Особливості посттравматичного стресового розладу в учасників бойових дій / Р. П. Попелюшко // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Психол. науки. – 2015. – Вип. 2, т. 2. – С. 146–150.

178. **Попелюшко Р. П.** Психологічні особливості зниження рівня посттравматичного стресового розладу в учасників бойових дій / Р. П. Попелюшко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – 2015. – Вип. 5. – С. 181–184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhpn_2015_5_36

179. **Попелюшко Р. П.** Психологічні особливості переживання посттравматичного стресового розладу учасниками бойових дій / Р. П. Попелюшко, Д. І. Боярова // Проблеми сучасної психології. – 2019. – № 2. – С. 97–102. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2019_2_17

180. **Посттравматичний** стресовий розлад : навч. посіб. для студентів / О. П. Венгер, С. О. Ястремська, Н. І. Рега [та ін.]. – Тернопіль : Укрмедкн., 2016. – 260 с.

Шифр ННМБУ Б-96963

181. **Посттравматичний** стресовий розлад у медичних працівників: ознаки, причини, профілактика та лікування (огляд літератури) / Є. Є. Тімченко [та ін.] // Запорізьк. мед. журнал. – 2022. – Т. 24, № 3. – С. 343–353.

Проаналізовано наявну наукову інформацію та узагальнено основні результати сучасних досліджень щодо симптомів, причин виникнення, клінічних наслідків, методів профілактики та лікування посттравматичного стресового розладу в медичних працівників. Для систематизації даних щодо симптомів, причин виникнення, клінічних наслідків, методів профілактики та лікування посттравматичного стресового розладу в медичних працівників проаналізували опубліковані повнотекстові статті в базах даних PubMed, Web of Science, APA PsychNet, Google Scholar, Scopus.

182. **Посттравматичні** стресові розлади : навч. посіб. / Б. В. Михайлов, В. В. Чугунов, В. О. Курило, С. Н. Саржевський. – Вид. 2-е, перероб. та доп. – Х.: ХМАПО, 2014. – 270 с.

У навчальному посібнику відображено сучасний стан проблеми посттравматичних стресових розладів. Показано їх клінічні ознаки, принципи діагностики, розвитку і перебігу, етіопатогенетичні механізми, принципи терапії і реабілітації хворих на посттравматичні стресові розлади.

183. **Психіатрія** особливого періоду : навч. посіб. / Ю. В. Рум'янцев, О. Г. Сиропятов, Г. В. Осьодло [та ін.]. – Київ : Леся, 2015. – 226 с.

Шифр ННМБУ Б-95263

У посібнику викладені патогенетичні, клінічні, психотерапевтичні та фармакотерапевтичні аспекти бойової психічної травми. Наводяться дані щодо організації психіатричної допомоги в ЗС України в особливий період, діагностики, лікування та реабілітації розладів адаптації, кризових, невідкладних станів, посттравматичних стресових розладів на етапах медичної евакуації та проведення військово-психіатричної експертизи військовослужбовців.

184. **Психологія** суїцидальної поведінки військовослужбовців / Я. В. Мацегора, О. С. Колесніченко, І. І. Приходько [та ін.] ; Нац. акад. Нац. гвардії України. – Харків : НА НГУ, 2021. – 363 с.

Шифр ННМБУ Б-100480

Викладено результати підходів до визначення особистісних рис, що підвищують імовірність скоєння суїцидів серед військовослужбовців, правоохоронців і представників інших типів професій екстремального профілю діяльності. Визначено типології психологічних особливостей військовослужбовців НГУ, які чинили суїцидальні спроби. Створено автоматизований психодіагностичний комплекс прогнозування ймовірності вчинення військовослужбовцями НГУ суїцидальних спроб. Розроблено програму профілактики суїцидальної поведінки серед військовослужбовців НГУ.

185. **Рекомендації** щодо ведення осіб із посттравматичним стресовим розладом // НейроNEWS. – 2019. – № 3. – С. 39–44.

186. **Романів О. П.** Особливості формування аутоагресивної поведінки в осіб з посттравматичним стресовим розладом внаслідок бойових дій в зоні АТО залежно від їх індивідуально-типологічних характеристик / О. П. Романів, К. М. Погоріляк // Архів психіатрії. – 2015. – № 1. – С. 166–167.

187. **Романів О. П.** Роль психоневрологічного статусу в моделі формування аутоагресивної поведінки в пацієнтів із посттравматичним стресовим розладом унаслідок бойових дій на сході України / О. П. Романів, К. М. Погоріляк // Україна. Здоров'я нації. – 2017. – № 3. – С. 342.

188. **Романюк О. О.** Посттравматичний стресовий розлад як наслідок впливу бойового стресу на військовослужбовців / О. О. Романюк // Вісн. Нац. унту оборони України : зб. наук. пр. / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. – Київ, 2020. – Вип. 5. – С. 161–165.

189. **Самойлова О. В.** Розвиток дитячих посттравматичних стресових розладів під дією психотравмуючих чинників / О. В. Самойлова // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Том 25, вип. 1. – С. 152.

190. **Смашна О. Є.** Визначення особливостей психопатологічної структури посттравматичного стресового розладу, коморбідного з черепно-мозковою травмою, за допомогою шкали CAPS-5 = Determining the psychopathological structure's features of posttraumatic stress disorder comorbid with traumatic brain injury, using the CAPS-5 scale / О. Є. Смашна // Здобутки клінічної і експериментальної медицини. – 2021. – № 2. – С. 151–160.

191. **Солонович А. С.** Посттравматичний стресовий розлад у пацієнтів із серцево-судинною патологією / А. С. Солонович, О. С. Солонович, О. А. Єпанчінцева // Кардіохірургія та інтервенційна кардіологія. – 2022. – № 3/4. – С. 15–25.

192. **Соціально-стресові** розлади (клініка, діагностика, профілактика) / за ред. : П. В. Волошина, Н. О. Марути. – Харків : Строков Д. В., 2016. – 335 с.

Наведено результати сучасних досліджень щодо медико-психологічних наслідків соціального стресу. Зазначено, що основними причинами такого стресу є збройні конфлікти, зміна суспільних пріоритетів, безробіття, втрата ресурсних можливостей, корупція тощо. Розкрито наслідки соціально-стресових впливів у учасників АТО, співробітників органів внутрішніх справ, студентів, емігрантів, колишніх військовослужбовців. Викладено критерії діагностики та принципи лікування цих розладів.

193. **Соціодемографічна** та патофизиологічна характеристика посттравматичних психічних порушень в учасників бойових дій / Н. М. Степанова, А. К. Ладик-Бризгалова, С. В. Болтоносів, А. С. Сулімовська // Архів психіатрії. – 2015. – № 2. – С. 50–53.

194. **Сошенко Т.** Ефективність психотерапії та фармакотерапії в лікуванні ПТСР у військовослужбовців і ветеранів / Т. Сошенко, А. Габінська // НейроNEWS. – 2018. – № 3. – С. 32–36.

195. **Стрес** і серцево-судинні захворювання в умовах воєнного стану : для кардіологів, ревматологів терапевтів, організаторів охорони здоров'я та лікарів загальної практики / за ред. Коваленка В. М. ; редкол.: Корнацький В. М. [та ін.] ; Нац. наук. центр "Ін-т кардіології, клініч. та регенератив. медицини ім. М. Д. Стражеска" НАМН України. – Київ : Гордон, 2022. – 267 с.

Шифр ННМБУ Б-100555

Книга присвячена вивченню впливу травматичного стресу в умовах воєнного часу на значну частину населення (військові, а також потерпілі внаслідок бойових дій і супутніх соціальних потрясінь) на розвиток, перебіг та виникнення ускладнень серцево-судинної та судинно-мозкової патології, що стане підґрунтям для розробки індивідуальної профілактики та комплексного надання медичної допомоги хворим з хворобами систем кровообігу.

196. **Сучасна** діагностична концепція посттравматичного стресового розладу / К. В. Аймедов [та ін.] // Архів психіатрії. – 2016. – Том 22, № 2. – С. 128–129.

197. **Сучасна** модель формування постстресових розладів в учасників бойових дій / Г. М. Кожина [та ін.] // Медицина сьогодні і завтра = Медицина сегодня и завтра. – 2020. – № 1. – С. 39–45.

198. **Сучасні** підходи до фармакотерапії посттравматичного стресового розладу / Л. В. Животовська [та ін.] // Вісник проблем біології і медицини. – 2019. – Т. 2, № 2. – С. 38–44.

199. **Український** синдром: медико-психологічний аспект : зб. наук. ст. / за ред. М. М. Матяша. – Київ : АртЕк, 2016. – 242, [2] с.

Шифр ННМБУ Б-97454

200. **Умярова К. Ю.** Посттравматичний стресовий розлад як проблемне питання надання допомоги військовослужбовцям – учасникам бойових дій / К. Ю. Умярова, С. М. Рудинська // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2022. – Vol. 3, № 3 (додаток). – С. 77–78.
201. **Уніфікований** клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги: реакція на важкий стрес і розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад = Unified clinical protocol of primary, secondary (specialized) and tertiary (highly specialized) medical care: reaction to severe stress and adjustment disorder. PTSD // Журнал неврології ім. Б. М. Маньковського. – 2017. – Т. 5, № 1. – С. 44–58.
202. **Характеристика** взаємозв'язку перенесення посттравматичних стресових розладів із вживанням психоактивних речовин в умовах антитерористичної операції / Є. М. Харченко, О. С. Осуховська, А. Ю. Васильєва [та ін.] // Архів психіатрії. – 2015. – № 2. – С. 27–31.
203. **Харченко В. Є.** Психологічна діагностика та корекція посттравматичного стресового розладу особистості : метод. посіб. / В. Є. Харченко, М. А. Шугай. – Острогоз : Остроз. акад., 2015. – 158 с.
Шифр ННМБУ Б-98377
204. **Хаустова О. О.** Посттравматичний стресовий розлад: історичний аспект / О. О. Хаустова, Л. Є. Трачук // Архів психіатрії. – 2015. – № 1. – С. 6–11.
205. **Цихоня В. С.** Пам'ятка про посттравматичний стресовий розлад = Post traumatic stress reminder / В. С. Цихоня // Ліки України. – 2016. – № 7/8. – С. 37–39.
206. **Чабан О. С.** Симптоми посттравматичного стресу, тривоги та депресії серед учасників бойових дій в зоні антитерористичної операції / О. С. Чабан, В. Г. Безшейко // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Вип. 2. – С. 80–84.
207. **Чепурна А. М.** Клініко-психопатологічні особливості посттравматичних психічних порушень у учасників бойових дій, які вживають психоактивні речовини / А. М. Чепурна // Архів психіатрії. – 2018. – Том 24, № 1. – С. 62–63.
208. **Шестопалова Л. Ф.** Індивідуально-психологічні особливості комбатантів із різними формами постстресових психічних розладів = Individual psychological characteristics of combatants with various forms of post-stress mental disorders / Л. Ф. Шестопалова, В. А. Кожевников, О. О. Бородавко // Мед. психология. –

2018. – Том 13, № 2. – С. 3–6. – Текст доступний в інтернеті:
<http://www.mps.kh.ua/archive/2018/2/1> (дата звернення: 14.02.2024).

Подано результати дослідження індивідуально-психологічних особливостей комбатантів із різними формами постстресових психічних розладів (особистісні характеристики, особливості емоційної сфери, система базисних переконань, аутоперцепція психологічного благополуччя). Показано, що з посиленням проявів постстресових психічних розладів у комбатантів зростає представленість емоційних та поведінкових порушень, змін особистості, знижується суб'єктивна оцінка психологічного благополуччя та толерантності до невизначеності, змінюється система базисних переконань.

209. **Юрценюк О. С.** Непсихотичні психічні розлади в осіб, які брали участь в збройному протистоянні на сході України / О. С. Юрценюк, С. С. Ротар // Здобутки клініч. і експерим. медицини. – 2015. – № 4. – С. 85–87.

210. **A Meta-Analysis** of Risk Factors for Combat-Related PTSD among Military Personnel and Veterans / C. Xue, Y. Ge, B. Tang etc. // PLOS One. – 2015. – Vol. 10, № 3. – P. 1–21. – Режим доступу : URL : <https://europepmc.org/backend/ptpmcrender.fcgi?accid=PMC4368749&blobtype=pdf>

211. **Born J. A.** Contribution of traumatic deployment experiences to the burden of mental health problems in Canadian Armed Forces personnel: exploration of population attributable fractions / J. A. Born, M. A. Zamorski // Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology. – 2019. – Vol. 54, № 2. – P. 145–156. – Режим доступу : URL : <https://link.springer.com/article/10.1007/s00127-018-1562-6>

212. **Chernyshov H.** Post-traumatic stress disorder of participants in military action: the problem of human rights ensuring / H. Chernyshov // IUS Humani-Revista de Derecho. – 2020. – Vol. 9, № 1. – P. 61–86. – Режим доступу : URL : <https://iushumani.org/index.php/iushumani/article/view/225/248>

213. **Costello M. M.** Civilian and Military Mental Health Concerns in Ukraine / M. M. Costello, D. J. West, S. Szydlowski // Clinical Social Work and Health Intervention. – 2023. – Vol. 14, iss.1. – P. 34–36.

214. **Crocq M. A.** From shell shock and war neurosis to posttraumatic stress disorder: a history of psychotraumatology / M. A. Crocq, L. Crocq // Dialogues Clin Neurosci. – 2000. – № 2(1). – P. 47–55. – DOI: [10.31887/DCNS.2000.2.1/macrocq](https://doi.org/10.31887/DCNS.2000.2.1/macrocq)

*The term posttraumatic stress disorder has become a household name since its first appearance in 1980 in the third edition of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-III) published by the American Psychiatric Association. In the collective mind, this diagnosis is associated with the legacy of the Vietnam War disaster. Earlier conflicts had given birth to terms, such as «soldier's heart», «shell shock», and «war neurosis». The latter diagnosis was equivalent to the *névrose de guerre* and *Kriegsneurose* of French and German scientific literature. This article describes how the immediate and chronic consequences of psychological trauma made their way into medical literature, and how concepts of diagnosis and treatment evolved over time.*

215. **Effects** of posttraumatic stress and combat losses on the combatants' resilience / I. Prykhodko, O. Kolesnichenko, Y. Matsehora etc. // Československá psychologie. – 2022. – Vol. LXVI, № 2. – P. 157–169. – Режим доступа : URL : <https://ceskoslovenskapsychologie.cz/index.php/csps/article/view/84/85>

216. **Fel S.** Relationship between Socio-Demographic Factors and Posttraumatic Stress Disorder: A Cross Sectional Study among Civilian Participants' Hostilities in Ukraine / S. Fel, K. Jurek, K. Lenart-Klos // Int. J. Environ. Res. Public Health. – 2022. – Vol. 19, № 5. – P. 1–19. – Режим доступа : URL : <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/5/2720>

217. **Forbes D.** Treatment of military- related post-traumatic stress disorder: challenges, innovations, and the way forward / D. Forbes, D. Pedlar, A. B. Adler et al. // International Review of Psychiatry. – 2019. – Vol. 31, № 1. – P. 95–110. – DOI: 10.1080/09540261.2019.1595545

Post-traumatic stress disorder is one of the common mental disorders in military and veteran populations. This paper examines factors associated with the development of PTSD in this population, considers issues relating to engagement in treatment, and discusses the empirical support for best practice evidence-based treatment. The paper addresses innovative solutions to these challenges through improvements strategies to increase engagement, early identification approaches, understanding predictors of treatment outcome, and innovations in treatment. Treatment innovations include enhancing existing treatments, emerging non-trauma-focused interventions, novel pharmacotherapy, personalized medicine approaches, advancing functional outcomes, family intervention and support, and attention to physical health.

218. **STRONG STAR** and the Consortium to Alleviate PTSD: Shaping the future of combat PTSD and related conditions in military and veteran populations / A. L. Peterson, S. Young-McCaughan, J. D. Roache etc. // Contemporary Clinical Trials. – 2021. – Vol. 110. – P. 1–9. – Режим доступа : URL : <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000709715600009>

219. **The Redesign** and Validation of Multimodal Motion-Assisted Memory Desensitization and Reconsolidation Hardware and Software: Mixed Methods, Modified Delphi-Based Validation Study / C. Jones, L. Smith-MacDonald, M. Brown etc. // JMIR Human Factors. – 2022. – Vol. 9, № 3. – P. 1–19. – Режим доступа : URL : <https://humanfactors.jmir.org/2022/3/e33682/PDF>

220. **The roles** of personality and resilience in associations between combat experiences and posttraumatic stress disorder among Canadian Armed Forces Veterans / R. A. Plouffe, A. Nazarov, C. A. Forchuk et al. // Personality and Individual Differences. – 2023 May. – Vol. 206. – Режим доступа : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886923000648?via%3Dihub>

Canadian Armed Forces (CAF) veterans face unique service-related challenges. Exposure to service-related traumatic events puts them at risk of developing adverse mental health outcomes, including post-traumatic stress disorder. PTSD symptoms were significantly associated with more combat experience, less resilience, less extraversion, higher emotionality, and less agreeableness. However, personality traits did not moderate the relationship between combat experience and PTSD symptoms.

221. **WCA Recommendations** for the Long-Term Treatment of Posttraumatic Stress Disorder / D. J. Stein, B. Bandelow, E. Hollander // Published online by Cambridge University Press: 07 Nov. 2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.cambridge.org/core/journals/cns-spectrums/article/abs/wca-recommendations-for-the-longterm-treatment-of-posttraumatic-stress-disorder/28609CAE71B42ECAA26493F89A55C949>

Posttraumatic stress disorder is a common and disabling condition. If left untreated, PTSD may continue for years after the stressor event, resulting in severe functional and emotional impairment and a dramatic reduction in quality of life, with negative economic consequences for both the sufferer and society as a whole. Although PTSD is often overlooked, diagnosis is relatively straight-forward once a triggering stressor event and the triad of persistent symptoms – reexperiencing the traumatic event, avoiding stimuli associated with the trauma, and hyperarousal – have been identified. However, comorbid conditions of anxiety and depression frequently hamper accurate diagnosis. Current guidelines from the Expert Consensus Panel for PTSD recommend treatment of chronic PTSD for a minimum of 12–24 months.

Розділ 5. Організація психологічної допомоги постраждалим у збройних конфліктах

222. **Алгоритм** медико-психологічного супроводу жінок-військовослужбовців, ветеранок АТО/ООС / Г. М. Кожина [та ін.] // Укр. вісн. психоневрології. – 2021. – Том 29, вип. 1. – С. 29–31.
223. **Алгоритм** роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук.-дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: Н. А. Агаєв, О. Г. Скрипкін, А. Б. Дейко [та ін.]. – К.: НДЦ ГП ЗС України, 2016. – 147 с.
Методичні рекомендації розроблені для психологів військових частин (підрозділів) та розкривають типовий алгоритм їх дій у ході здійснення психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України. У рекомендаціях розкрито сутність основних понять процесу психологічного забезпечення, наведено розподіл завдань за періодичністю їх виконання, надано пояснення щодо змістовної сутності основних елементів діяльності.
224. **Артюхова В. В.** Особливості травматичного досвіду учасників бойових дій, напрямки його психокорекції / В. В. Артюхова // Український вісник психоневрології. – 2017. – Т. 25, вип. 1. – С. 115. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvp_2017_25_1_98
Складні та різноманітні психопатологічні порушення, що виникають внаслідок впливу психотравмуючих стресових обставин бойових дій на особистість військовослужбовця, потребують розробки нових підходів до їх психокорекції. Психокорекційну роботу доцільно спрямовувати на актуалізацію наявних у людини психологічних і психофізіологічних ресурсів, а також когнітивну переробку травматичної події та її адекватне включення у смисловий контекст загального досвіду особистості.
225. **Божук Б. С.** Організація допомоги особам, що перенесли екстремальні події засобами дистанційного психологічного консультування / Б. С. Божук, В. І. Коростій, О. Ю. Поліщук // Укр. вісн. психоневрології. – 2015. – Вип. 2. – С. 106.
226. **Буряк О. О.** Військовий синдром “АТО”: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні [Електронний ресурс] / О. О. Буряк, М. І. Гіневський, Г. Л. Катеруша // Зб. наук. пр. Харків. ун-ту повітр. сил. – Харків, 2015. – Вип. 2. – С. 176–181. – Режим доступу : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2015_2_39 . – Назва з екрана.
227. **Гарантована** психологічна допомога та реабілітація військовослужбовців – складова національної безпеки / В. М. Якимець, В. П. Печиборщ, В. В. Вороненко та ін. // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2022. – № 3. – С. 41–50.
228. **Данілевська Н. В.** Особливості структурних компонентів психологічної підтримки госпіталізованих військовослужбовців, які брали участь в АТО =

Peculiarities of structural components of psychological support of hospitalized servicemen involved in the ATO / Н. В. Данілевська // Мед. психологія. – 2018. – Том 13, № 1. – С. 10–13.

229. **Діагностика** та корекція психофізіологічних та психічних порушень здоров'я в післястресовий період : метод. посіб. / ред. : А. І. Гоженко, Е. М. Псядло ; уклад. : І. Я. Пінчук, С. І. Табачников, О. С. Чабан. – Одеса : Фенікс, 2015. – 109 с.

Стандартизовано міжнародні підходи до діагностики та лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Розглянуто причини виникнення ПТСР. Викладено методи діагностики ПТСР. Висвітлено інноваційні підходи до курації психічних розладів внаслідок надзвичайних ситуацій. Розкрито методологічні основи психотерапії, психопрофілактики та психокорекції психічних розладів внаслідок надзвичайних ситуацій. Подано медико-соціальне обґрунтування системи надання допомоги населенню України з питань відновлювального лікування та психосоціальної реабілітації наслідків психотравматичних подій. Наведено порядок надання психіатричної допомоги людям з ПТСР.

230. **Діагностика**, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах : метод. рек. (147.14/258.14) / уклад.: П. В. Волошин [та ін.]. – Харків : [б. в.], 2014. – 79 с.

Шифр ННМБУ Б-100832

231. **Друзь О. В.** Напрямки медико-психологічної профілактики постстресових психічних розладів у учасників локальних бойових дій / О. В. Друзь, І. О. Черненко // Український вісник психоневрології. – 2017. – Т. 25, вип. 1 (90). – С. 45–48. – Текст статті доступний в інтернеті : <http://uvnnpn.com.ua/upload/iblock/d5f/d5ff9f0f424f1cb3b0184302eaa31600.pdf> (дата звернення 24.01.2024)

В результаті проведеного комплексного дослідження встановлено, що організація психокорекційних та лікувально-реабілітаційних заходів потребує зміни в наявній на теперішній час штатно-організаційній структурі психіатричної допомоги учасникам локальних бойових дій (підготовка медичних психологів і психотерапевтів, створення в умовах проведення бойових дій спеціальних місць, наметів для проведення психопрофілактики та психокорекції, в передовому районі — пунктів психічної підтримки і широкої мережі реабілітаційних центрів).

232. **Забезпечення** психологічної допомоги в секторі Сил оборони України: зб. тез Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 черв. 2022 р.). – Київ: «Вид-во Людмила», 2022. – 324 с.

У збірнику представлено тези доповідей, що висвітлюють питання забезпечення психологічної допомоги в секторі Сил оборони України. Наведено теоретичні та прикладні напрацювання науковців та практиків, присвячені питанням надання психологічної допомоги особистості в умовах війни, досвіду психологічної роботи з травмою війни та психології колабораціонізму.

233. **Зеленська К. О.** Персоніфікована програма корекції постстресових розладів у різних категорій осіб, які пережили бойові дії (комбатантів та волонтерів) / К. О. Зеленська // Укр. вісн. психоневрології. – 2021. – Том 29,

234. **Зливков В.** Діти війни: теоретико-методичні і практичні аспекти психологічної допомоги / В. Зливков, С. Лукомська. – Київ ; Ніжин : Лисенко М. М., 2022. – 95 с.

Шифр ННМБУ Б-100504

Посібник присвячено аналізу сучасних теоретико-методичних і практичних підходів щодо психологічної допомоги дітям війни. Визначено ключові поняття, впливи війни на психічний стан дітей та підлітків і потенційні ресурси для їх відновлення. Окреслено особливості психосоціальної допомоги та психотерапевтичних втручань, зокрема основні моделі допомоги дітям війни, ефективні у різних країнах (Боснії та Герцоговині, Палестині, Хорватії, Лівані, Сирії), а також можливості адаптації зарубіжних методик психосоціальної підтримки дітей війни до реалій України (у тому числі наведено психодіагностичні методики, що багато років використовуються з дітьми, які зазнали впливів війни і/або змушені були переселитися до безпечних місць із зон активних бойових дій). У посібнику поєднано сучасні теоретичні розвідки та адаптовані авторами практичні методики.

235. **Іванкова-Стецюк О.** Долаючи розломи: у пошуку відповідей на виклики інтеграції потерпілих від збройного конфлікту (аналітичні записки на полях) / О. Іванкова-Стецюк ; за ред.: О. Іванкової-Стецюк, Г. Селешука ; Благод. фонд Карітас України. – Стрий : Вид. дім "Укрпол", 2016. – 67 с.

Шифр ННМБУ 36 Д-64

236. **Іванцова Г. В.** Принципові положення щодо надання медико-психологічної допомоги військовослужбовцям під час миротворчих операцій / Г. В. Іванцова // Україна. Здоров'я нації. – 2009. – № 3. – С. 142–146.

237. **Каряка І. В.** Психокорекційні засоби подолання та попередження депресії у військовослужбовців / І. В. Каряка, Л. В. Доценко // Вісник Національного університету оборони України. – 2023. – № 1. – С. 79–84. – Текст статті доступний в інтернеті: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/269729/269577> (дата звернення: 13.02.2024).

238. **Коростій В. І.** Принципи корекції та профілактики соціально-стресових розладів у категорії населення, постраждалих внаслідок АТО / В. І. Коростій, О. Б. Платинюк // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Вип. 1. – С. 127–128.

239. **Лазуренко О. О.** Актуальні питання психологічної допомоги під час війни та у післявоєнний період / О. О. Лазуренко, Н. В. Сміла // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Життєві виклики сучасного суспільства: реалії та перспективи», 09-10 листоп. 2023 р., м. Київ. – Київ, 2023. – С. 26–28.

240. **Лашин О. І.** Функціонально-організаційна модель медичного та медико-психологічного супроводу військовослужбовців з ПТСР / О. І. Лашин

241. **Масловська Н. Г.** Деякі аспекти організації спеціалізованої психіатричної допомоги учасникам бойових дій / Н. Г. Масловська // Архів психіатрії. – 2014. – № 4. – С. 123–124.

242. **Матвієць Л. Г.** Організація та моніторинг своєчасного надання медико-психологічної допомоги на первинному рівні при гострих та посттравматичних стресових розладах / Л. Г. Матвієць // Сімейна медицина. – 2017. – № 2. – С. 6–10.

Викладено сучасні погляди на гострий стресовий і посттравматичний стресовий розлади з точки зору епідеміології, етіології, патогенезу та діагностики на первинному рівні надання медичної допомоги. Висвітлено основні принципи лікування та реабілітації пацієнтів з гострим стресовим і посттравматичним стресовим розладами лікарями загальної практики – сімейними лікарями. Розглянуто питання імплементації Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги “Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад” у практичну діяльність.

243. **Матяш М. М.** Мультиmodalний підхід в лікуванні віддалених наслідків мінно-вибухової закритої черепно-мозкової травми та посттравматичного стресового розладу в учасників АТО / М. М. Матяш, Л. І. Худенко // Міжнародний неврологічний журнал. – 2018. – № 3. – С. 28–31.

244. **Методика** обґрунтування напрямів трансформації організаційно-штатної структури психологічної та психіатричної допомоги посттравматичними стресовими розладами / О. І. Лашин [та ін.] // Військова медицина України. – 2019. – Том 19, № 2. – С. 93–103.

245. **Напреєнко О. К.** Комплексна психологічна, психіатрична та наркологічна допомога постраждалим у збройних конфліктах, при мирних протестах і вимушеним переселенцям / О. К. Напреєнко, Н. Ю. Напреєнко // Укр. терапевт. журнал. – 2015. – № 3. – С. 80–85.

Наведено результати розробки та впровадження підходів до оптимізації психолого-психіатричної допомоги постраждалим унаслідок збройних конфліктів, мирних протистоянь і вимушеним переселенцям з психічними, психосоматичними, коморбідними соматичними та психічними, а також наркологічними розладами.

246. **Напреєнко О. К.** Медико-психологічна допомога постраждалим у збройних конфліктах / О. К. Напреєнко, Н. Ю. Напреєнко // Східноєвроп. журн. громад. здоров'я. – 2015. – № 2. – С. 105.

247. **Неляпіна М. М.** Клінічна специфіка ураження емоційно-психологічного спектру у військовослужбовців із зони антитерористичної операції/операції об'єднаних сил / М. М. Неляпіна, С. Ю. Шихалєєв // Укр. наук.-мед. молодіжний журнал. – 2021. – Спецвип. № 3. – С. 75.

248. **Оптимізація** підходів до надання психіатричної допомоги відповідно

до сучасних потреб учасників бойових дій : метод. рек. / уклад. : О. В. Богомолець, І. Я. Пінчук, О. В. Друзь [та ін.]. – Київ, 2014. – 46 с.

Шифр ННМБУ Б-94940

249. **Основи** програми психологічного супроводу учасників АТО : метод. посіб. / С. В. Абрамов [та ін.]. – Дніпро : Акцент ПП, 2017. – 163 с.

Шифр ННМБУ Б-98772

250. **Основи** реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навч. посіб. Т. 3 / за ред.: Л. Гридковець. – Київ, 2018. – 236 с. – Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/d/430841.pdf> – Назва з екрана.

У посібнику розглянуто питання організації психологічної допомоги різним верствам населення (ветеранам війни; родинам ветеранів війни; людям, що пережили полон та тортури; внутрішньо переміщеним особам) з метою подолання наслідків кризової ситуації в Україні, представлено основні напрямки соціально-психологічної підтримки постраждалих внаслідок психотравматичних подій. Багато уваги зосереджено на загальних положеннях та принципах психологічної реабілітації, обґрунтовано необхідність використання світових стратегій для створення вітчизняної системи психологічної реабілітації.

251. **Особливості** надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. / О. М. Коkun [та ін.] – К. : 7БЦ, 2023. – 175 с.

Викладено теоретичні та практичні основи надання цивільними психологами психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей. Розкрито особливості психологічного консультування військовослужбовців та ветеранів, які постраждали внаслідок травматичних подій, зокрема, з важкими наслідками бойових поранень та звільненими з полону, а також особливості консультаційної роботи з членами сімей військовослужбовців.

252. **Особливості** психодіагностичного і психофізіологічного забезпечення особового складу органів і військ у бойових порядках та на етапах медико-психологічної евакуації і реабілітації / О. О. Крупська [та ін.] // Архів психіатрії. – 2017. – Том 23, № 2. – С. 152–154.

253. **Охорона** ментального здоров'я та медико-психологічна реабілітація військовослужбовців в умовах гібридної війни: теорія і практика / В. І. Цимбалюк [та ін.] ; за заг. ред. В. І. Цимбалюка. – Київ : Медицина, 2021. – 254 с.

Шифр ННМБУ Б-100146

254. **Охорона** психічного здоров'я в умовах війни : у 2 т. / Америк.-укр. мед. фундація ; пер. з англ. Т. Семигіна [та ін.]. – Київ : Наш Формат, 2017.

Т. 1. – 2017. – 568 с.

Шифр ННМБУ В-9649

Т. 2. – 2017. – 546 с.

Шифр ННМБУ В-9650

255. **Пішель В. Я.** Надання медико-соціальної допомоги учасникам бойових дій із психотичними розладами / В. Я. Пішель, Т. Ю. Ільницька, М. Ю.

256. **Платинюк О. Б.** Система психотерапевтичної підтримки учасників бойових дій, які одержали поранення / О. Б. Платинюк, В. О. Кошій // Медицина сьогодні і завтра = Медицина сегодня и завтра. – 2020. – № 3. – С. 89–94. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://msz.knmu.edu.ua/article/view/704/695> (дата звернення: 06.02.2024).

Унаслідок впливу бойового стресу найчастіше виникають неспокійні психічні розлади, які проявляються у значних емоційних переживаннях, порушеннях когнітивної переробки інформації, деформації соціальних зв'язків комбатантів. Автори розробили й апробували програму персоніфікованої психотерапевтичної підтримки комбатантів, яка сприяє продуктивній динаміці психопатологічної симптоматики, формує відчуття самодостатності, психологічного благополуччя та сприяє покращанню міжособистісних відносин і загального сприйняття якості життя.

257. **Принципи** організації медико-психологічного супроводу учасників АТО / А. Н. Михайлов, О. М. Зінченко, І. М. Сарвір [та ін.] // Архів психіатрії. – 2016. – № 2. – С. 125–126.

258. **Психологічна** допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій : зб. статей / за наук. ред. Т. М. Титаренко. – К. : Міленіум, 2015. – 150 с.

259. **Психологічна** допомога учасникам АТО та їх сім'ям / М. І. Мушкевич, Р. П. Федоренко, А. П. Мельник [та ін.]. – Вид. 2-ге, змін. та допов. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 344 с.

Розкрито суть поняття та психологічні особливості переживання посттравматичного стресового розладу тими людьми, які перебували за умов бойових дій. Описано психологічні особливості прояву суїцидальних намірів серед військовослужбовців і розглянуто психодіагностичні матеріали суїцидальних тенденцій військовослужбовців і результати дослідження впливу сімейної ситуації на суїцидальні виміри учасників АТО. Розкрито теоретико-методологічні засади реабілітаційного процесу військовослужбовців – учасників АТО, описано наукові підходи до психологічної реабілітації військовослужбовців, виділено структуру реабілітаційного процесу. Висвітлено теорію та практику діагностичної, корекційної та терапевтичної роботи з дітьми та підлітками, розкрито суть психологічних реакцій на психотравматичні ситуації дітей учасників АТО, роботи з дітьми учасників АТО й емпіричного дослідження психологічних особливостей дітей учасників АТО.

260. **Психологічна** робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: метод. посіб. / О. М. Кокун, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко та ін. – Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. – 282 с.

У методичному посібнику викладено основні етапи організації системи медико-психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. Запропоновано основні принципи та критерії діагностики посттравматичних стресових розладів і розладів адаптації.

261. **Психологічний** супровід незламних: методичні рекомендації по роботі з військовослужбовцями, які зазнали ампутації внаслідок бойових дій : метод. рек. / Т. В. Карамушка, Л. Полівко, О. Вісіч [та ін.] ; Благод. фонд психол.

підтримки у криз. ситуаціях "Анкора", Укр. асоц. організац. психологів та психологів праці. – Київ ; Львів : Вікторія Кундельська, 2023. – 58 с.

Шифр ННМБУ Б-100904

Методичні рекомендації розроблені на основі проведеного емпіричного дослідження та ґрунтовного аналізу результатів, отриманих в рамках проєкту «Дослідження копінг-стратегій у кризових ситуаціях серед військових, які зазнали ампутації». Методичні рекомендації включають три розділи. Перший розділ містить опис формування соціального паспорту військовослужбовця, який зазнав ампутації. В другому розділі представлено психологічні практики при індивідуальній та груповій роботі з військовими, які зазнали ампутації. Третій розділ містить поради для членів родини щодо реабілітації та адаптації військових.

262. **Психометричне** дослідження цивільних осіб, що зазнали психосоціального стресу в умовах воєнного конфлікту / Л. М. Юр'єва, Л. В. Крячкова, Т. Й. Шустерман, Є. О. Ліхолетов // Укр. вісн. психоневрології. – 2021. – Том 29, Вип. 1. – С. 42–47. – DOI: <https://doi.org/10.36927/2079-0325-V29-is1-2021-8>

263. **Пьюселік Ф.** Методологія психологічної роботи з ветеранами і бійцями АТО / Ф. Пьюселік, О. О. Древіцька // Зб. наук. пр. співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика. – Київ, 2015. – Вип. 24, кн. 1. – С. 655–660.

264. **Розлади** психічної сфери внаслідок бойових дій: навч. посіб. / В. Д. Мішиєв, Б. В. Михайлов, Є. Г. Гриневич, В. Ю. Омелянович. – К.: ВСВ «Медицина», 2023. – 127 с.

265. **Сиропятов О. Г.** Особливості медико-психологічного супроводу військовослужбовців / О. Г. Сиропятов, О. М. Шемчук // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2020. – Vol. 1, № 3. – С. 119.

266. **Стеблюк В. В.** Організація медико-психологічної допомоги військовослужбовцям збройних сил України / В. В. Стеблюк, А. В. Швець, К. В. Проноза-Стеблюк // Медична психологія = Медицинская психология. – 2019. – Том 14, № 3. – С. 79–84.

Розглянуто питання організації та нормативної бази медико-психологічної реабілітації військово-службовців Збройних сил України як окремого напрямку діяльності, що розвивається від 2014р., з початку війни на сході нашої країни. Перспективний розвиток служби полягає у розробці та впровадженні протоколів медико-психологічної допомоги у відповідності до стандартів НАТО.

267. **Ткачук І. М.** Поширеність тривожних та депресивних розладів у військовослужбовців-учасників антитерористичної операції = Prevalence of anxiety and depressive disorders among military personnel who had participated in the antiterrorist operation / І. М. Ткачук // Вісник наукових досліджень. – 2018. – № 1. – С. 64–66.

268. **Черненко І. І.** Сучасні методи психологічної терапії хворих із посттравматичними стресовими розладами в контексті їх медико-соціального

значення / І. І. Черненко, І. А. Чухно // Міжнародний неврологічний журнал. – 2017. – № 5. – С. 112–115.

269. **Brooks S. K.** Non-deployment factors affecting psychological wellbeing in military personnel: literature review / S. K. Brooks, N. Greenberg // J Ment Health. – 2018. – № 27(1). – P. 80–90. – DOI: 10.1080/09638237.2016.1276536

270. **Hitch C.** Enablers and barriers to military veterans seeking help for mental health and alcohol difficulties: A systematic review of the quantitative evidence / C. Hitch, P. Toner, C. Armour // Journal of Health Services Research & Policy. – 2023. – Vol. 28, № 3. – P. 197–211. – DOI: 10.1177/13558196221149930

271. **In-office**, in-home, and telehealth cognitive processing therapy for posttraumatic stress disorder in veterans: a randomized clinical trial / A. L. Peterson, J. Mintz, J. C. Moring et al. // BMC Psychiatry. – 2022. – Vol. 22, № 1. – P. 1–11. – DOI: <https://doi.org/10.1186/s12888-022-03699-4>

Trauma-focused psychotherapies for combat-related posttraumatic stress disorder in military veterans are efficacious, but there are many barriers to receiving treatment. The objective of this study was to determine if cognitive processing therapy for PTSD among active duty military personnel and veterans would result in increased acceptability, fewer dropouts, and better outcomes when delivered In-Home or by Telehealth as compared to In-Office treatment.

272. **Massed** vs intensive outpatient prolonged exposure for combat-related posttraumatic stress disorder: A randomized clinical trial / A. L. Peterson, N. H. Blount E. B. Foa et al. // JAMA Network Open. – 2023. – Vol. 6, № 1. – e2249422. – DOI: 10.1001/jamanetworkopen.2022.49422

273. **Theoretical** and methodological principles of providing medical and psychological assistance in the conditions of armed conflicts: experience for Ukraine / N. Korylchuk, I. Vlasenko, I. Livandovska etc. // Amazonia Investiga. – 2022. – Vol. 11, № 60. – P. 135–144. – Режим доступу : URL : <https://amazoniainvestiga.info/check/60/14-135-144.pdf>

274. **Vianez A.** Virtual reality exposure therapy for armed forces veterans with post-traumatic stress disorder: A systematic review and focus group / A. Vianez, A. Marques, R. S. de Almeida // International Journal of Environmental Research and Public Health. – 2022. – Vol. 19, № 1. – 464. – DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph19010464>

Virtual reality exposure therapy (VRET) is an emerging treatment for people diagnosed with Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) due to the limited accessibility of psychotherapies.

275. **War-Psychological** Skills for Coping with Traumatic Events: Helping Ukraine / Y. Rybinska, M. Antonivska, O. Serbova etc. // Brain. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. – 2023. – Vol. 14, iss. 1. – P. 88–104. – Режим доступу : URL : <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/brain/article/view/5844/4237>

Розділ 6. Медико-психологічна реабілітація учасників бойових дій

Загальні питання реабілітації

276. **Бабов К. Д.** Роль лікувальної фізичної культури в системі медичної реабілітації хворих на післятравматичні стресові розлади / К. Д. Бабов, О. П. Романчук, Р. В. Єнін // Медична гідрологія та реабілітація. – 2015. – Том 13, № 4. – С. 16–24.

277. **Бриндіков Ю. Л.** Реабілітація військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб: теоретико-методичні основи: монографія / Ю. Л. Бриндіков. – Хмельницький, 2018. – 388 с. – Текст доступний в інтернеті : <https://elar.khmn.edu.ua/server/api/core/bitstreams/72d78f16-f57c-4f53-b3f3-cac20c27097f/content> (дата звернення 06.02.2024)

Для підвищення рівня боєздатності та збереження фізичного і психічного здоров'я, нормалізації психоемоційної сфери військовослужбовців виникає необхідність у проведенні комплексної реабілітації. У чому полягає суть комплексної реабілітації та чи відповідає сучасним запитам суспільства діюча система реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій? Автор пропонує своє бачення проблеми, звертається до розгляду різноманітних аспектів реабілітації, її видів та можливостей, досліджує зарубіжний досвід проведення реабілітаційних заходів з комбатантами.

278. **Буряк О. О.** Шляхи та методи реабілітації осіб з «військовим синдромом» та посттравматичним стресовим розладом / О. О. Буряк, М. І. Гіневський, Г. Л. Катеруша // Зб. наук. пр. Харків. ун-ту повітр. сил. – Харків, 2015. – Вип. 3. – С. 137–141.

Розглянуто процес психологічного відновлення та позбавлення від наслідків «синдрому бойових дій»; надаються деякі рекомендації, які бажано виконувати військовослужбовцям з ПТСР для підвищення ефективності процесу відновлення.

279. **Виконання** Плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції : аналіт. звіт / Громадська організація «Всеукраїнська правозахисна організація «Юридична Сотня». – Київ, 2017. – 44 с. – Текст доступний в інтернеті: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Analitic_Report_2017_359r.pdf (дата звернення: 20.02.2024).

280. **Використання** Міжнародної класифікації функціонування як універсального інструменту в управлінні якістю реабілітації військовослужбовців / А. В. Швець [та ін.] // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2022. – Vol. 3, № 3 (додаток). – С. 78–79.

281. **Використання** моделі BASIC PH як методики психоневрологічної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій на Сході України / М. С. Комаровський [та ін.] // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2020. – Vol. 1, № 3. – С. 121.

282. **Волянський О. М.** Форма індивідуальної програми реабілітації поранених в ході АТО військовослужбовців в період до отримання ними статусу «Інваліда війни» / О. М. Волянський, А. Ю. Кіх // Медична гідрологія та реабілітація. – 2015. – Том 13, № 4. – С. 59–60.

283. **Гайда І. М.** Обґрунтування інтеграційно-координаційної моделі медичної реабілітації учасників бойових дій на регіональному рівні / І. М. Гайда // Військова медицина України. – 2017. – Т. 17, № 3/4. – С. 23–29.

284. **Галіба Я. В.** Арт-терапія та дельфінотерапія як засоби подолання посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців та ветеранів війни / Я. В. Галіба, С. М. Рудинська, М. А. Долінський // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2021. – Vol. 2, № 3 дод. – С. 39.

285. **Галуха О. І.** Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців, що брали участь в антитерористичній операції на сході України та проблеми їх психологічної реабілітації / О. І. Галуха // Укр. наук.-мед. молодіжний журнал. – 2015. – № Спец. вип. 1. – С. 135–136.

286. **Гончаренко Н. В.** Особливості та структура медико-психологічної реабілітації військовослужбовців за наявності посттравматичного стресового розладу / Н. В. Гончаренко, І. Ф. Гончаренко // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2021. – Vol. 2, № 3 дод. – С. 47–48.

287. **Діагностичні** шкали і тести в неврології, нейрохірургії і нейрореабілітації / О. Л. Сіделковський, О. А. Овсянніков, В. В. Марусіченко, М. М. Савчук. – Київ : Пабліш Про, 2022. – 295 с.

Шифр ННМБУ Б-100556

У посібнику детально систематизований матеріал, який містить найбільш поширені й зручні в щоденному практичному застосуванні оціночні маркери, які є необхідною умовою для постановки функціонального діагнозу, визначення тактики терапії з подальшим контролем якості проведеного лікування.

288. **Діміч А. В.** Нормативно-правове регулювання психологічної та медичної реабілітації учасників організації об'єднаних сил як характерологічний вид логістичного забезпечення державної безпеки в Україні: проблеми та шляхи удосконалення / А. В. Діміч // Часопис Київ. ун-ту права. – 2019. – № 1. – С. 99–102. – Текст статті доступний в інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2019_1_21 (дата звернення: 21.02.2024).

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення психологічної та медичної реабілітації учасників ООС. Зроблено висновок, що логістичне забезпечення реабілітації постраждалих осіб перебуває на досить низькому рівні. Зазначено, що необхідно запропонувати єдиний законодавчий акт, який би визначав чіткий механізм логістичного забезпечення медичною та психологічною реабілітацією постраждалих осіб.

289. **Єна А. І.** Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції / А. І. Єна, В. В. Маслюк, А. В. Сергієнко // Науковий журнал МОЗ України. – 2014. – № 1(5). – С. 5-16.

290. **Зачек Л. М.** Реабілітаційна медицина Києва на захисті учасників АТО та ветеранів / Л. М. Зачек, Р. О. Моїсеєнко // Реабілітація та паліативна медицина. – 2016. – № 2. – С. 36–39.

291. **Інновації** у медико-психологічній реабілітації учасників бойових дій та постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій (клінічна настанова) / під заг. ред. Б. В. Михайлова; Харків. мед. акад. післядиплом. освіти [та ін.]. – Харків; Київ : Укрпрофоздоровниця, 2019. – 152 с.

Надано рекомендації щодо можливості застосування нових психодіагностичних, психотерапевтичних і психокорекційних процедур у структурі медико-психологічної реабілітації учасників бойових дій. Настанова призначена для лікарів психотерапевтів, психологів, практичних психологів, неврологів, лікарів загальної практики, лікарів-курортологів, фахівців у галузі медичної і психологічної реабілітації, організаторів охорони здоров'я.

292. **Інтелектуальні** технології в медичній діагностиці, лікуванні та реабілітації / С. В. Павлов, О. Г. Аврунін, С. М. Злепко [та ін.]; за ред. С. В. Павлова, О. Г. Авруніна ; Вінниц. нац. техн. ун-т [та ін.]. – Вінниця : Едельвейс і К, 2019. – 258 с. – Текст доступний в інтернеті : http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2022/Pavlov_2019_260.pdf (дата звернення 13.02.2024)

Шифр ННМБУ Б-100066

У монографії узагальнено результати з питань розроблення теоретичних основ та створення інтелектуальних технологій для медичної діагностики, лікування та реабілітації. Створено наукові основи теорії побудови та організації інтелектуальних біотехнічних систем для діагностики, лікування та реабілітації, які полягають у формуванні основних модельних уявлень, створенні методів, інформаційнологічної структури та алгоритмічних моделей роботи цих систем для різних галузей медицини.

293. **Кальниш В. В.** Психофізіологічні особливості трансформації функціонального стану на тлі хронічного стомлення комбатантів у реабілітаційному періоді з урахуванням їхніх особистісних якостей / В. В. Кальниш, Д. В. Зайцев // Український журнал з проблем медицини праці. – 2021. – Том 17, № 4. – С. 225–234.

294. **Кіх А. Ю.** Нейрореабілітація в Збройних Силах України на госпітальному етапі / А. Ю. Кіх // Наукова конференція молодих вчених, 10–11 березня 2017 р. : (тези доп.) / МО України, Укр. військ.-мед. акад. – Київ, 2017. – Ч. 1. – С. 5–6.

У дослідженні окреслено основні завдання нейрореабілітації пацієнтів на госпітальному етапі. Зроблено висновок, що на всіх етапах нейрореабілітацію необхідно проводити у відповідності до затверджених локальних протоколів.

295. **Коростій В. І.** Психофармакотерапія в комплексному лікуванні та реабілітації посттравматичного стресового розладу / В. І. Коростій, В. Т.

Поліщук, В. І. Заворотний // Міжнар. неврол. журнал. – 2015. – № 6. – С. 59–71.

Розглянуто проблеми стресових розладів, що виникають внаслідок психічних травм. Наведено класифікацію, розглянуто питання етіології та патогенезу посттравматичних стресових розладів. Приділено увагу діагностиці та вибору фармакологічних засобів лікування. Підкреслено, що препаратами першого вибору залишаються антидепресанти групи селективних інгібіторів зворотного захвату серотоніну.

296. **Котвіцька А. А.** Основні напрямки медико-психологічної реабілітації учасників бойових дій / А. А. Котвіцька, Н. М. Кононенко, В. В. Чікіткіна // Український журнал медицини, біології та спорту. – 2022. – Т. 7, № 6 (40). – С. 16–22. – DOI: 10.26693/jmbs07.06.016

У статті проаналізовано основні напрямки медико-психологічної реабілітації учасників бойових дій та заходи щодо їх покращення. Отримані результати довели, що на сьогодні вже не є актуальною реабілітація тільки фізичного стану пацієнтів, оскільки без врахування психологічного статусу особи, її соціальної адаптації неможливо говорити про повноцінне функціонування особистості. Всім учасникам бойових дій належить пройти період соціально-психологічної реабілітації. Головне завдання: надання не лише реальної психолого-соціальної підтримки, а й інформування про надані урядом пільги і скерування до відповідних інстанцій та установ охорони здоров'я для отримання цих пільг і лікування.

297. **Крячкова Л. В.** Актуальність вивчення чутливості системи охорони здоров'я в процесі реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій / Л. В. Крячкова, Р. П. Хаїтов // Клінічна та профілактична медицина. – 2022. – № 2. – С. 103.

298. **Куди звертатися** ветеранам АТО/ООС для реабілітації [Електронний ресурс] // Міністерство охорони здоров'я України. – Текст. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/health/kudi-zvertatisja-veteranam-atoos-dlja-reabilitacii> (дата звернення: 21.02.2024). – Назва з екрана.

Подано інформацію щодо проходження реабілітації в госпіталі для ветеранів війни, адреси, контакти і профіль лікування госпіталів, де можуть пройти реабілітацію ветерани АТО/ООС.

299. **Матрошилін О. Г.** Застосування кінезотерапії в комплексній медико-психологічній реабілітації учасників АТО / О. Г. Матрошилін, Ю. Л. Роголя // Україна. Здоров'я нації. – 2019. – № 2. – С. 187–188.

Актуальною проблемою залишається питання збереження здоров'я учасників бойових дій. Вони поряд з фізичними зазнають і психологічних травм у вигляді посттравматичного стресового розладу, який часто призводить до пограничних психічних порушень і потребує проведення медико-психологічної реабілітації для адаптації їх у соціумі. Впровадження засобів фізичної терапії у комплексну медико-психологічну реабілітацію військовослужбовців, що брали участь у бойових діях сприяє зменшенню у них ознак посттравматичного стресового розладу і призводить до позитивної оцінки якості життя.

300. **Матяш М. М.** Імплементация сучасних технологій відновного лікування постраждалих в умовах особливого періоду / М. М. Матяш // Міжнар. неврол. журнал. – 2017. – № 2. – С. 135–149.

301. **Матяш М. М.** Психотерапевтичні стратегії лікування невротичних розладів в учасників сучасних бойових дій [Електронний ресурс] / М. М. Матяш, Л. І. Худенко // Міжнародний неврологічний журнал. – 2016. – № 6. – С. 58–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnzh_2016_6_8

У результаті комплексного неврологічного, психологічного дослідження та застосування комплексу реабілітаційних заходів із включенням методів групової психотерапії у 108-ми пацієнтів, які страждали від наслідків перенесеної мінно-вибухової закритої черепно-мозкової травми та посттравматичного стресового розладу, відзначено позитивну динаміку показників неврологічного та психологічного статусу. З позиції патогенетичної концепції неврозів виявлено 4 основні групи невротичних розладів (астенічний, тривожно-депресивний, істероформний, фобічний). Зроблено висновок про ефективність використання в комплексі реабілітаційних заходів методів групової психотерапії.

302. **Матяш М. М.** Реабілітація інвалідів – учасників бойових дій в Київській області / М. М. Матяш, О. П. Дикун, О. М. Матяш, Ю. А. Гриненко // Міжнародний неврологічний журнал. – 2017. – № 4. – С. 23–34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnzh_2017_4_5

Аналізується стан медико-соціальної експертизи та реабілітації учасників АТО, які проживають в Київській області. У проведеному аналізі розкрито роль психологічної реабілітації на госпітальному етапі. Важливо, щоб вона починалася якомога раніше і обов'язково з урахуванням оцінки психологічного стану реабілітанта. Стрес, що пошкоджує психіку, залежить від вихідних психологічних особливостей особистості, які визначають ставлення хворого до захворювання, що в нього розвивається. Своєчасна діагностика і корекція психологічних порушень допоможуть не тільки впоратися зі своїм настроєм, але і визначити його ставлення до проведеного лікування, реабілітаційних заходів, забезпечивши таким чином його активну, усвідомлену участь у своєму видужанні.

303. **Медико-психологічна** реабілітація військовослужбовців в умовах російсько-української війни: етнопсихологічний дискурс, національні перспективи громадського здоров'я / інтерв'ю М. М. Матяш // Укр. мед. часопис. – 2023. – Том 2, № 1 (Спецвип.). – С. 6–9.

304. **Медико-психологічні** аспекти реабілітації учасників АТО : метод. рек. / уклад. : М. М. Матяш, Л. І. Худенко, М. М. Матяш, А. А. Недашківська ; Київ. мед. університет. – Київ, 2016. – 34 с.

Шифр ННМБУ Б-98225

305. **Методичний** посібник щодо організації роботи підрозділу психологічної реабілітації у НВМКЦ «Головний військовий клінічний госпіталь» / О. В. Циц, О. В. Друзь, Ю. М. Швалб, Т. В. Таран. – Київ : Знання України, 2016. – 159 с.

Посібник розроблено з метою організації роботи підрозділу психологічної реабілітації у військовому госпіталі. У ньому викладено загальні організаційні аспекти роботи підрозділу, форми та види роботи психолога, їхню змістовність, наведено приклади та надано практичні рекомендації.

306. **Методичні** рекомендації організації реабілітаційних центрів для ветеранів АТО / Дніпров. мед. ін-т традиц. і нетрадиц. медицини, Ін-т кардіології імені М. Д. Стражеска ; Корнацький В. М. [та ін.]. – Дніпро :

У методичних рекомендаціях висвітлено мету діяльності, основні напрями організації, завдання реабілітаційного центру. Викладено головні принципи організації реабілітаційної допомоги.

307. **Мішура С. С.** Комплексна реабілітація пацієнтів із посттравматичним головним болем внаслідок мінно-вибухової травми / С. С. Мішура, С. А. Меленчук // Укр. наук.-мед. молодіжний журнал. – 2022. – Спецвип. № 3. – С. 36–37.

308. **Науменко Л. Ю.** Питання медико-соціальної реабілітації учасників АТО при посттравматичному стрессовому розладі / Л. Ю. Науменко, І. С. Борисова, В. М. Березовський // Актуал. пробл. сучасн. мед. – 2017. – Т. 17, № 4 (ч. 1). – С. 239-244.

309. **Науменко Л. Ю.** Питання реабілітації учасників АТО в практиці лікаря загальної практики / Л. Ю. Науменко, І. С. Борисова, В. М. Березовський // Акт. проблеми сучас. медицини. Вісн. Укр. мед. стоматол. академії. – 2017. – № 2. – С. 302–306.

310. **Оптимізація** когнітивної нейрореабілітації пацієнтів із бойовими травматичними ураженнями головного мозку / В. В. Білошицький, А. П. Гук, Т. С. Бондар [та ін.] // Міжнар. неврол. журнал. – 2016. – № 5. – С. 70–75.

Останнім часом спостерігається зростання частоти бойової черепно-мозкової травми (БЧМТ) в результаті бойових дій у зоні АТО. Когнітивна реабілітація хворих з гострими травматичними ураженнями головного мозку, а саме ЧМТ, тісно пов'язана з іншими напрямками реабілітації, включаючи медикаментозну та фізичну терапію, інтеграцію пацієнта в суспільство, психологічну та просвітницьку роботу з членами його родини. Неадекватне та несистематичне лікування хворих з такими розладами часто є основною причиною тривалої декомпенсації захворювання, що значно погіршує рівень життя пацієнтів і знижує ефективність їхньої праці. Висновки: порушення когнітивних функцій є невід'ємною складовою клінічних наслідків закритої БЧМТ. Використання в лікувальній тактиці препарату церебралізін у пацієнтів з наслідками БЧМТ середнього ступеня тяжкості покращує відновлення порушених неврологічних функцій, зокрема когнітивних.

311. **Організація** реабілітації військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом: аналіз зарубіжних підходів та вітчизняного досвіду / І. Б. Заболотна, С. Г. Гуца, І. К. Бабова [та ін.] // Актуальные проблемы транспортной медицины. – 2021. – № 2 (64). – С. 32–44. – DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5110594>

На сьогоднішній день проблема реабілітації військовослужбовців, які брали участь у антитерористичній операції в Україні, залишається не вирішеною. Актуальність проблеми зумовлена тим, що у переважній більшості військовослужбовців, на тлі травм, поранень та супутньої соматичної патології, визначається посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). У статті представлено аналіз даних щодо організації реабілітації військовослужбовців з ПТСР в різних країнах світу (США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Китаю, Ізраїлю та деяких країн СНГ), який свідчить, що реабілітацію

спрямовано головним чином на вирішення проблем психічного здоров'я. Незначна кількість фахівців акцентує увагу на необхідності саме комплексного підходу до таких пацієнтів з урахуванням всіх порушених функцій, викликаних багатокомпонентним комплексом впливу, адже ПТСР та різні соматичні наслідки військових подій перебігають за принципом взаємозалежності та взаємообтяження. Автори обґрунтовують доцільність медико-психологічної реабілітації військовослужбовців у санаторно-курортних умовах з використанням природних лікувальних ресурсів, комплексного та індивідуального підходу до проведення реабілітації, що включає медичну, психологічну і фізичну складові.

312. **Організація** роботи відділення психологічної реабілітації в національному військово-медичному клінічному центрі «Головний військовий клінічний госпіталь» : інформ.-метод. посіб. / Голов. військ. клініч. госпіталь [м. Київ] ; уклад. : А. П. Казмірчук [та ін.]. – Київ : Вид-во Людмила, 2021. – 63 с.

Шифр ННМБУ Б-100102

313. **Основні** принципи організації медико-психічної реабілітації постраждалих в зоні бойових дій / В. О. Волошин, Б. В. Михайлов, С. А. Риженко [та ін.] // Військова медицина України. – 2017. – № 3/4. – С. 5–10.

314. **Особливості** відновлення фізичної працездатності військовослужбовців після повернення із зони АТО / І. С. Трінька [та ін.] // Військова медицина України. – 2016. – Том 16, № 3. – С. 56–62.

315. **Особливості** відновлення функціонального стану учасників антитерористичної операції під час реабілітації в госпітальних умовах / А. В. Швець, А. Ю. Кіх, О. М. Волянський, І. А. Лук'янчук // Український журнал з проблем медицини праці. – 2016. – № 2. – С. 67–78.

Морально-психологічна невідповідність, страх не впоратися з обов'язками, почуття провини перед загиблими, прагнення вижити в умовах руйнувань і смертей інших, надзвичайна напруженість праці, порушення режиму харчування та відпочинку, а також інші шкідливі чинники службової діяльності, без сумніву, зменшують адаптаційні резерви організму та призводять до неконструктивних змін поведінкових реакцій і дезадаптаційного синдрому, що потребують психофізіологічного оцінювання для вирішення питання про необхідність подальшого реабілітаційного лікування. Мета роботи – виявити особливості та підходи до оцінювання ступеня відновлення функціонального стану (ФС) учасників антитерористичної операції під час реабілітації в госпітальних умовах.

316. **Особливості** організації медико-психологічної реабілітації військовослужбовців в країнах-членах та партнерах НАТО / А. В. Швець [та ін.] // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2021. – Vol. 2, № 4. – С. 26–39.

317. **Особливості** психодіагностичного і психофізіологічного забезпечення особового складу органів і військ у бойових порядках та на етапах медико-психологічної евакуації і реабілітації / О. О. Крупська, А. В. Баца, М. М. Матяш та ін. // Архів психіатрії. – 2017. – Т. 23, № 2. – С. 152–154. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apsuh_2017_23_2_19

318. **Підлужна С. А.** Психологічна реабілітація військовослужбовців з бойовими психогенними травмами / С. А. Підлужна, Н. О. Корчан // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Екстрена та невідкладна допомога в Україні: організаційні, правові, клінічні аспекти», 24 лют. 2023 р., м. Полтава / Полтава, 2023. – С. 74–78. – Режим доступу : http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/20282/1/Psykholohichna_reabilitatsiya_viyskovosluzhbovtziv_z_boyovymy_psykhohennymy_travmamy.pdf (дата звернення 29.01.2024)

Основна мета психологічної реабілітації - ефективне та раннє повернення поранених та військовослужбовців з інвалідністю до побутових і трудових процесів, у суспільство та сім'ю, відновлення особистих властивостей людини як повноправного члена суспільства. Оптимальним кінцевим результатом реабілітації може бути повне відновлення здоров'я, відновлення психічної рівноваги, створення умов для адаптації воїнів, які отримали психічні травми та повернення до мирної професійної праці.

319. **Питання** психологічної реабілітації ветеранів учасників антитерористичної операції та військовослужбовців операції об'єднаних сил в Україні : метод. рек. / Укр. військ.-мед. акад. МО України, Укр. наук.-практ. центр екстр. мед. допомоги та медицини катастроф МОЗ України, Центр інновац. мед. технологій НАН України ; уклад.: В. Л. Савицький [та ін.]. – Київ : Чалчинська Н. В., 2020. – 90 с.

Шифр ННМБУ Б-99396

320. **Попадюха Ю. А.** Сучасні технічні та ортопедичні засоби у реабілітації, фізичній терапії, ерготерапії: підручник у 2 т. Т. 1 / Ю. А. Попадюха. – Київ : Центр учб. літ., 2020. – 562 с.

Шифр ННМБУ В-10553

Підручник висвітлює функціональні та конструктивні особливості, алгоритми функціонування сучасних комп'ютеризованих, роботизованих, мікропроцесорних, електромеханічних, механічних комплексів, систем, пристроїв і ортопедичних засобів, що використовуються у реабілітації, фізичній терапії та ерготерапії.

321. **Попадюха Ю. А.** Сучасні технічні та ортопедичні засоби у реабілітації, фізичній терапії, ерготерапії: підручник у 2 т. Т. 2 / Ю. А. Попадюха. – Київ : Центр учб. літ., 2020. – 671 с.

Шифр ННМБУ В-10554

322. **Попелюшко Р. П.** Психологічна реабілітація комбатантів при віддалених наслідках стресогенних впливів / Р. П. Попелюшко. – Київ : Вид-во Людмила, 2020. – 391 с.

Шифр ННМБУ Б-99803

Монографію присвячено теоретико-методологічному аналізу проблеми ефективності організації реабілітації комбатантів при віддалених наслідках стресогенних впливів. В монографії розглядаються ключові поняття, що висвітлюють проблему стресу та психологічну характеристику і класифікацію віддалених посттравматичних стресових розладів; розкриваються психологічні особливості подолання віддалених наслідків ПТСР; висвітлено дезадаптивні прояви у комбатантів з віддаленими ПТСР; описані сучасні теоретико-практичні підходи до психологічної допомоги; обґрунтовано наукові принципи реабілітації комбатантів з віддаленими наслідками стресогенних впливів на засадах генетико-психолого-аксіологічного підходу. У монографії представлені теоретико-емпіричні

дані, які пропонують інноваційну розробку психологічного супроводу на засадах генетико-психолого-аксіологічного підходу, який спрямований на суттєві та якісні зміни в особистісному функціонуванні осіб, які переживають ознаки віддалених наслідків стресогенних впливів, отриманих внаслідок бойових дій в зоні АТО-ООС.

323. **Посттравматичний** стресовий розлад у постраждалих від надзвичайних станів як актуальна проблема медико-психологічної реабілітації / К. Д. Бабов [та ін.] // Мед. реабілітація, курортология, фізіотерапія. – 2015. – № 3/4. – С. 38–41.

У статті узагальнено дані літератури про розвиток посттравматичного стресового розладу у постраждалих від надзвичайних ситуацій. Надано рекомендації щодо складання реабілітаційних програм на санаторно-курортному етапі.

324. **Потреби** учасників антитерористичної операції з інвалідністю в заходах медико-соціальної реабілітації : посібник / В. І. Шевчук [та ін.]. – Вінниця : Рогальська І. О., 2018. – 210 с.

Шифр ННМБУ Б-99532

325. **Проблемні** питання медико-психологічної реабілітації військовослужбовців в Україні / І. Б. Заболотна, С. Г. Гуща, І. В. Балашова, Т. М. Безверхнюк // Вісник проблем біології і медицини. – 2023. – Вип. 2 (169). – С. 68–74. – DOI 10.29254/2077-4214-2023-2-169-64-74

На сьогоднішній день реабілітація та найскоріше відновлення праце- та боєздатності військовослужбовців є одним з найбільш важливих завдань в системі медичного забезпечення Збройних сил України. Сучасні бойові дії супроводжуються великою кількістю постраждалих з поліорганим ураженням. Майже 95 % українських військових потребують також висококваліфікованої психологічної допомоги. Лікування сучасної бойової травми обов'язково супроводжується реабілітаційними заходами. В Україні розроблена функціонально-організаційна модель медичного забезпечення сил оборони на засадах єдиного медичного простору, яка стосується організації та принципів реабілітаційного процесу. Пріоритетним напрямом військово-медичної доктрини України є створення та постійне удосконалення системи медичної, у тому числі фізичної та психологічної, соціальної та професійної реабілітації для повернення у найкоротший термін постраждалих військовослужбовців та ветеранів до військових лав, або до трудової діяльності та соціальної активності.

326. **Проблемні** питання психологічної реабілітації ветеранів учасників антитерористичної операції та військовослужбовців операції об'єднаних сил в Україні (аналітичний огляд літератури) / І. І. Назаренко [та ін.] // Україна. Здоров'я нації. – 2019. – № 1. – С. 48–58.

Війна в Україні актуалізувала проблему виникнення посттравматичного стресового розладу в учасників бойових дій. Сьогодення вимагає заміни застарілих методів психологічної реабілітації бійців та затвердження національної програми по реабілітації для проведення своєчасної і кваліфікованої психологічної реабілітації. Питання розробки та впровадження єдиної системи реабілітації та адаптації військових після повернення із зони бойових дій залишаються й досі актуальними.

327. **Прогностична** оцінка потреби у медичній реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України на основі даних структури їх бойової травми / А. В. Швець [та ін.] // Український журнал військової медицини = Ukrainian journal of military medicine. – 2022. – Vol. 3, № 3. –

328. **Психологічна** реабілітація учасників антитерористичної операції в закладах охорони здоров'я : метод. рек. (63.17/165.17) / Харків. мед. акад. післядиплом. освіти МОЗ України, Обл. клініч. лікарня - центр екстрен. мед. допомоги та медицини катастроф, Укр. центр наук. мед. інформації та патент.-ліценз. роботи МОЗ України; уклад.: Б. В. Михайлов [та ін.]. – Київ; [Харків]: Степанов В. В., 2018. – 31 с.

Шифр ННМБУ Б-100831

329. **Реабілітація** військовослужбовців // НейроNEWS. – 2016. – № 1. – С. 6–7.

Проблема реабілітації та збереження працездатності осіб, що брали участь у бойових діях, сьогодні залишається актуальною. Повертаючись у мирне життя, майже кожен військовослужбовець потребує психологічної реабілітації. Відсутність своєчасної кваліфікованої психологічної допомоги може призвести до серйозних негативних наслідків як для самого учасника бойових дій та його рідних, так і для суспільства в цілому. На жаль, у діючій військово-медичній доктрині дуже мало уваги приділяється психологічній реабілітації бійців. Алгоритми її застарілі і не враховують особливостей сьогодення. Однак в Україні існує розвинута мережа госпіталів для ветеранів Великої Вітчизняної війни. А відповідно до внесених змін до ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», статус учасника бойових дій надається особам, які брали участь у антитерористичній операції, а отже вони відносяться до категорії осіб, які мають право отримувати медичну допомогу у госпіталях для ветеранів війни. Головною структурою у системі госпіталів є національний заклад – Український державний медико-соціальний центр ветеранів війни, фахівці якого надають висококваліфіковану стаціонарну медичну допомогу.

330. **Реабілітація** інвалідів – учасників бойових дій в Київській області / М. М. Матяш, О. П. Дикун, О. М. Матяш, Ю. А. Гриненко // Міжнар. неврол. журнал. – 2017. – № 4. – С. 23–34.

Проаналізовано стан медико-соціальної експертизи та реабілітації учасників АТО, які проживають у Київській області. Досліджено диспансерну групу ветеранів АТО, стан медичних оглядів і медичної реабілітації учасників АТО, а також результати огляду даного контингенту медико-соціальними експертними комісіями, проаналізовано складання індивідуальних програм реабілітації інвалідів, стан стаціонарного та санаторно-курортного лікування з використанням трьох основних напрямків: медичного, психологічного та соціального.

331. **Реабілітація** постраждалих в умовах надзвичайних ситуацій та бойових дій. Посттравматичний стресовий розлад / К. Д. Бабов [та ін.] ; за ред. В. В. Стеблюк. – Одеса : Поліграф, 2015. – 238 с.

Шифр ННМБУ Б-98458

Монографію присвячено актуальній проблемі сьогодення - медико-психологічній реабілітації постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій та бойових дій з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), зокрема санаторно-курортному етапу відновлювального лікування. Розглянуті питання організації медико-психологічної реабілітації ПТСР, особливості клінічної картини, діагностики та лікування ПТСР, використання природних лікувальних ресурсів, методів апаратної фізіотерапії та засобів фізичної реабілітації, психотерапії в відновлювальному лікуванні хворих з ПТСР. В додатках наданий Рекомендований клінічний протокол санаторно-курортної реабілітації

хворих з ПТСР, шкали та опитувальники для психологічної діагностики ПТСР, показання та протипоказання для направлення хворих на етап санаторно-курортної реабілітації. Призначена для лікарів санаторно-курортних закладів та реабілітаційних центрів, лікарів-фізіотерапевтів, психіатрів та психотерапевтів, лікарів лікувальної фізкультури, лікарів загальної практики, сімейних лікарів та терапевтів, спеціалістів з вищою немедичною освітою - психологів та фахівців з фізичної реабілітації, широкого медичного загалу.

332. **Розвиток** системи фізичної та реабілітаційної медицини в умовах ведення збройного конфлікту / В. В. Стеблюк [та ін.] ; за заг. ред. В. І. Цимбалюка ; М-во оборони України, НАМН України, МОЗ України. – Київ : Вид-во Людмила, 2020. – 435 с.

Шифр ННМБУ Б-99818

333. **Салайда І. М.** Гідротерапія при м'язово-скелетній реабілітації в умовах військових дій на території України / І. М. Салайда, В. Б. Коваль, Д. В. Попович // Здобутки клінічної і експериментальної медицини. – 2023. – № 3. – С. 19–24. – DOI: <https://doi.org/10.11603/1811-2471.2023.v.i3.14071>

Проведено аналітичний огляд сучасної медичної вітчизняної та зарубіжної літератури щодо можливостей застосування води як засобу фізичної реабілітації. Показано, що гідротерапія є корисною для лікування пацієнтів з проблемами опорно-рухового апарату (бойові ураження кулями, фрагментами мін, гранат, металевих конструкцій, при ампутаціях кінцівок), неврологічними проблемами (посттравматичний синдром), патологією серцево-легеневої системи та іншими станами. Крім того, межа терапевтичної безпеки при використанні цього методу значно ширша, ніж практично будь-якого іншого, що застосовується в клініці.

334. **Селюк М. М.** Особливості ведення пацієнтів із вертеброгенним болем в умовах воєнного часу: на стику рекомендацій / М. М. Селюк. // Здоров'я України. – 2023. – № 3. – С. 46.

335. **Соціальна** та фізична реабілітація осіб з посттравматичними стресовими розладами засобами ерготерапії / В. Й. Шатило [та ін.] // Магістр медсестринства. – 2020. – № 1. – С. 93–104.

336. **Трансформація** відчуттів, пов'язаних з рівнем емоційного вигорання, при відновленні функціонального стану військовослужбовців в умовах стаціонарного лікування / В. В. Кальниш [та ін.] // Український журнал з проблем медицини праці. – 2021. – Том 17, № 2. – С. 84–92.

337. **Хаустова О. О.** Психосоціальна реабілітація: проблеми і шляхи вирішення / О. О. Хаустова // Архів психіатрії. – 2015. – Том 21, № 2. – С. 36–42.

338. **Чабан О. С.** Медико-психологічні наслідки дистресу війни в Україні: що ми очікуємо та що потрібно враховувати при наданні медичної допомоги? / О. С. Чабан, О. О. Хаустова // Укр. мед. часопис. – 2022. – № 1. – С. 27–31. – DOI: 10.32471/umj.1680-3051.150.232297

Для населення України в сучасних умовах повномасштабної російської воєнної агресії відмічається паралельне формування як індивідуальної, так і колективної травматизації,

що негативно позначається на рівні як індивідуального психосоматичного, так і громадського здоров'я. Поширеність ПТСР і депресії як серед біженців, так і серед населення, яке залишилося в зоні конфлікту, зіставна та сягає до 30 %. ПТСР зазвичай співіснує з іншими формами психопатології, і 90 % тих, хто пережив ПТСР, мають принаймні одне супутнє захворювання протягом життя. Найбільш поширеними супутніми захворюваннями є депресія, зловживання алкоголем або залежність, інші тривожні розлади, а також психосоматичні порушення. Ранні діагностичні та лікувальні втручання можуть знизити поширеність ПТСР серед тих, хто зазнав психічної травми. Саме тому найбільша відповідальність лягає на плечі первинної ланки медичної допомоги. Пошук можливих ранніх предикторів виникнення ПТСР та ефективних стратегій ранніх втручань одразу після дії психічної травми є одним із ключових аспектів сучасної психіатрії та медичної психології. Однією з останніх розробок є запобігання ПТСР за допомогою короткострокового психологічного втручання в перші кілька годин після травми, а саме «когнітивна блокада» травматичних образів.

339. **Clinical** outcomes following exercise rehabilitation in people with multimorbidity: A systematic review / K.Barker, A. E. Holland, E. H. Skinner et al. // Journal of Rehabilitation Medicine. – 2023. – Vol. 55. jrm00377. – DOI: 10.2340/jrm.v55.2551

340. **Havlovskiy O. D.** Main goals of psychological rehabilitation of military servicemen in the Poltava region under the present conditions = Головні цілі психологічної реабілітації військовослужбовців у Полтавській області в сучасних умовах / О. Д. Havlovskiy // Світ медицини та біології. – 2020. – № 1 (71). – С. 36–39.

341. **Havlovskiy O. D.** Scientific substantiation of the optimized model for psychological rehabilitation of ATO participants based on determining their psychological values / O. D. Havlovskiy, I. A. Holovanova // Проблеми екології та медицини. – 2020. – Т. 24, № 1/2. – С. 20–23. – DOI: <https://doi.org/10.31718/mep.2020.24.1-2.05>

342. **Vianez A.** Virtual Reality Exposure Therapy for Armed Forces Veterans with Post-Traumatic Stress Disorder: A Systematic Review and Focus Group / A. Vianez, A. Marques, Simões de Almeida // Int. J. Environ. Res. Public Health. – 2022. – Vol. 19, № 1. – P. 1–16. – Режим доступу : URL : <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/1/464>

Психологічна реабілітація

343. **Гавловський О. Д.** Організація фізичної та психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції (АТО) в Україні / О. Д. Гавловський // Вісн. проблем біології і медицини. – 2019. – Вип. 2, т. 1. – С. 275–279. – Текст статті доступний в інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpbm_2019_2%281%29_62 (дата звернення: 21.02.2024).

Проаналізовано організацію фізичної та психологічної реабілітації військовослужбовців у сучасних умовах. Зроблено висновок, що реабілітація має бути комплексною, включати у себе медичну, фізичну і психологічну складові, цей процес має

бути безперервним і фаховим.

344. **Голованова І. А.** Аналіз думки лікарів та пацієнтів – учасників АТО щодо необхідності психологічної реабілітації / І. А. Голованова, О. Д. Гавловський // Вісн. пробл. біол. і медицини. – 2021. – № 1. – С. 351–354.

Бойові дії викликають у її учасників цілу низку проблем пов'язаних із їхнім психосоціальним станом. Саме тому в таких випадках дуже важливим виступає забезпечення учасників бойових дій психологічною допомогою задля відновлення їх психічного здоров'я. Неконтрольований гнів, емоційне відчуження і нездатність належним чином спілкуватися з представниками соціальних інститутів влади – все це ускладнює відносини між особами, що підверглися травмам і тими, хто стикається з ними в житті. Внаслідок цього актуальною стає групова психотерапія. Під час таких зустрічей людина втрачає свою «унікальність» і відчуває, що вона не одна така, і це відчуття дозволяє легше пережити спогади минулого, надає безпечної сприйнятливості оточення та знижує рівень тривожності, який властивий цим бійцям. Незважаючи на значний зарубіжний та вітчизняний досвід реабілітації учасників бойових дій, так чи інакше, кожен психолог все ж доходить до думки, що не в змозі повністю реабілітувати бійців, якщо їх рідні й близькі неконструктивно реагують на наслідки їх травматизації. Підтримується необхідність реабілітації всіх учасників бойових дій після повернення із зон бойових дій, незалежно від того, чи є у них психологічні розлади чи ні.

345. **Зарецька Н. В.** Організаційні засади надання психологічної реабілітації учасникам АТО та членам їх сімей [Електронний ресурс] / Н. В. Зарецька, Л. М. Гридковець // Вісн. [Київ. ін-ту бізнесу та технологій]. – Київ, 2016. – Вип. 3. – С. 26–33. – Режим доступу : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2016_3_7 . – Назва з екрана.

346. **Кальниш В. В.** Зміни електричної активності головного мозку під час реабілітації військовослужбовців з віддаленими наслідками бойової психічної травми / В. В. Кальниш, А. В. Швець, С. С. Павлюк // Фізіологічний журнал. – 2019. – Том 65, № 2. – С. 43–51.

347. **Крук І. М.** Сучасний погляд на психологічну реабілітацію військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом / І. М. Крук, І. М. Григус // Rehabilitation and Recreation. – 2023. – № 15. – С. 50–56. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2023.15.6>

Розв'язання проблем психологічної реабілітації учасників військових конфліктів є однією з найбільш необхідних та актуальних питань сьогодення. Фахівці зазначають, що реабілітація відіграє важливу роль для військових, їх сімей та суспільства в цілому.

348. **Особливості** психодіагностичного і психофізіологічного забезпечення особового складу органів і військ у бойових порядках та на етапах медико-психологічної евакуації і реабілітації [Електронний ресурс] / О. О. Крупська, А. В. Баца, М. М. Матяш [та ін.] // Архів психіатрії. – 2017. – Т. 23, № 2. – С. 152–154. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apsuh_2017_23_2_19

349. **Сторожук Н.** Сучасний стан системи психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції [Електронний ресурс] / Н. Сторожук, Н. Мась, В. Покотило // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Військ.-

спец. науки. – 2016. – Вип. 1. – С. 34–38. – Режим доступу : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_vsn_2016_1_10 . – Назва з екрана.

Стаття присвячена розгляду сучасного стану системи психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції, членів їхніх сімей та інших категорій постраждалих від військових дій. Подається аналіз правових основ, на яких ґрунтується функціонування вітчизняної системи психологічної реабілітації. Значна увага приділяється розгляду напрямків діяльності різноманітних закладів та організацій з надання послуг з психологічної реабілітації постраждалим від військових дій.

350. **Удосконалення** лікування та реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України з бойовою психічною травмою : метод. рек. / О. В. Друзь. О. Г. Сиропятов, М. І. Бадюк [та ін.] ; НАМН України. – Київ : МП Леся, 2015. – 51 с.

Шифр ННМБУ Б-97572

Реабілітація при черепно-мозковій травмі

351. **Ассонов Д. О.** Резилієнс у ветеранів війни з травматичним ураженням головного мозку: огляд та клінічний випадок / Д. О. Ассонов, О. О. Хаустова // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2020. – Вип. 14. – С. 58–67. – DOI: 10.26565/2312-5675-2020-14-07

Травматичне ураження головного мозку негативно впливає на соціальну реінтеграцію та відновлення адаптаційних механізмів у ветеранів війни. Негативний вплив перенесеної черепно-мозкової травми (ЧМТ) на якість життя ветеранів, їхнє соціальне та сімейне функціонування, трудову адаптацію, реінтеграцію в суспільство може тривати роками. Є необхідність дослідження факторів, що сприяють успішній реабілітації ветеранів з ЧМТ, підвищенню їхньої ефективної взаємодії із стресовим середовищем, зменшенню тяжкості симптоматики. Одним із таких факторів може слугувати резилієнс. Ефективний резилієнс у ветеранів війни пов'язаний із легшим перебігом симптомів ЧМТ, меншою кількістю симптомів ПТСР, що підтверджує його важливу роль в медико-психологічній реабілітації.

352. **Бовт Ю. В.** Клініко-неврологічні аспекти закритої черепно-мозкової травми, обумовленої вибуховою хвилею, в гострому періоді / Ю. В. Бовт, В. О. Коршняк, В. І. Сухоруков // Укр. вісн. психоневрології. – 2015. – Том 23, Вип. 2. – С. 106–107.

353. **Бовт Ю. В.** Особливості неврологічного статусу хворих у гострому періоді бойової закритої черепно-мозкової травми / Бовт Ю. В., Коршняк В. О., Сухоруков В. І. // Екстрена медицина: від науки до практики. – 2015. – № 2. – С. 114–116.

Вивчено особливості неврологічного статусу хворих у гострому періоді бойової закритої черепно-мозкової травми (ЗЧМТ), зумовленою вибуховою хвилею. Відзначено, що сучасна бойова ЗЧМТ є комплексом структурно-функціональних змін нервової системи адаптивного плану, які являють собою динамічний, багаторівневий процес.

354. **Військово-польова** неврологія : навч. посіб. / за ред.: В. І. Дарій, О. Л. ТОВАЖНЯНСЬКА. – Львів : Марченко Т. В., 2023. – 185 с. – Текст доступний в інтернеті:

<https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/32602/1/%D0%92%D1%96%D0%B9>

[%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20.pdf](#) (дата звернення: 30.01.2024).

Шифр ННМБУ Б-101216

Метою посібника є надання лікарям різних спеціальностей простих неврологічних діагностичних, лікувальних, реабілітаційних та профілактичних рекомендацій на різних етапах військово-медичної допомоги у військово-польових умовах. Якщо пацієнту не можна ефективно надавати допомогу навіть в умовах лікувально-стабілізаційної бази за 20–30 км до лінії зіткнення, треба знати умови термінової евакуації з поля бою до закладів, де можна надати високоспеціалізовану медичну допомогу. Важливим є навчання основам неврологічного сортування та поетапного лікування, для якого необхідний клінічний досвід, який автори передають в цій праці.

355. **Завалій Ю. В.** Неврологічні та нейропсихологічні характеристики посткомоційного синдрому після легкої вибухової черепно-мозкової травми / Ю. В. Завалій // Ukrainian Neurosurgical Journal. – 2022. – Т. 28, № 1. – С. 39–46. – DOI: 10.25305/unj.250714

356. **Кас Ю. В.** Особливості гострої закритої черепно-мозкової травми, зумовленої вибуховою хвилею, в учасників бойових дій на сході України / Ю. В. Кас, В. О. Коршняк, Т. В. Поліщук // Вісник наукових досліджень. – 2015. – № 2. – С. 41–44. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/visnyk-nauk-dos/article/view/5579/5105> (дата звернення: 30.01.2024).

Обстежено та вивчено неврологічний статус та стан вегетативної нервової системи у хворих в гострому періоді закритої черепно-мозкової травми, які перебували на стаціонарному лікуванні в неврологічному відділенні військово-медичного госпіталю північного регіону. Виявлено особливості в неврологічному статусі цієї групи хворих на відміну від побутових травм. Показано, що черепно-мозкова травма, яка зумовлена вибуховою хвилею, перебігає значно тяжче, ніж інша травма, одержана в мирний час.

357. **Комплексне** отоневрологічне оцінювання вестибулярної симптоматики при бойовій черепно-мозковій травмі легкого ступеня тяжкості внаслідок вибухової дії / О. Є. Скобська, О. М. Кваша, Ю. Є. Педаченко [та ін.] // Патологія. – 2019. – Т. 16, № 1. – С. 9–15. – Текст статті доступний в інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pathology_2019_16_1_4 (дата звернення: 20.02.2024).

Проаналізовано вестибулярну симптоматику в постраждалих із бойовою черепно-мозковою травмою легкого ступеня тяжкості (ЧМТЛСТ) унаслідок вибухової дії. Визначено комплекс діагностичних критеріїв, заснованих на аналізі базових стабілографічних показників. Констатовано, що порушення вестибулярної функції при бойовій ЧМТЛСТ унаслідок вибухової дії є важливою військово-цивільною проблемою.

358. **Коршняк В. О.** Актуальність та обґрунтованість нейропсихологічної та фізіотерапевтичної реабілітації хворих із закритою черепно-мозковою травмою, зумовленою дією вибухової хвилі / В. О. Коршняк, О. В. Коршняк // Здобутки клініч. і експерим. медицини. – 2019. – № 1. – С. 80–85. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/zdobutky-eks-med/article/view/10053/9609> (дата звернення: 21.02.2024).

Вивчено особливості перебігу травматичного ураження мозку внаслідок вибухової закритої черепно-мозкової травми. Розроблено критерії діагностики, прогнозу зазначеної нозології та заходи нейропсихологічної та фізіотерапевтичної реабілітації у віддаленому періоді вибухової ЗЧМТ.

359. Коршняк В. О. Вплив вибухової хвилі на формування неврологічної симптоматики у хворих з бойовою черепно-мозковою травмою / В. О. Коршняк // Міжнародний неврологічний журнал. – 2016. – № 5. – С. 83– 87. – DOI: 10.22141/2224-0713.5.83.2016.78475

У статті висвітлено деякі складові вибухової хвилі, що формують у подальшому клініко-неврологічну картину гострої черепно-мозкової травми. Виявлено, що у хворих у гострому періоді бойової черепно-мозкової травми, яка обумовлена вибуховою хвилею, формуються неспецифічні сенсомоторні гемісиндроми. Закрита черепно-мозкова травма (ЗЧМТ), обумовлена вибуховою хвилею, є стресом, який опосередковується через головний мозок і призводить до напруження вегетативних механізмів і чітко супроводжується вегетативними порушеннями, що мають перманентний характер. Структурно-функціональна недостатність надсегментарних структур, яка має місце в гострому періоді бойової ЗЧМТ, може розвинутися в житті хворих, коли від них знадобиться напруження адаптивних механізмів, що, в свою чергу, може в подальшому призвести до їх зриву. ЗЧМТ, отримана в період ведення бойових дій, є комплексом структурно-функціональних змін нервової системи адаптивного плану, які являють собою динамічний, багаторівневий процес. Ступінь вираження та динаміка клінічних проявів структурних і функціональних порушень основних патогенетичних процесів прямо залежать від ступеня тяжкості отриманої травми.

360. Коршняк В. О. Клініко-неврологічні особливості гострого періоду легкої черепно-мозкової травми внаслідок дії вибухової хвилі / В. О. Коршняк, Б. А. Насібуллін, Ю. В. Бовт // Український медичний часопис. – 2016. – № 3. – С. 122–124. – Текст доступний в інтернеті: <https://api.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/2016/06/4484.pdf> (дата звернення: 14.02.2024).

У пацієнтів із легкою черепно-мозковою травмою, отриманою внаслідок дії вибухової хвилі, відзначено розвиток гемігіпестезії. Феномен гемігіпестезії пов'язаний із виникненням позамежного гальмування багатьох ділянок у центральній нервовій системі, в результаті якого виникають дисрегуляторні зміни, які поряд із прямою дією вибухової хвилі на речовину мозку є важливим механізмом патогенезу, що необхідно враховувати при оцінці стану пацієнта.

361. Коршняк В. О. Сучасні погляди на механізми впливу вибухової хвилі на центральну нервову систему та формування неврологічної симптоматики / В. О. Коршняк, Б. А. Насібуллін // Міжнародний неврологічний журнал. – 2016. – № 6. – С. 139–142. – DOI: 10.22141/2224-0713.6.84.2016.83129

Автори, проаналізувавши доступні дані літератури та свої власні клінічні спостереження, викладають прийняті на сьогодні уявлення про механізми пошкодження головного мозку при черепно-мозковій травмі, що обумовлена дією вибухової хвилі. При цьому автори зазначають, що вибухова хвиля діє на весь організм потерпілого, в силу чого пошкодження мозку може бути пов'язано з дисрегуляторною патологією, обумовленою бурстовою надсильною аферентною імпульсацією, викликаною дією вибухової хвилі на рецептори шкірних покривів більшої частини поверхні тіла потерпілого. Крім того, автори висловлюють сумніви в адекватності теорії кавітаційного пошкодження мозку під час дії вибухової хвилі.

362. **Матяш М. М.** Мультиmodalний підхід в лікуванні віддалених наслідків мінно-вибухової закритої черепно-мозкової травми та посттравматичного стресового розладу в учасників АТО / М. М. Матяш, Л. І. Худенко // Міжнародний неврологічний журнал. – 2018. – № 3. – С. 23–26. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnzh_2018_3_5

Вивчено динаміку неврологічних і психологічних особливостей у пацієнтів із мінно-вибуховою закритою черепно-мозковою травмою та посттравматичним стресовим розладом під впливом комплексних реабілітаційних заходів із використанням методів групової психотерапії, рефлекс- і медикаментозної терапії.

363. **Місюра В. Б.** Стан балансу, функціональної рухливості та біомеханічні параметри ходьби чоловіків 25-42 років із наслідками бойової травми / В. Б. Місюра // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2023. – Вип. 2 (160). – С. 129–133. – DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).27

Основною проблемою набутої під час бойових дій черепно-мозкової травми є ускладнення, які розвиваються через деякий час. Наслідки ЧМТ важкі і включають порушення не тільки фізичного стану, а й психосоматичної сфери. У осіб із наслідками черепно-мозкової травми частим симптомом є постуральна нестабільність чи дисбаланс. Під час експерименту авторами статті отримано підтвердження зниження всіх локомоцій ходьби у чоловіків з ускладненнями після бойової травми. Для відновлення локомоцій ходьби потрібно розробляти та впроваджувати програми вестибулярної реабілітації.

364. **Нейрофізіологічні** механізми реалізації асоціативної пам'яті у ветеранів АТО/ООС, які зазнали черепно-мозкової травми / С. Корж, Н. Філімонова, М. Макаруч [та ін.] // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Біологія. – 2019. – Вип. 2. – С. 28–35 : рис. – Бібліогр.: 27 назв. – Текст статті доступний в інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_biol_2019_2_7 (дата звернення: 20.02.2024).

365. **Поліщук М. Є.** Стратегія лікування потерпілих при бойовій черепно-мозковій травмі / М. Є. Поліщук, А. О. Данчин, О. М. Гончарук // Укр. нейрохірург. журн. – 2016. – № 1. – С. 31–39. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unkhj_2016_1_6 (дата звернення: 08.02.2024).

У статті охарактеризовано бойові травми черепа та головного мозку залежно від характеру ран. Рекомендовано стандартну схему лікування потерпілих при ЧМТ доповнювати засобами з мультиmodalною дією, безпечність і ефективність яких клінічно доведено. Представлено стратегію надання допомоги потерпілим при бойовій ЧМТ.

366. **Привалова Н. М.** Нейропсихологічні критерії діагностики і прогнозу при закритій вибуховій черепно-мозковій травмі / Н. М. Привалова // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Т. 25, вип. 1. – С. 99. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvp_2017_25_1_69

Вивчено порушення когнітивних та емоційних процесів у комбатантів у гострому періоді після ВЗЧМТ та визначення нейропсихологічних маркерів ступеня важкості травматичного ураження, які можуть виступати також як прогностичні критерії можливих ускладнень на наступних етапах захворювання.

367. **Реабілітація** військовослужбовців з наслідками легкої черепно-мозкової травми в умовах санаторно-курортних і реабілітаційних закладів: метод.

вказівки / за заг. ред. І. В. Балашової, О. В. Футрук. – Одеса: ДУ «Укр. НДІ МР та К МОЗ України», 2022. – 22 с. – Текст доступний в інтернеті: <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/13216/Babov.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 30.01.2024).

У методичних вказівках наведено загальні положення організації реабілітації військовослужбовців з наслідками легкої черепно-мозкової травми, посткомоційним синдромом на санаторно-курортному етапі, представлено програму реабілітації, надано рекомендації щодо використання переліку заходів, що входять до програми реабілітації. Створення комплексних та скоординованих програм реабілітації в умовах мультидисциплінарного та індивідуального підходу буде сприяти підвищенню ефективності відновлювального лікування зазначеного контингенту хворих.

368. **Сайко О. В.** Неврологічна симптоматика в гострому періоді стресу головного мозку на етапі медичної евакуації з військово-мобільного госпіталю / Сайко О. В., Оврас Б. С. // Медицина неотлож. состояний. – 2018. – № 3. – С. 90–97. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kep_2017_16_1_33

369. **Семчишин М. Г.** Клініка, діагностика та лікування хворих з віддаленими наслідками бойової черепно-мозкової травми і післятравматичним стресовим розладом / М. Г. Семчишин // Клін. та експерим. патологія. – 2017. – Т. 16, № 1. – С. 140–143. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kep_2017_16_1_33

Проаналізовано результати обстеження бійців АТО, які перенесли бойову черепно-мозкову мінно-вибухову травму, а при поверненні на мирну територію у них поступово розвився синдром ПТСР. Методики обстеження включали неврологічне і психологічне обстеження пацієнтів. Психологічне тестування проводилося з метою виявлення синдрому післятравматичного стресового розладу. В результаті обстеження виявлені клініко-патогенетичні особливості болю голови у бійців АТО з ПТСР і у хворих із віддаленими наслідками травми мозку мирного часу.

370. **Семчишин М. Г.** Нейропсихологічні та нейровізуалізаційні дослідження в клініці черепно-мозкової травми легкого і середнього ступеня тяжкості в бійців антитерористичної операції і осіб мирного часу / М. Г. Семчишин // Клін. та експерим. патологія. – 2016. – Т. 15, № 4. – С. 98–101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kep_2016_15_4_22

У статті вивчено особливості клініки, електроенцефалографічні та психологічні параметри при черепно-мозковій травмі легкого і середнього ступеня тяжкості у осіб мирного часу та у вояків АТО. Дослідження показало наявність у хворих прогресування реактивних процесів у мозку, що проявляється нейропсихологічними і поведінковими розладами і допомагає формувати подальшу тактику лікувальних заходів.

371. **Системні** порушення функцій головного мозку у віддаленому періоді вибухової закритої черепно-мозкової травми: клінічний випадок / Ю. В. Бовт, Л. П. Забродіна, В. О. Коршняк [та ін.] // Укр. вісн. психоневрології. – 2019. – Т. 27, вип. 4. – С. 91–93. – DOI: <https://doi.org/10.36927/2079-0325-V27-is4-2019-17>

У роботі наведено клінічний випадок перебігу травматичної хвороби мозку внаслідок мінно-вибухової ЧМТ. Вказано на необхідність тривалого клініко-неврологічного спостереження пацієнтів з цією формою патології з метою своєчасної діагностики та лікування ускладнень для забезпечення психічної та соціальної адаптації хворих.

372. **Смашна О. Є.** Порушення функціонування у ветеранів із посттравматичним стресовим розладом та легкою черепно-мозковою травмою / О. Є. Смашна // Здобутки клінічної і експериментальної медицини. – 2022. – № 3. – С. 102–112. – DOI 10.11603/1811-2471.2022.v.i3.13215

373. **Ткачов А. В.** Неврологічна симптоматика в гострому періоді струсу головного мозку на етапі медичної евакуації з військово-мобільного госпіталю / А. В. Ткачов, О. В. Сайко // Сучасні аспекти військової медицини : зб. наук. пр. Нац. військ.-мед. клін. центру «ГВКГ» МО України / НВМКЦ «ГВКГ». – Київ, 2018. – Вип. 25. – С. 295–309.

Вивчено неврологічну симптоматику в гострому періоді струсу головного мозку вибухового та невибухового характеру, отриманого військово-службовцями під час проведення АТО. Виявлено основні неврологічні прояви гострого періоду струсу головного мозку, отриманого внаслідок повітряно-вибухової хвилі. Обґрунтовано необхідність медичної евакуації із військового мобільного госпіталю на вищий рівень надання медичної допомоги.

374. **Черненко І. І.** Динаміка розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) в учасників бойових дій після отриманої бойової черепно-мозкової травми / І. І. Черненко, Ю. Ю. Фоменко // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2023. – № 22. – С. 54–63. – DOI: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2023-22-07>

Участь в бойових діях впливає на всіх учасників і є причиною виникнення у них різноманітних неврологічних, психологічних та психічних розладів. За офіційними даними, під час бойових дій гине менше військовослужбовців, ніж ветеранів війни після її закінчення, внаслідок впливу на них психічних травм. В структурі психічної патології в учасників бойових дій значне місце посідають посттравматичні стресові розлади після отриманої бойової черепно-мозкової травми. На державному рівні діє низка нормативно-правових актів, що сприяють соціальній адаптації учасників бойових дій та їх оточення (родини, друзів, колег по роботі тощо) та наданню їм медико-психологічної допомоги. Організаційна структура закладів та спеціалістів, що надають медичну та психологічну допомогу учасникам бойових дій та членам їх сімей, представлена центрами реабілітації учасників АТО/ООС, штатними психологами в закладах охорони здоров'я та різноманітними волонтерськими та громадськими організаціями, до питань соціальної адаптації додатково залучені державні соціальні служби.

375. **Черненко І. І.** Медико-соціальні особливості забезпечення медичною допомогою населення з легкою формою черепно-мозкової травми внаслідок дії вибухової хвилі / І. І. Черненко, В. А. Огнєв, М. І. Березка // Експерим. і клініч. медицина. – 2022. – № 1. – С. 41–49.

У результаті проведеного дослідження було встановлено зв'язок патогенезу, клініки та особливостей лікування ЧМТ, спричинених дією вибухової хвилі. Були використані методи системного аналізу та бібліосемантичний метод. Досліджено статистичні дані та наукові публікації про захворюваність та наслідки ЧМТ, її віддалені наслідки, особливості лікування та реабілітації. Головним наслідком дії вибухової ЧМТ є струс головного мозку, який супроводжується загально-мозковими симптомами, вегетативно-судинними реакціями, тимчасовою втратою свідомості та пам'яті. До надання медичної допомоги постраждалим мають бути залучені лікарі загальної практики-сімейні лікарі, фізичні терапевти, неврологи, нейрохірурги, психіатри, психологи, травматологи, реаніматологи, отоларингологи, реабілітологи, у яких має бути достатньо часу на консультування хворих,

що має бути враховано при плануванні їх робочого навантаження.

376. **Черненко І. І.** Особливості реабілітації хворих після бойової черепно-мозкової травми / І. І. Черненко // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2022. – № 20. – С. 19–24. – DOI: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2022-20-03>

377. **Швець А. В.** Особливості відновлення постконтузійної симптоматики після черепно-мозкової травми у військовослужбовців / А. В. Швець, А. Ю. Кіх, І. А. Лук'янчук // Запорозький медичний журнал. – 2019. – Т. 21, № 5. – С. 618–624. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zmzh_2019_21_5_10

У статті досліджено особливості відновлення постконтузійної симптоматики учасників бойових дій під час їхньої реабілітації в госпітальних умовах за показниками електроенцефалографії та оцінюванням динаміки психофізіологічних характеристик. Наголошено, що діагностика когнітивних розладів, які пов'язані з травмою голови, значною мірою повинна базуватися на результатах нейропсихологічного об'єктивного тестування концентрації уваги та обсягу короткочасної пам'яті, оскільки вона є більш динамічною ($p < 0,001$) ознакою порівняно зі скаргами з боку зрушень когнітивних функцій.

378. **Яворська В. О.** Наявність пароксизмальних явищ у хворих, що перенесли черепно-мозкову травму, та їх корекція / В. О. Яворська, О. Б. Бондар, І. І. Черненко, О. М. Машкін // Український вісник психоневрології. – 2014. – Т. 22, вип. 3. – С. 37–41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvp_2014_22_3_9

Проведена клінічна оцінка перебігу черепно-мозкової травми в залежності від її тяжкості та оцінка ефективності застосування препарату «Солерон» (Amisulpride) на підставі даних комплексного клініко-інструментального дослідження хворих. Показано, що препарат Amisulpride – «Солерон» має клінічну ефективність при лікуванні пароксизмальних явищ на тлі перенесеної черепно-мозкової травми і може використовуватися в клінічній практиці. Основна увага приділялася саме неврологічній симптоматиці.

379. **Characterizing** effects of mild traumatic brain injury and posttraumatic stress disorder on balance impairments in blast-exposed servicemembers and Veterans using computerized posturography. /J. R. Wares, K. W. Hoke, W. Walker and etc. //Journal of Rehabilitation Research & Development. – 2015. – Volume 52, № 5. – P. 591– 603. – DOI 10.1682/JRRD.2014.08.0197.

The high rate of blast exposures experienced by U.S. servicemembers (SMs) during the recent conflicts in Iraq and Afghanistan has resulted in frequent combat-related mild traumatic brain injuries (mTBIs). Dizziness and postural instability can persist after mTBI as a component of postconcussion syndrome, but also occur among the somatic complaints of posttraumatic stress disorder (PTSD). The goals of this study were to examine the use of computerized posturography testing (CPT) to objectively characterize chronic balance deficits after mTBI and to explore the utility of CPT in distinguishing between combat and blast-exposed participants with and without mTBI and PTSD. Data were analyzed from a subject pool of 166 combatexposed SMs and Veterans who had a blast experience within the past 2 yr while deployed. Using nonparametric tests and measures of impairment, we found that balance was deficient in participants diagnosed with mTBI with posttraumatic amnesia (PTA) or PTSD versus those with neither and that deficits were amplified for participants with both diagnoses. In addition, unique deficiencies were found using CPT for individuals having isolated mTBI with PTA and isolated PTSD. Computerized balance assessment offers an objective technique to examine the physiologic effects and provide differentiation between participants with combat-associated mTBI and PTSD.

380. **Mental** Health Consequences of Traumatic Brain Injury / J. R. Howlett, L. D. Nelson, M. B. Stein // Biological Psychiatry. – 2022. – Volume 91, Issue 5. – P. 413–420.

Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0006322321016413>

(дата звернення: 05.02.2024).

Traumatic brain injury (TBI) is associated with a host of psychiatric and neurobehavioral problems. As mortality rates have declined for severe TBI, attention has turned to the cognitive, affective, and behavioral sequelae of injuries across the severity spectrum, which are often more disabling than residual physical effects. Moderate and severe TBI can cause personality changes including impulsivity, severe irritability, affective instability, and apathy. Mild TBI, once considered a largely benign phenomenon, is now known to be associated with a range of affective symptoms, with suicidality, and with worsening or new onset of several psychiatric disorders including posttraumatic stress disorder and major depressive disorder.

381. **8 - Emotional** Disturbances Following Traumatic Brain Injury : from Part II - Outcomes after Concussion / R. E. Jorge, H. L. Lin // Published online by Cambridge University Press: 22 Febr. 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/concussion-and-traumatic-encephalopathy/emotional-disturbances-following-traumatic-brain-injury/567EE7313755468D37281AD432CCA801>

Реабілітація при вогнепальних травмах

382. **Волянський О. М.** Поетапне планування індивідуальних реабілітаційних заходів військовослужбовцям з вогнепальними пораненнями кінцівок / О. М. Волянський, А. Ю. Кіх // Військова медицина України = Military medicine of Ukraine. – 2019. – Т. 19, № 1. – С. 27–33. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://ujmm.org.ua/index.php/journal/article/view/144/95> (дата звернення: 06.02.2024).

Актуальність роботи обумовлена значною кількістю поранень кінцівок у військовослужбовців, яка в структурі бойової травми складає більше половини випадків. Організацію реабілітаційного процесу та оцінку його ефективності розглянуто на окремому прикладі. Пораненому військовослужбовцю було визначено основні проблеми в стані його здоров'я. Реабілітаційні заходи проводили у відповідності до стандартів країн Європи і США. Встановлено, що комплексне поетапне проблемо орієнтоване планування реабілітації з постановкою конкретних цілей і застосованих реабілітаційних заходів у військовослужбовця з вогнепальним кульовим пораненням дозволило зменшити больовий синдром, децю посилити силу м'язів кисті, збільшити рухливість в суглобах, що в свою чергу дало можливість покращити мобільність і активність пацієнта в повсякденному житті та збільшити його незалежність.

383. **Застосування** мультидисциплінарного методологічного підходу для підготовки фізичних терапевтів в процесі реабілітації пацієнта з вогнепальним ураженням спинного мозку / О. Яковенко, М. Овдій, О. Волянський та ін. // Український науково-медичний молодіжний журнал. –2023. – № 3. – С. 131–137.

Реабілітація є одним із ключових напрямків медицини, особливо в період повномасштабних воєнних дій, коли військові та цивільні люди потребують довготривалих реабілітаційних втручань. Застосування мультидисциплінарного підходу в реабілітації

дозволило розширити обсяг і можливості реабілітаційного лікування та покращити відновлення пацієнтів.

384. **Крук І. М.** Фізична терапія військовослужбовців з наслідками вогнепальних поранень / І. М. Крук, І. М. Григус // *Rehabilitation and Recreation*. – 2022. – № 12. – С. 44–51. – DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2022.12.6>

У статті обґрунтовано доцільність застосування засобів фізичної терапії для військовослужбовців з наслідками вогнепальних поранень та ефективність реалізації програми фізичної терапії в умовах госпіталю для ветеранів військової служби. Проведення реабілітаційних заходів у військовослужбовців має свої особливості, оскільки після участі в бойових діях, які супроводжувались величезним фізичним і психологічним навантаженням, породжуючи потужний бойовий стрес, демобілізовані бійці, повертаючись додому, зазначають, що їх психіка виявляється непристосованою до мирного життя, стандартних цінностей суспільства та ін. Після лікування у шпиталі військовослужбовці стикаються з проблемою відновлення своєї фізичної та психологічної функціональності. Це дуже важливе завдання, оскільки військовослужбовець, який отримав поранення або бойову психічну травму та не пройшов належним чином реабілітацію, не здатний ефективно вести бойові дії або повноцінно повернутись до мирного життя.

385. **Zaslavskyi P. S.** The effectiveness of correction of hand motility by means of physical therapy, occupation therapy (hand therapy) in the rehabilitation process of military servants with the consequences of gunshot polystructural forearm bone fractures / P. S. Zaslavskyi // *Клінічна та профілактична медицина*. – 2023. – № 4. – С. 14–20. – DOI: [https://doi.org/10.31612/2616-4868.4\(26\).2023.02](https://doi.org/10.31612/2616-4868.4(26).2023.02)

To evaluate the effectiveness of the developed program of hand therapy on the parameters of upper limb motility in wounded military servants with the consequences of a gunshot polystructural forearm bones fracture in the post-immobilization period.

386. **Kuchyn I.** Chronic pain in patients with gunshot wounds / I. Kuchyn, V. Horoshko // *BMC Anesthesiology*. – 2023. – Vol. 23, № 47. – 10 p. – DOI: <https://doi.org/10.1186/s12871-023-02005-3>

Patients with gunshot wounds have a high risk of chronic pain, averaging 45% higher than the general population in civilian trauma patients. A greater frequency of the neuropathic component of pain and acute stress reactions is the reason for such chronicity. A decrease in the level of satisfaction with the results of treatment, in the remote period of observation, compared to the level at the time of discharge from the hospital, is probably a consequence of the formation of chronic pain.

387. **Rosales R.** Spinal cord stimulation for neuropathic pain following traumatic spinal cord injury: a case report / R. Rosales, E. Amirianfar, M. Appeadu et al. // *Spinal Cord Series and Cases*. – 2022. – Vol. 8, № 1. – 4 p. – DOI : 10.1038/s41394-022-00546-2

Реабілітація при акубаротравмі

388. **Акутравма** в зоні бойових дій. Надання медичної допомоги при сенсоневральних порушеннях слуху: діагностика, лікування, етапність, профілактика : метод. посіб. / Ін-т отоларингології ім. О. С. Коломійченка НАМН України, Військ.-мед. клін. центр Півден. регіону МО України ; [уклад.: Т. А. Шидловська, Т. В. Шидловська, Л. Г. Петрук]. – Київ : [б. в.], 2017. – 65 с.

Проаналізовано результати дослідження сенсоневральних порушень при бойовій акутравмі за допомогою комплексних клінічних та інструментальних обстежень. Визначено найбільш інформативні показники, що характеризують порушення у різних відділах слухового аналізатора таких хворих. Виокремлено складності при діагностиці та лікуванні бойової акутравми.

389. **Аналіз** обставин (умов) отримання акутравми та основних скарг у осіб, які постраждали в зоні проведення антитерористичної операції, з різним ступенем сенсоневральних порушень слуху / Т. А. Шидловська, Л. Г. Петрук, Т. В. Волкова, О. С. Пойманова // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2017. – № 5. – С. 4–12. – Текст статті доступний в інтернеті: http://www.lorlife.kiev.ua/2017/2017_5_04.pdf (дата звернення: 08.02.2024).

390. **Діагностика** порушень у різних відділах слухового аналізатора за даними об'єктивних методів дослідження у військовослужбовців, які отримали акутравму в зоні проведення антитерористичної операції : метод. рек. / Ін-т отоларингології ім. О. С. Коломійченка НАМН України, Нац. військ.-мед. клін. центр «ГВКГ» МО України, Військ.-мед. клін. центр Півден. регіону МО України ; [уклад.: Шидловська Т. А., Шидловська Т. В., Куреньова К. Ю. та ін.]. – Київ : [Жорін Р. В.], 2017. – 16 с.

Шифр ННМБУ Б-98512

391. **Діагностика** сенсоневральних слухових порушень за даними суб'єктивної аудіометрії у військовослужбовців, які отримали акутравму у зоні проведення антитерористичної операції : метод. рек. / Ін-т отоларингології ім. О. С. Коломійченка НАМН України, Нац. військ.-мед. клін. центр «ГВКГ» МО України, Військ.-мед. клін. центр Півден. регіону МО України ; [уклад.: Т. А. Шидловська, Т. В. Шидловська, Т. В. Шевцова та ін.]. – Київ : Жорін Р. В., 2017. – 15 с.

Шифр ННМБУ Б-98511

Проаналізовано результати суб'єктивної аудіометрії військовослужбовців з акутравмою, які перебували в зоні АТО. Окреслено коло найбільш інформативних показників. Констатовано, що своєчасне і цілеспрямоване надання відповідної допомоги дозволить підвищити її ефективність та уникнути значних порушень слухової функції й інвалідизації пацієнтів.

392. **Діагностика** та принципи надання медичної допомоги пацієнтам з сенсоневральними порушеннями слуху, які отримали акутравму під час бойових дій в зоні проведення антитерористичної операції / Д. І. Заболотний, Т. А. Шидловська, Т. В. Шидловська, Л. Г. Петрук // Журн. Нац. акад. мед. наук України. – 2017. – Т. 23, No1/2. – С. 49–64. : табл. – Бібліогр.: 23 назви. – Текст статті доступний в інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnamnu_2017_23_1-2_7 (дата звернення: 09.02.2020).

У статті визначені підходи до лікування сенсоневральних порушень при акутравмі, особливості та етапність надання медичної допомоги пацієнтам з акутравмою.

393. **Екстраауральні** прояви, що супроводжують сенсоневральні слухові порушення при акутравмі у військовослужбовців, які отримали акутравму в зоні проведення антитерористичної операції : метод. рек. / Ін-т отоларингології

ім. О. С. Коломійченка НАМН України, Нац. військ.-мед. клін. центр «ГВКГ» МО України, Військ.-мед. клін. центр Півден. регіону МО України; [уклад.: Шидловська Т. А., Шидловська Т. В., Козак М. С. та ін.]. – Київ, 2017. – 12 с.

Шифр ННМБУ Б-98513

Проаналізовано результати дослідження сенсорних порушень слуху за допомогою методики електроенцефалографії та реоенцефалографії. Рекомендовано у комплексному обстеженні військовослужбовців з акутравмою проводити дослідження церебральної гемодинаміки та функціонального стану ЦНС.

394. **Застосування** карт опитування у діагностиці сенсоневральних слухових порушень у військовослужбовців, які отримали акутравму в зоні проведення антитерористичної операції : метод. рек. / Ін-т отоларингології ім. О. С. Коломійченка НАМН України, Нац. військ.-мед. клін. центр «ГВКГ» МО України, Військ.-мед. клін. центр Півден. регіону МО України ; [уклад.: Шидловська Т. А., Шидловська Т. В., Пойманова О. С. та ін.]. – Київ, 2017. – 12 с.

Шифр ННМБУ Б-98516

Проаналізовано результати обстеження пацієнтів з ураженням слухової системи, постраждалих в зоні проведення АТО. Визначено основні напрямки формування цілеспрямованого аналізу скарг пацієнтів даного контингенту і сформовано карти опитування.

395. **Карти** опитування для діагностики порушень слуху у осіб, які знаходилися у зоні проведення антитерористичної операції / Т. А. Шидловська, Л. Г. Петрук, О. С. Чемеркін [та ін.] // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2016. – № 3-с. – С. 147–148. – Матеріали щорічної традиційної весняної конференції Українського наукового медичного товариства оториноларингологів «Новітні технології в діагностиці та лікуванні запальних та алергічних захворювань ЛОР-органів» (16–17 травня 2016 р.). – Текст статті доступний в інтернеті: http://www.ents.com.ua/confdoc/2016_odessa.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

396. **Надання** медичної допомоги військовослужбовцям з сенсоневральними порушеннями слуху внаслідок акутравми в зоні бойових дій: діагностика, лікування, етапність, профілактика : метод. рек. / Ін-т отоларингології ім. О. С. Коломійченка НАМН України, Нац. військ.-мед. клін. центр «ГВКГ» МО України, Військ.-мед. клін. центр Півден. регіону МО України ; [уклад.: Шидловська Т. А., Шидловська Т. В., Козак М. С. та ін.]. – Київ : [Жорін Р. В.], 2017. – 60 с.

Шифр ННМБУ Б-98515

397. **Найбільш** інформативні показники комплексного клініко-інструментального обстеження військовослужбовців, які отримали акутравму в зоні проведення бойових дій, в плані діагностики та експертизи сенсоневральних порушень слуху : метод. рек. / Ін-т отоларингології ім. О. С. Коломійченка НАМН України, Нац. військ.-мед. клініч. центр "ГВКГ", Військ.-мед. клініч. центр Півден. регіону МО України ; уклад. Т. А. Шидловська [та ін.]. – Київ : Жорін Р. В., 2017. – 32 с.

398. **Особливості** бойового травмування, що супроводжувалося акубаротравмою у військовослужбовців-учасників бойових дій / А. М. Галушка, Ю. В. Подолян, А. В. Швець, О. О. Горшков // Військова медицина України. – 2019. – Т. 19, № 3. – С. 56–66. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://ujmm.org.ua/index.php/journal/article/view/54/41> (дата звернення: 09.02.2024).

На підставі обстежень та вивчень неврологічного статусу та стану вегетативної нервової системи у хворих в гострому періоді ЗЧМТ були виявлені особливості в неврологічному статусі, які говорять про те, що ЧМТ, яка обумовлена вибуховою хвилею, протікає значно важче, ніж інша травма одержана в мирний час. Зроблено висновок, що ЗЧМТ, обумовлена вибуховою хвилею, є стресом, який опосередкується через головний мозок і призводить до напруження вегетативних механізмів і чітко супроводжується вегетативними порушеннями, що мають перманентний характер.

399. **Особливості** відновлення порушення просторової стійкості у військовослужбовців з наслідками закритої черепно-мозкової травми та акубаротравми / А. В. Швець, А. Ю. Кіх, Ю. О. Пархоменко, І. А. Лук'янчук // Український журнал військової медицини. – 2020. – Т. 1, № 1. – С. 40–49. – DOI: [10.46847/ujmm.2020.1\(1\)-040](https://doi.org/10.46847/ujmm.2020.1(1)-040)

У статті досліджено особливості відновлення порушення просторової стійкості у військовослужбовців з наслідками закритої черепно-мозкової травми та акубаротравми в підгострому періоді реабілітації як методу контролю оцінки відновлення їх функціонального стану. Показано важливість проведення періодичної оцінки функціонального стану за стабілометричними показниками для удосконалення та індивідуалізації технології відновного лікування зазначеної патології.

400. **Особливості** надання медичної допомоги військовослужбовцям з сенсоневральними порушеннями слуху внаслідок акубаротравматичного ураження в зоні бойових дій: етапність, підходи до лікування, питання профілактики : метод. рек. / Ін-т отоларингології ім. О. С. Коломійченка НАМН України, Нац. військ.-мед. клін. центр «ГВКГ» МО України, Військ.-мед. клін. центр Півден. регіону МО України ; [уклад.: Т. А. Шидловська, Т. В. Шидловська, І. О. Кузьмук та ін.]. – Київ : Жорін Р. В., 2017. – 28 с.

Шифр ННМБУ Б-98514

401. **Отоларингологічні** питання медичної реабілітації військових з мінно-вибуховою травмою / Л. Г. Петрук, К. Г. Богданов, В. К. Богданов, Л. О. Петрук // Медична реабілітація в Україні: сучасний стан та напрями розвитку, проблеми та перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 8 верес. 2023 р., Полтава. – Полтава, 2023. – С. 118–120. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/13845/Bogdanov.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 05.02.2024).

402. **Петрук Л. Г.** Діагностика і лікування сенсоневральних слухових та вестибулярних порушень у осіб, які отримали акутравму в зоні проведення бойових дій: дис. на здобуття наук. ступеня доктора мед. наук. – К., 2021. – 383 с. – Текст статті доступний в інтернеті:

http://www.iol.com.ua/article/petruk_dis.pdf (дата звернення: 30.01.2024).

У дисертації наведено теоретичні узагальнення і нові рішення науково-практичної проблеми – підвищення якості діагностики, в тому числі ранньої, прогнозування перебігу та лікування сенсоневральних слухових і вестибулярних порушень при акутравмі, отриманій в реальних бойових умовах, шляхом визначення найбільш інформативних показників ауральних, екстрауральних та вестибулярних змін на основі багатофакторного аналізу за даними комплексного клініко-інструментального обстеження і вдосконалення лікувально-профілактичних заходів.

403. **Петрук Л. Г.** Показники отоакустичної емісії у військовослужбовців Збройних Сил України при виконанні навчальних стрільб на полігоні / Л. Г. Петрук, Р. П. Крамаренко // Оториноларингологія = Оториноларингология = Otorhinolaryngology. – 2023. – № 4. – С. 71–76.

404. **Показники** реоенцефалографії при повторних акутравматичних ураженнях в реальних бойових умовах [Текст] / Т. А. Шидловська, Т. В. Шидловська, М. С. Козак [та ін.] // Оториноларингологія = Оториноларингология = Otorhinolaryngology. – 2022. – № 1/2. – С. 4–10.

Проведено оцінку кількісних та якісних показників реоенцефалографії у військовослужбовців, які отримали повторну акутравму в реальних бойових умовах. Спостерігаються виражені порушення мозкового кровообігу, при цьому переважають утруднення венозного відтоку, зниження пульсового кровонаповнення, тенденція до зниження та нестійкий тонус мозкових судин, мають місце достовірні відхилення від норми у показниках показників α , дикротичного, діастолічного і реографічного, особливо в вертебрально-базиллярному басейні. Це свідчить про вираженні порушення мозкового кровообігу, венозного відтоку та зниження пульсового кровонаповнення.

405. **Ретроспективний** аналіз поширеності симптомів характерних для акубаротравми у поранених та хворих військовослужбовців-учасників АТО (ООС) / А. М. Галушка, Ю. В. Подолян, А. В. Швець [та ін.] // Військова медицина України. – 2019. – Т. 19, № 2. – С. 17–24. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://ujmm.org.ua/index.php/journal/article/view/67/52> (дата звернення: 30.01.2024).

Світові дані свідчать, що сенсорно-нейрологічне ураження органів слуху внаслідок акубаротравми впливає на якість життя колишніх учасників бойових дій. Акубаротравма є досить поширеною патологією в сучасних військових конфліктах, оскільки навіть під час конфліктів низької інтенсивності вона становить 6,6-7,1 % у загальній структурі бойових втрат. Визначено основні симптоми акубаротравми у військовослужбовців-учасників АТО: суб'єктивний шум у вухах, порушення слуху, закладеність вух, головний біль, оглушення, розлади сну. У 15,11 % постраждалих військовослужбовців з акубаротравмою діагностовано психічні розлади, у структурі яких переважала гостра стресова реакція (65,79 %).

406. **Стан** вестибулярної функції у осіб, які отримали акутравму в зоні проведення антитерористичної операції / Д. І. Заболотний, Т. А. Шидловська, І. А. Белякова, Л. Г. Петрук // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2016. – № 3. – С. 12–21.

У 96,0 % обстежених з акутравмою, потерпілих в зоні проведення АТО, виявлені порушення вестибулярної функції, виражені різною мірою, причому у більшості (62,0 %) була центральна вестибулярна дисфункція. Вивчення стану вестибулярної функції у бійців АТО з акутравмою за даними статокінетичної стійкості, спонтанних, експериментальних

реакцій при обертальній пробі дозволяє своєчасно виявити ознаки вестибулярних порушень, що сприятиме цілеспрямованому призначенню лікування і підвищенню його ефективності.

407. Функціональний стан кровообігу головного мозку у військовослужбовців, які отримали акутравму в реальних бойових умовах, в залежності від стану слухової функції / Т. А. Шидловська, Т. В. Шидловська, М. С. Козак [та ін.] // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2018. – № 3-с. – С. 137–139. – Матеріали Щорічної традиційної весняної конференції Українського наукового медичного товариства оториноларингологів «Новітні технології в діагностиці та лікуванні запальних та алергічних захворювань ЛОР-органів» (16–17 травня 2016 р.).

Проаналізовано результати реоенцефалографії хворих з акутравмою, отриманою в зоні проведення АТО. Визначено, що у цих пацієнтів мають місце виражені зміни мозкового кровообігу: порушення тонусу мозкових судин (підвищення тонусу, наявність спазму, нестійкий тонус, його зниження і атонічні криві), венозного відтоку (утруднення) та пульсового кровонаповнення (зниження, часом різке).

408. Характеристика суб'єктивного вушного шуму у пацієнтів, які отримали акутравму в зоні проведення антитерористичної операції / Т. А. Шидловська, Л. Г. Петрук, А. Ю. Шидловський, О. С. Пойманова // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2017. – № 3. – С. 35–44. – Текст статті доступний в інтернеті: http://www.lorlife.kiev.ua/2017/2017_3_35.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

У статті визначено найбільш показові характеристики за частотою та інтенсивністю суб'єктивного вушного шуму в осіб з сенсоневральними порушеннями слуху, які отримали акутравму в зоні проведення АТО.

409. Шидловська Т. А. Вестибулярна дисфункція у осіб, які отримали акутравму в зоні проведення антитерористичної операції / Т. А. Шидловська, І. А. Беякова, Л. Г. Петрук // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2017. – № 3-с. – С. 102–103. – Матеріали Щорічної традиційної весняної конференції Українського наукового медичного товариства оториноларингологів «Новітні технології в діагностиці та лікуванні запальних та алергічних захворювань ЛОР-органів» (16–17 травня 2016 р.). – Текст статті в інтернеті: http://www.ents.com.ua/confdoc/2017_zaporozie.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

Проаналізовано результати обстеження функції вестибулярної системи у бійців, які брали участь в АТО на сході України і отримали ураження слухової та вестибулярної систем. Констатовано, що своєчасна діагностика таких порушень у вестибулярній системі сприятиме цілеспрямованому призначенню лікування даному контингенту хворих.

410. Швець А. В. Особливості відновлення функціонального стану військовослужбовців після черепно-мозкової травми, що поєднана з акубаротравмою / А. В. Швець, Ю. В. Подолян, М. І. Голінько // Запорожский медицинский журнал. – 2020. – Т. 22, № 3. – С. 329–337.

411. Шидловська Т. А. Лікування сенсоневральних порушень слуху у осіб, які зазнали акутравми у зоні проведення антитерористичної операції / Т. А. Шидловська, Т. В. Шидловська, Л. Г. Петрук // Журнал вушних, носових і

горлових хвороб. – 2016. – № 6. – С. 14–27. – Текст статті доступний в інтернеті: http://www.lorlife.kiev.ua/2016/2016_6_14.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

Зросли випадки ушкодження слухової системи внаслідок мінно-вибухової та інших видів травм. Пошкодження слухової системи потребує швидкого та своєчасного надання цілеспрямованої допомоги. Лікування пацієнтів, що отримали акутравму в зоні проведення АТО, має низку особливостей. У них часто спостерігається нестійкий або знижений (аж до атонії) тонус мозкових судин, різке зниження пульсового кровонаповнення, виражені зміни біоелектричної активності головного мозку іритативного характеру, що диктує необхідність врахування таких змін під час лікування. Своєчасно розпочате цілеспрямоване лікування з урахуванням стану різних відділів слухового аналізатора та екстраауральних змін дозволяє попередити прогресування сенсоневральних порушень слуху у хворих з акутравмою, які перебували в зоні проведення АТО, а у низці випадків – покращити слухову функцію у даної категорії хворих.

412. Шидловська Т. А. Особливості підходів до надання медичної допомоги пацієнтам з сенсоневральними порушеннями слуху, які отримали акутравму в зоні проведення антитерористичної операції / Т. А. Шидловська, Т. В. Шидловська, Л. Г. Петрук // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2017. – № 4. – С. 4–26. – Текст статті доступний в інтернеті: http://www.lorlife.kiev.ua/2017/2017_4_04.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

У статті розглядаються особливості підходів до надання допомоги пацієнтам з сенсоневральними слуховими порушеннями, які отримали акутравму в зоні проведення АТО. Лікування пацієнтів, які отримали акутравму в реальних бойових умовах, має низку особливостей. Доведено, що лікування пацієнтів має бути комплексним з урахуванням даних інструментальних обстежень, тому бажано таких постраждалих при можливості спрямовувати на вищі рівні надання медичної допомоги. Запропоновано заходи медикаментозної терапії.

413. Шидловська Т. А. Оцінка вестибулярної функції у військовослужбовців з бойовою акутравмою, отриманою в зоні проведення антитерористичної операції, з урахуванням ступеню порушень слухової функції / Т. А. Шидловська, Л. Г. Петрук, І. А. Белякова // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2018. – № 2. – С. 4–17. – Текст статті доступний в інтернеті: http://www.lorlife.kiev.ua/2018/2018_2_04.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

Проведені дослідження свідчать про наявність вестибулярної дисфункції з різним ступенем і характером вираженості у військовослужбовців з бойовою акутравмою, отриманою в зоні проведення АТО, яка певним чином залежить від тяжкості отриманої травми.

414. Шидловська Т. А. Показники довголатентних слухових викликаних потенціалів у осіб, які отримали акутравму в зоні проведення антитерористичної операції, з різним ступенем порушень слухової функції / Т. А. Шидловська, Л. Г. Петрук // Журн. вушних, носових і горлових хвороб. – 2018. – № 1. – С. 28–36. – Текст статті доступний в інтернеті: http://www.lorlife.kiev.ua/2018/2018_1_28.pdf (дата звернення: 09.02.2024).

У статті проведено дослідження функції центральних відділів слухового аналізатора за даними довголатентних слухових викликаних потенціалів у осіб з акутравмою, які постраждали в зоні АТО, в залежності від ступеня зниження слухової функції. Показано як за допомогою об'єктивної методики можна підтвердити наявність дисфункції у

Санаторно-курортна реабілітація

415. **Аналіз** санаторної реабілітації прикордонників, постраждалих внаслідок антитерористичної операції в Україні в клінічному санаторії “Аркадія” Державної прикордонної служби України / В. Г. Волоха, О. В. Футрук, І. К. Бабова, О. М. Павлюченко // Мед. реабілітація, курортологія, фізіотерапія. – 2016. – № 1/2. – С. 49–50.

Зазначено, що реабілітація на санаторно-курортному етапі є невід’ємною складовою медичної допомоги військовослужбовцям, постраждалим в АТО, як після поранень і травм, так і за посттравматичного стресового розладу. Реабілітацію на санаторному етапі, зокрема медико-психологічну, в клінічному санаторії “Аркадія” (Одеса) одержали майже 200 прикордонників – учасників АТО. Хворі отримували індивідуально підібрану комплексну санаторну реабілітацію: психотерапію, кліматолікування, лікувальну гімнастику, масаж, апаратну фізіотерапію та тепло-, бальнеолікування залежно від стану та характеру ушкодження. Позитивна динаміка спостерігалася в 93 % поранених і полягала в зменшенні больових відчуттів, збільшенні обсягу рухів у суглобах, покращенні сну, загоєнні ран тощо.

416. **Андрієнко О. І.** Медико-психологічна реабілітація учасників АТО в ДП «Санаторій «Новомосковський» ПРАТ «Укрпрофоздоровниця» / О. І. Андрієнко, В. В. Калюжна, Л. Є. Прокопович // Медична гідрологія та реабілітація. – 2015. – Том 13, № 4. – С. 54.

417. **Бабова І. К.** Медико-психологічна реабілітація при посттравматичному стресовому розладі на санаторному етапі / І. К. Бабова, О. А. Усенко, О. В. Футрук // Мед. реабілітація, курортологія, фізіотерапія. – 2015. – № 3/4. – С. 42–46.

Стаття присвячена медико-психологічній реабілітації постраждалих в результаті надзвичайних ситуацій і бойових дій з посттравматичним стресовим розладом із застосуванням методів апаратної фізіотерапії та фізичної реабілітації, бальнеотерапії, кліматотерапії. Запропоновано рекомендований клінічний протокол санаторно-курортної реабілітації посттравматичного стресового розладу. Представлено пілотний проект організації надання медико-психологічної допомоги на прикладі санаторію «Аркадія» Державної прикордонної служби України.

418. **Використання** інформаційних технологій для медичної реабілітації військовослужбовців в умовах центру медичної реабілітації та санаторного лікування «Пуща-Водиця» / О. А. Горбунов, В. Ю. Лисенко, Ю. В. Кляцький, В. М. Терещенко // Укр. журн. військ. медицини. – 2020. – Т. 1, № 3. – С. 127. – Матеріали III Науково-практичної конференції з міжнародною участю «Академічні читання імені Володимира Паська в рамках 29-ї Міжнародної медичної виставки «PUBLIC HEALTH 2020», м. Київ, 7–9 жовтня 2020 р. – Текст доступний в інтернеті: <https://ujmm.org.ua/index.php/journal/issue/view/13/67> (дата звернення: 20.02.2024).

Розроблено алгоритми побудови і корекції реабілітаційних програм військовослужбовців, що перебували в зоні бойових дій, в умовах центру медичної реабілітації та санаторного лікування. Показано можливість використання цих алгоритмів

в комп'ютерній системі управління здоров'я військовослужбовців на базі сучасних інформаційних технологій.

419. **Вязьмітінова С. О.** Ефективність санаторно-курортного лікування розладів адаптації у демобілізованих учасників бойових дій / С. О. Вязьмітінова // Медична психологія = Медицинская психология. – 2018. – Том 13, № 4. – С. 86–89.

420. **Гавловський О. Д.** Забезпечення вторинною медичною допомогою та санаторно-курортним лікуванням учасників АТО / О. Д. Гавловський, І. А. Голованова // Світ медицини та біології. – 2019. – № 4. – С. 50–55. – Текст статті доступний в інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/S_med_2019_4_12 (дата звернення: 21.02.2024).

Проаналізовано показники кількості учасників АТО, які пройшли стаціонарне лікування, пролікувалися в госпіталях України та отримали санаторно-курортне лікування в період з 2016 р. по 2018 р. Встановлено, що найбільше число пацієнтів отримало терапію в неврологічному та реабілітаційному відділеннях, що свідчить про потребу в реабілітації цих категорій учасників АТО.

421. **Ковальова І. Б.** Досвід психокорекційної та реабілітаційної роботи з учасниками АТО на базі менського санаторію «Остреч» [Електронний ресурс] / І. Б. Ковальова, В. І. Мозговий // Вісн. Харків. Нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Психологія. – Харків, 2016. – Вип. 54. – С. 83–92. – Режим доступу : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psychol_2016_54_10 . – Назва з екрана.

Стаття присвячена психологічній реабілітації військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції (АТО) на Сході України. Визначено поняття посттравматичного розладу та наративного підходу в психотерапії ПТСР, представлена схема роботи психолога з реалізації концепції психологічної реабілітації учасників АТО та членів їхніх сімей на базі санаторію “Остреч”. Зроблено висновки щодо вдосконалення заходів, спрямованих на проведення психологічної реабілітації учасників АТО та членів їхніх родин. Наведені рекомендації взаємодії з військовослужбовцями, які пережили психічну травму.

422. **Ковальова І.** Проблемні питання психосоціальної реабілітації учасників бойових дій та їхніх родин / І. Ковальова, Г. Попова // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2019. – № 4. – С. 46–55. – DOI: <https://doi.org/10.20998/%25x>

В роботі проаналізовано характеристики, що впливають на ефективність соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій Операції об'єднаних сил ЗСУ та їхніх родин. За результатами анкетування були виявлені чинники, що перешкоджають успішній соціально-психологічній реабілітації комбатантів, виділені напрями реабілітації і запропонована програма соціально-психологічної реабілітації постраждалих в зоні бойових дій на базі клінічного санаторію «Березівські мінеральні води».

423. **Михайлов Б. В.** Медико-психологічна реабілітація учасників АТО в санаторно-курортній мережі (клінічна настанова) / Б. В. Михайлов ; Харк. мед. акад. післядиплом. освіти. – Київ: Харків, 2015. – 71 с.

Шифр ННМБУ Б-96545

424. **Особливості** перебігу посттравматичного стресового розладу у демобілізованих учасників АТО, які перебувають на реабілітації в санаторно-курортних умовах / Б. В. Михайлов [та ін.] // Укр. вісн. психоневрології. – 2016. – Том 24, Вип. 2. – С. 69–73.

425. **Санаторно-курортне** лікування та реабілітація: сучасні тенденції розвитку : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (30 вересня - 1 жовтня 2021 р., м. Одеса) / Укр. НДІ мед. реабілітації та курортології МОЗ України ; голов. ред. К. Д. Бабов; редкол.: Т. М. Безверхнюк, І. Б. Заболотна, О. Л. Плакіда та ін. – Одеса : Поліграф, 2021. – 188 с.

Шифр ННМБУ Б-100413

У публікаціях учасників науково-практичної конференції представлено наукові результати з актуальних питань організації санаторно-курортного лікування та надання реабілітаційної допомоги у сфері охорони здоров'я, комплексного дослідження природних лікувальних ресурсів і розвитку курортних територій, підвищення якості надання санаторно-курортних послуг.

426. **Структурно-динамічні** особливості посттравматичного стресового розладу в учасників АТО на етапі реабілітації в санаторно-курортних умовах / Б. В. Михайлов [та ін.] // Медицинская психология. – 2017. – Т. 12, № 1. – С. 55–60.

Розділ 7. Соціальна адаптація постраждалих у збройних конфліктах

427. **Вживання** алкогольних напоїв і розлади адаптації у комбатантів (результати пілотного дослідження) / І. В. Лінський, О. І. Мінко, О. В. Бараненко [та ін.] // Лікарська справа. Врачебное дело. – 2019. – № 4. – С. 16–21. – DOI: 10.31640/JVD.4.2019(3)

Одним з найбільш актуальних завдань сучасної української медицини є комплексне вирішення надання медичної, реабілітаційної та соціальної допомоги учасникам антитерористичної операції, демобілізованим військовослужбовцям, членам їх сімей і сімей загиблих учасників бойових дій.

428. **Виконання** Плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції : аналіт. звіт / Громадська організація «Всеукраїнська правозахисна організація «Юридична Сотня». – Київ, 2017. – 44 с.

429. **Гавловський О. Д.** Аналіз фокус-групи організаторів охорони здоров'я, щодо системи реабілітації учасників АТО / О. Д. Гавловський, І. А. Голованова // Вісн. пробл. біол. і медицини. – 2021. – № 3. – С. 302–305.

Посттравматичні стресові порушення є одними із найсерйозніших психічних порушень, які виникають як реакція на ситуації, що загрожували їхньому життю або життю близьких людей, а адаптація військовослужбовців, які повернулись з «гарячих точок» до мирного життя ускладнюється чисельними соціально-психологічними проблемами, що актуалізує потребу в організації реабілітаційної роботи. Перевагами існуючої системи реабілітації учасників АТО є її безкоштовний характер, можливість самозвернення за реабілітаційною допомогою, високий рівень охоплення військовослужбовців медичною допомогою. Основними недоліками існуючої системи фахівці відзначили відсутність первинної медичної допомоги в амбулаторних умовах, підпорядкованим ЗСУ, відсутність гарантованого пакету на надання послуг з медичної реабілітації постраждалим внаслідок збройного конфлікту, відсутність необхідної нормативно-законодавчої бази, слабка міжсекторальна взаємодія між державними, недержавними і приватними надавачами соціальних та психологічних послуг, недостатня мережа госпіталів для ветеранів тощо. Виявлені переваги та недоліки створюють можливість провести факторний аналіз для створення доказової бази системи реабілітації учасників АТО.

430. **Іщенко А.** Психологія війни: як допомогти ветеранам АТО повернутися до нормального життя / А. Іщенко // Сьогодні. – 2018. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/psihologiya-voyny-kak-pomoch-veteranam-ato-vernutsya-k-normalnoy-zhizni-1117099.html>.

431. **Комплексний** підхід в терапії розладів адаптації / Г. М. Кожина, К. О. Зеленська, Т. Ю. Краськовська, М. І. Кожин // Укр. вісн. психоневрології. – 2020. – Том 28, вип. 4. – С. 34–39. – DOI: <https://doi.org/10.36927/2079-0325-V28-is4-2020-6>

432. **Кононенко О. І.** Психологічні особливості адаптації дітей в умовах війни

та еміграції / О. І. Кононенко, А. В. Григоращенко // Психологія та соціальна робота. – 2022. – Вип. 1–2. – С. 55–56. – DOI: <https://doi.org/10.18524/2707-0409.2022.1-2.286668>

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну вимушеними емігрантами стали понад 6,2 млн осіб (з них 4,3 млн - діти). Адаптація дітей в умовах еміграції є складним процесом, що вимагає спеціальної уваги та підходу. Дослідження показали, що діти-емігранти мають свої унікальні психологічні особливості, пов'язані зі зміною середовища, культурного контексту та мовної ситуації. Важливо розробити методичні підходи та інструменти для вивчення та підтримки адаптації цих дітей, забезпечуючи їм психологічну підтримку та ресурси для успішної інтеграції. Порівняльний аналіз дітей-емігрантів та дітей, що навчаються на території України, дозволяє зрозуміти специфіку їхнього розвитку, виявити схожі та відмінні фактори адаптації, що можуть бути використані для побудови ефективних програм та підходів у сфері освіти та психологічної підтримки.

433. **Кучеренко С. М.** Організаційні особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, до умов мирного життя / С. М. Кучеренко, Н. М. Хоменко // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2017. – Вип. 21. – С. 66–74. – Текст статті доступний в інтернеті:

<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/5512/1/%d0%9a%d1%83%d1%87%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%a1.%d0%9c.%2017.pdf> (дата звернення: 01.02.2024).

В статті розкриваються особливості проблеми соціально-психологічної адаптації військовослужбовців які брали участь в бойових діях до умов мирного життя, визначаються труднощі, з котрими вони стикаються після закінчення військової служби. Вказується, що вони потребують особливого підходу. Це пов'язано з пережитими подіями, із змінами у психіці. Колишні військовослужбовці потребують комплексної психологічної допомоги, спеціальних заходів психокорекції та психотерапії. З цією метою потрібно створення спеціалізованих центрів допомоги військовослужбовцям, які брали участь в бойових діях, це є найбільш оптимальним для реалізації завдань їх системної соціально-психологічної адаптації до умов мирного життя.

434. **Ліхолетов Є. О.** Обґрунтування персоніфікації лікувально-реабілітаційної допомоги цивільним особам з адаптаційними розладами, які зазнали психосоціального стресу в умовах військового конфлікту, на основі прогнозу тяжкості їх наслідків / Є. О. Ліхолетов // Український вісник психоневрології. – 2021. – Том 29, вип. 2 (107). – С. 41–46. – DOI: <https://doi.org/10.36927/2079-0325-V29-is2-2021-7>

У статті запропонована технологія прогнозування ризику перебігу розладів адаптації у цивільних осіб, які зазнали впливу психосоціального стресу в умовах військового конфлікту. Технологія проста у застосуванні, інформативна, придатна для використання у практичній охороні здоров'я, для визначення обсягу і змісту заходів лікувально-реабілітаційної допомоги, що дає змогу рекомендувати її до широкого впровадження у клінічну практику.

435. **Маркова М. В.** Порушення здоров'я сім'ї демобілізованих військовослужбовців – учасників АТО: психопатологічний, психологічний, психосоціальний і сімейний виміри проблеми / М. В. Маркова, Г. С. Росінський // Укр. вісн. психоневрології. – 2018. – Том 26, вип. 1. – С. 78–82.

436. **Мошонська Д. В.** Стрес в умовах війни та можливі шляхи його опанування / Д. В. Мошонська // Scientific Collection «InterConf». – 2023. – № 158. – С. 189–192. – Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Science and Education in Progress» (June 16-18, 2023). Dublin, Ireland. – Режим доступу: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3860/3896>. – Назва з екрана.

У статті розглянуто певні питання стосовно адаптації дорослої людини в умовах негативного впливу війни та пов'язаного з цим стресу, який постійно збільшується, депресивного стану та інших пригнічуючих факторів на особистість. Розглянуто основні фактори впливу стресу на дорослу людину, її психоемоційний стан, розлади нервової системи та пов'язані з цим зміни у стосунках та внутрішньому устрої колективу та суспільства. Приділена увага стресу на робочому місці людини як особистості, як однієї з найскладніших проблем сучасного суспільства та в умовах реалій воєнного конфлікту, та загострення даної ситуації в країні. Надаються деякі пропозиції та рекомендації стосовно шляхів вирішення та допомоги людині в колективі адаптуватися якомога швидше до виниклої тимчасової негативної ситуації з подальшим «поверненням» до повсякденного життя та мінімізувати наслідки стресу.

437. **Наумов В. Д.** Особливості клініко-психопатологічних проявів розладів адаптації, посттравматичних стресових розладів та постстресових розладів особистості в учасників бойових дій / В. Д. Наумов // Архів психіатрії. – 2018. – Том 24, № 3. – С. 136–141.

438. **Нестайко І.** Соціальна адаптація дітей-біженців у результаті війни в польському суспільстві / І. Нестайко, Н. Сеньовська // зб. тез III Міжнар. наук. конф. «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки», 20-21 квіт. 2023 р., м. Тернопіль. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А. – 2023. – С. 19-21. – Режим доступу : http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29900/1/Nestaiko_Senovska.pdf (дата звернення 29.01.2024)

Від початку російської агресії на Україну, країну змушені були залишити мільйони біженців. Більшість з них опинилась у Польщі, яка виявила свою солідарність і підтримку. Надання допомоги у багатьох аспектах впало на плечі звичайних громадян Польщі, зокрема в таких питаннях як: забезпечення житлом, харчування та соціальної допомоги. Польська влада і до сьогодні підтримує українців у необхідності надання освітніх послуг, ринку праці, служби здоров'я, поселення біженців з України. Найважливішим стоїть питання про забезпечення їм безпеки і створення умов сприйняття та трактування як своїх у польському суспільстві. Уряд Польщі зробив усе можливе, аби діти і молодь з України мали однакові можливості у школі і могли скористатись правом на освіту.

439. **Омельченко Л. М.** Особливості адаптивного потенціалу дружин постраждалих військовослужбовців / Л. М. Омельченко, В. І. Вус // Лікарська справа = Врачебное дело. – 2017. – № 7. – С. 174–180.

440. **Пономаренко Т. В.** Напрямок реалізації соціальної адаптації демобілізованих учасників бойових дій з розладами психіки та поведінки (досвід впровадження стратегії розвитку ефективної системи реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни Київщини на базі комунального неприбуткового підприємства Київської

обласної ради «Київський обласний центр ментального здоров'я») / Т. В. Пономаренко, М. В. Денисенко // Клінічна та профілактична медицина. – 2022. – № 4. – С. 73-79.

441. **Порушення** адаптації серед цивільного населення в умовах гібридної війни / П. В. Волошин [та ін.] // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2015. – № 2. – С. 104–105.

442. **Радиш Я. Ф.** Адаптація військовослужбовців у країнах НАТО, Армії оборони Ізраїлю та Збройних силах Арабської Республіки Єгипет: досвід для України = Adaptation of the Military Men in the NATO Countries, Defense Forces of Israel and Armed Forces of Arab Republic of Egypt: Experience for Ukraine / Я. Ф. Радиш, О. М. Соколова // Медичне право. – 2016. – № 1. – С. 34–49.

443. **Самойлова О. В.** Клінічні особливості розладів адаптації в умовах військового конфлікту на Сході України / О. В. Самойлова // Укр. вісн. психоневрології. – 2018. – Т. 26, вип. 2. – С. 95–98.

У статті наведено результати вивчення клінічних особливостей розладів адаптації (РА) у дітей з сімей вимушених переселенців. Проведено огляд наукової літератури, присвячений питанням сучасних поглядів на проблему розладів адаптації. Описано основні фактори, що впливають на розвиток цієї групи розладів, наведено визначення та діагностичні критерії цього розладу відповідно до основних міжнародних класифікацій хвороб. Наведено епідеміологічні дані, описано основні клінічні форми і типи перебігу розладів адаптації. Наголошено, що з прогностичної точки зору перебіг РА цілком сприятливий при відповідному терапевтичному втручанні і відсутності дії стресогенних чинників. Зроблено висновок про необхідність подальшого більш глибокого вивчення РА з метою уточнення клінічних особливостей діагностичних критеріїв і мішеней психотерапевтичної корекції вищезазначених розладів.

444. **Скрипніков А. М.** Терапевтичні аспекти лікування посттравматичних стресових розладів та розладів адаптації / А. М. Скрипніков, К. В. Гринь, Я. П. Мартненко // Архів психіатрії. – 2017. – Том 23, № 1. – С. 79.

445. **Соціальні** наслідки уражень внутрішніх органів в учасників антитерористичної операції [Електронний ресурс] / В. І. Шевчук, Н. М. Беляєва, О. Б. Яворовенко [та ін.] // Зб. наук. пр. співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика. – Київ, 2016. – Вип. 25. – С. 77–82. – Режим доступу : URL : <https://nmapo.edu.ua/zagruzka/zbornikNMAPO25.pdf> . – Назва з екрана.

За даними літератури, патологію внутрішніх органів має кожен п'ятий поранений. Після проведення першого етапу лікування виникають питання подолання функціональних порушень та обмежень життєдіяльності, встановлення інвалідності та здійснення реабілітаційних заходів, що необхідні для відновлення соціального статусу постраждалих. Цим питанням у літературі не приділялося відповідної уваги. Для відновлення соціального статусу необхідні реабілітаційні заходи, в яких повинні враховуватися медико-біологічні, клініко-функціональні, соціально-побутові, професійно-трудова, психологічні й інші фактори, що характеризують той чи інший вид обмежень життєдіяльності для його подолання.

446. **Столярик О.** Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-

нок та членів їхніх сімей / О. Столярик, Т. Семигіна // Social Work and Education. – 2023. – Vol. 10, № 1. – P. 63–77. – DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.6

У статті розглядається специфіка ветеранської спільноти як категорії клієнтів соціальної роботи та розкриваються методи надання соціальної підтримки, що спирається на підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів. Визначено основні етапи психосоціальної підтримки ветерана/-нки, притаманні цьому підходу: (1) етап мобілізації; (2) етап перебування в зоні збройних конфліктів та воєнних дій; (3) етап демобілізації, повернення додому; (4) етап реінтеграції в громаду та в родину, побудова формальних та неформальних підтримувальних мереж; (5) етап обміркування нових життєсмислів, турботи про власне «Я», пошуку себе; (6) етап унормування життєвої ситуації: відновлення рутинної активності, повернення до звичної діяльності. Оскільки травматичний досвід впливає не лише на ветеранів/-нок, а й на членів сімейної системи як найближчого середовища, психосоціальні послуги, що надаються, повинні бути сімейно-орієнтованими та такими, які зважають на сімейний контекст як ресурсне середовище, що може впливати на процес адаптації ветеранів до мирного життя та повернення у сім'ю.

447. **Технології** змінених станів свідомості у заходах щодо надійності персоналу і збереження професійного довголіття / О. В. Богомолець [та ін.] // Архів психіатрії. – 2018. – Том 24, № 1. – С. 51–52.

448. **Ткачишина О. Р.** Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій / О. Р. Ткачишина // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. – 2021. – Т. 32, № 3. – С. 93–98. – Режим доступу: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37708> (дата звернення: 01.02.2024).

Проблема соціально-психологічної адаптації особистості є актуальною в сучасному суспільстві і буде залишатись такою, оскільки змінюється світ, в якому ми живемо, змінюється суспільство, і врешті реєт, змінюється особистість. Особистісні зміни значною мірою зумовлені процесом соціально-психологічної адаптації особистості до суспільних трансформацій та перетворень, що є особливо важливим в умовах кризових ситуацій. Життя сучасної особистості характеризується насиченістю, неоднорідністю та мінливістю, що породжує певні психологічні труднощі в житті. Сучасний соціум розмиває почуття надійності, захищеності та впевненості у завтрашньому дні. Людина змушена адаптуватися до нових умов та вимог, що висуває до неї соціум. Сучасне життя насичене різними стресогенними чинниками, що впливають як на фізичне, так і на психічне здоров'я людини, а тривале перебування у стресових ситуаціях може призвести до життєвої кризи. Особистість постає перед необхідністю долати стреси, розв'язувати проблеми, вирішувати складні завдання, які ставить перед нею саме життя. В статті розкрита психологічна характеристика кризових ситуацій та кризових станів. Визначено основні чинники, що впливають на особливості соціально-психологічної адаптації особистості у кризовій ситуації. Наголошується на важливості активізації адаптаційних ресурсів особистості у кризових ситуаціях життя. Важливу роль у цьому контексті відіграють індивідуально-психологічні особливості особистості, її життєвий досвід, знання, що мають вирішальне значення при виробленні конструктивних копінг-стратегій подолання кризових ситуацій.

449. **Черненко І. І.** Медико-соціальне значення та організація психологічної допомоги та соціальної адаптації учасників бойових дій та членів їх сімей у сучасних умовах / І. І. Черненко, І. А. Чухно // Міжнар. неврол. журнал. – 2017. – № 6. – С. 127–131.

Розглянуто основні негативні медико-соціальні наслідки психологічних розладів

учасників бойових дій і членів їхніх сімей, проаналізовано основні нормативно-правові документи у сфері соціального забезпечення та соціальної підтримки учасників бойових дій, а також стан надання психологічної допомоги та соціальної адаптації комбатантів і членів їхніх родин. Запропоновано напрямки підвищення ефективності організації надання психосоціальної допомоги.

450. **Шевчук В. І.** Медико-соціальна реабілітація інвалідів військової служби та учасників антитерористичної операції / В. І. Шевчук, Н. М. Беляєва, О. Б. Яворовенко. – Вінниця : Рогальська І. С., 2015. – 255 с.

Розглянуто сучасні теоретичні та практичні питання медико-соціальної реабілітації інвалідів військової служби й учасників антитерористичної операції (АТО) на Сході України. Проаналізовано законодавчо-нормативні документи з медико-соціальної допомоги військовослужбовцям – учасникам та інвалідам бойових дій. Узагальнено досвід щодо надання послуг з медичної, психологічної, соціальної, професійно-трудової й інших видів реабілітації військовослужбовців, які втратили здоров'я внаслідок проведення АТО на Сході нашої країни, а також досвід зарубіжних країн з питань реабілітації військовослужбовців, які стали інвалідами внаслідок локальних військових конфліктів. Досліджено шляхи розвитку системи медико-соціальної реабілітації інвалідів військової служби та учасників АТО. Запропоновано типову схему побудови реабілітаційного центру для комплексної реабілітації інвалідів військової служби та бойових дій.

451. **Шевчук В. І.** Соціальна реабілітація та її місце в комплексній реабілітації інвалідів-учасників антитерористичної операції [Електронний ресурс] / В. І. Шевчук, Н. М. Беляєва, О. Б. Яворовенко // Зб. наук. пр. співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика. – Київ, 2017. – Вип. 27. – С. 161–173. – Режим доступу : URL : <https://nmapo.edu.ua/zagruzka2/zbornikNMAPO27.pdf#page=161> – Назва з екрана.

В оглядовій статті розглянуті особливості та складові соціальної реабілітації колишніх військовослужбовців, насамперед – учасників антитерористичної операції (АТО), які стали інвалідами, її зв'язок з соціальним захистом, соціальною роботою та соціальним обслуговуванням. Представлені об'єкти діяльності, функції та специфічні прийоми роботи спеціаліста з соціальної роботи, його відмінності від соціального працівника. Розглянуті особливості співпраці державних інституцій з громадськими організаціями. Наведені приклади діяльності деяких регіональних відділень соціальної підтримки учасників АТО та їхніх сімей.

452. **Diagnostic markers and scale of differential diagnosis of socially-disadaptative post-combat syndrome** / N. Danilevska, Y. Asieieva, O. Chusova et al. // Amazonia Investiga. – 2023. – Vol.12(68). – P. 93–102. – DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.9>

Mental disorders resulting from combat operations are observed in combatants and veterans of various wars, emphasizing the influence of combat conditions on mental health. Social maladjustment among them may be widespread, affecting combat readiness and post-war adaptation. The above highlights the importance differential diagnosis when identifying specific mental conditions, such as social maladaptation after combat Syndrome and how it differs from others disorders. Social maladaptation after the battle Syndrome is a condition that develops after the return of a combatant from a combat zone and is characterized by maladaptive, conflictual responding to a wide range of minor social situations.

453. **Experiences of Mental Health and Functioning Among Conflict-Affected**

Populations: A Qualitative Study With Military Veterans and Displaced Persons in Ukraine / N. S. Singh, S. Bogdanov, B. Doty etc. // Am. J. Orthopsychiatry. – 2021. – Vol. 91, № 4. – P. 499–513. – Режим доступа : URL : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10015420/pdf/nihms-1877447.pdf>

454. **Mental** Health of the Individual in the Conditions of Martial Law / T. Skrypachenko, L. Lytvynenko, O. Prokofieva etc. // BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. – 2023. – Vol. 14, iss.1. – P. 220–230. – Режим доступа : URL : <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/brain/article/view/5877/4244>

Розділ 8. Соціальна підтримка вимушених переселенців

455. **Андрєєва О.** Оздоровчо-рекреаційна рухова активність як спосіб зниження тривожності у внутрішньо переміщених осіб / О. Андрєєва, А. Гакман, А. Волосюк // Місце і роль фізичної терапії у сучасній системі охорони здоров'я: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Чернівці 16 лют. 2023 р.). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2023. – С. 13–16. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://fr.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/zbirnyk-materialiv-ii-vseukr.konf-2023-1.pdf#page=87> (дата звернення: 06.02.2024).

Найбільш вразливою категорією громадян є внутрішньо переміщені особи (ВПО). Виникаючі стрес фактори, які постають перед внутрішньо переміщеними особами під час російсько-української війни, мають негативний вплив на психоемоційний та фізичний стан. Загальний рівень тривожності ВПО зростає не тільки від бойових дій, а й від стану соматичного здоров'я, змін умов проживання, комфорту розміщення, думки про рідних, які на відстані (іноді і в небезпеці), матеріальні втрати та матеріальний стан, бар'єри спілкування, пристосування до нових умов життя.

456. **Блинова О. Є.** Соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів / О. Є. Блинова // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Том IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Вип. 9. – К.: Талком, 2016. – С. 58–66. – Текст статті доступний в інтернеті: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/2026/%D0%91%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%20%282016%29.pdf?sequence=1> (дата звернення: 01.02.2024).

Статтю присвячено обґрунтуванню соціально-психологічних засад адаптації внутрішньо переміщених осіб. Визначено психологічну складову адаптації вимушених переселенців. Показано, що адаптація є стресогенним процесом, внаслідок чого відбуваються зміни особистісного плану, зниження самооцінки, рівня домагань, ламання стереотипів, ціннісних орієнтацій та соціальних установок. Констатовано, що спеціально сформоване психологічно комфортне середовище, організоване з урахуванням специфіки соціальних проблем і психологічного стану мігрантів, здатне пом'якшити виникаючі складнощі соціокультурної адаптації, сприяти інтеграції мігрантів до приймаючої спільноти.

457. **Вербицький Є. Ю.** Клініко-психопатологічні та патопсихологічні особливості реактивної депресії в структурі непсихотичних психічних стрес-асоційованих розладів у вимушених переселенців із зони антитерористичної операції в Луганській області / Є. Ю. Вербицький, Ю. О. Євтушенко // Архів психіатрії. – 2016. – № 2. – С. 16–19.

458. **Гальченко А. В.** Психосоціальна дезадаптація у внутрішньо переміщених осіб із депресивними розладами / А. В. Гальченко // Вісник проблем біології і медицини. – 2020. – № 4. – С. 104–108.

459. **Герасименко Є. В.** Діагностика і психотерапія психогенних порушень у дітей з родин вимушених переселенців = Diagnosis and treatment of

psychogenic disorders in children from the families of internal refugees / Є. В. Герасименко // Медицинская психология. – 2016. – Т. 11, № 2. – С. 79–82.

460. **Герасименко Л. О.** Виявлення неспсихотичних психічних порушень у внутрішньо переміщених осіб : матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «УМСА – століття інноваційних напрямків та наукових досягнень (до 100-річчя заснування УМСА)», (Полтава, 8 жовтня 2021р.) / Л. О. Герасименко // Проблеми екології та медицини. – Полтава, 2021. – Т. 25, № 3/4. – С. 8.

461. **Герасименко Л. О.** Комплексна та персоніфікована система реабілітації внутрішньо переміщених осіб за наявності психосоціальної дезадаптації та невротичного розладу / Л. О. Герасименко, А. В. Гальченко // Вісник проблем біології і медицини. – 2021. – № 1. – С. 35–38.

Величезна кількість внутрішньо переміщених осіб та загрозливі темпи зростання масштабів еміграції створюють необхідність підвищеної уваги до різноманітних аспектів психопатологічних станів, що виникають у відповідь на зміну звичних умов проживання. Дані пацієнти потребують вчасної та ефективної психіатричної допомоги, як на етапі психологічного консультування, так і під час лікування. Дослідження проводилося з метою розробки персоніфікованої та комплексної системи реабілітації для внутрішньо переміщених осіб. Для досягнення мети і реалізації завдань даного дослідження була використана апробація персоніфікованої комплексної системи реабілітації для внутрішньо переміщених осіб. Аналіз ефективності розробленої системи персоніфікованої та комплексної системи реабілітації для внутрішньо переміщених осіб проводився на підставі клінічних і психодіагностичних показників.

462. **Ісаков Р. І.** Особливості психосоціальної дезадаптації у внутрішньо переміщених осіб з тривожно-депресивними розладами : матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю «УМСА – століття інноваційних напрямків та наукових досягнень (до 100-річчя заснування УМСА)», (Полтава, 8 жовтня 2021р.) / Р. І. Ісаков // Проблеми екології та медицини. – Полтава, 2021. – Т. 25, № 3/4. – С. 10.

463. **Кердивар В. В.** Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту / В. В. Кердивар, В. Є. Христенко. – Харків, 2021. – 143 с. – Режим доступу : http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/13840/1/Monography_kerdyvar_khrystenko.pdf (дата звернення 29.01.2024).

Монографію присвячено дослідженню передумов та проявів синдрому жертви у внутрішньо переміщених осіб, які були вимушені покинути своє житло у зв'язку із воєнним конфліктом на Сході України. Визначено коло проблем, з якими стикаються переселенці в умовах переїзду та на новому місці проживання. Встановлено рівні життєвої задоволеності, тривожності, суб'єктивного контролю, агресивності та її направленості, які характеризують ступінь вираженості синдрому жертви у даній категорії осіб.

464. **Клініко-психопатологічна** характеристика внутрішньо переміщених жінок із розладами адаптації / Р. І. Ісаков [та ін.] // Світ медицини та біології. – 2021. – № 1(75). – С. 64–68.

465. **Коваленко Н. В.** Аналіз психопатологічних особливостей розладів психіки та поведінки у вимушених переселенців / Н. В. Коваленко // Ліки України. – 2016. – № 4. – С. 12.

466. **Коваленко Н. В.** Клініко-психопатологічні особливості розладів психіки та поведінки у вимушених переселенців / Н. В. Коваленко // Архів психіатрії. – 2016. – Том 22, № 2. – С. 111.

467. **Коваль І. А.** Поведінкові розлади у дітей і підлітків-біженців / І. А. Коваль // Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Життєві виклики сучасного суспільства: реалії та перспективи», 09-10 листоп. 2023 р., м. Київ. – Київ, 2023. – С. 23–25.

Однією з найважливіших та найменш вивчених проблем є становлення особистості дитини і підлітка в умовах вимушеного біженства. Діти та підлітки-біженці психологічно дуже вразливі. У дітей та підлітків-біженців, які зазнали психотравмуючого впливу, можуть виникати різноманітні варіанти розладів адаптації, що переважно характеризуються прагненням до ізоляції й обмеження контактів, підвищеною стомлюваністю і зниженою активністю, зниженим настроєм, нападами безпричинної дратівливості, зниженням яскравості емоційних реакцій, нав'язливими спогадами, втратою життєвих інтересів, поведінкою уникання, безконтрольною агресією; у таких дітей виявляються також сомато-вегетативні порушення.

468. **Красковська Т. Ю.** Гендерно орієнтована психотерапія тривожних розладів у вимушених переселенців / Т. Ю. Красковська // Експерим. і клініч. медицина. – 2020. – N 4. – С. 53–57.

469. **Кушнікова С. В.** Психологічна підтримка вимушених переселенців в умовах війни / С. В. Кушнікова // Наукові перспективи. – 2022. – № 11(29). – С. 419–428. – DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11\(29\)-419-428](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-11(29)-419-428)

У статті розкриті особливості психологічної підтримки вимушених переселенців в умовах війни. Війна загострила проблему масового вимушеного переселення громадян України із зон бойових дій в інші регіони. Основними психологічними проблемами вимушених переселенців є розлади уваги, розлади пам'яті та емоційні відхилення. Розлади психічної сфери у вимушених переселенців впливають на емоційно-вольовий, особистісний, поведінковий і комунікативний компоненти. Більшість вимушених переселенців потребують психологічної корекції. Психологічна реабілітація вимушених переселенців є одним із головних викликів, з якими стикається Україна у зв'язку з агресією ворога. Виявлено, що окрему категорію вимушених переселенців становлять діти. Навіть якщо дитина не бере безпосередньої участі у війні, вона переживає значний стрес через навколишнє середовище, в якому відбуваються незворотні події, які дитині важко розпізнати та усвідомити. Правильно організована психологічна підтримка вимушених переселенців може полегшити нові труднощі соціокультурної адаптації та забезпечити плавну інтеграцію вимушених переселенців у приймаючі суспільства.

470. **Марценковський Д. І.** Віковий поліморфізм посттравматичних стресових розладів та депресій у дітей внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій / Д. І. Марценковський // Архів психіатрії. – 2018. – Том 24, № 1. – С. 15–20.

471. **Могильова Н. М.** Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: досвід України / Н. М. Могильова // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. – 2023. – Вип. 2. – С. 81–85. – DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.12>

Війна є найбільш виразним негативним чинником, що впливає на психічне здоров'я особистості. Цей чинник створює пряму загрозу життю людини і спричиняє різні форми насильства (політичного, військового, економічного, сексуального тощо). Війна може мати серйозні наслідки для психічного благополуччя особистості, включаючи посттравматичний стресовий розлад, депресію, тривожність та інші психічні проблеми. Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну, проблема вимушеної міграції стала однією з найважливіших для держави і суспільства. Вплив війни на психічне здоров'я може бути довготривалим і потребує адекватної підтримки. Особи, які пережили воєнні конфлікти, можуть страждати від психологічних травм, посттравматичного стресового розладу, тривожності, депресії, втрати самооцінки та інших проблем з психічним здоров'ям. Психологічна підтримка має бути індивідуалізованою та орієнтованою на потреби конкретних осіб. Комплексний підхід до психологічної підтримки, що включає діагностику, планування і виконання інтервенцій, сприятиме покращенню психологічної адаптації вимушено переміщених осіб.

472. **Основи** реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи : навч. посіб. / за заг. ред. Л. Гридковець. Том 3. – Київ, 2018. – 236 с.

У посібнику розглянуто питання організації психологічної допомоги різним верствам населення, зокрема, внутрішньо переміщеним особам; особам, що пережили полон та тортури з метою подолання наслідків кризової ситуації в Україні, представлено основні напрямки соціально-психологічної підтримки постраждалих внаслідок психотравматичних подій. Багато уваги зосереджено на загальних положеннях та принципах психологічної реабілітації, обґрунтовано необхідність використання світових стратегій для створення вітчизняної системи психологічної реабілітації.

473. **Особливості** емоційного стану у внутрішньо переміщених осіб / О. Є. Семікіна, В. Ю. Федченко, І. О. Явдак [та ін.] // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2020. – Вип. 13. – С. 23–28. – DOI: <https://doi.org/10.26565/2312-5675-2020-13-03>

Сьогодні Україна займає 9 місце в світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб. Внутрішні міграції суттєво вплинули на психічний стан здоров'я населення. Визначення емоційного стану вказаної групи населення має значення для профілактики збільшення поширеності психопатології, своєчасної діагностики та лікування. В основі розвитку патологічних станів полягають механізми дезадаптації, які вивчені з точки зору теорії стресу. Стресогенні механізми розвиваються за одними правилами, не зважаючи на те, які стресові чинники впливають - позитивні, негативні, емоційні або фізичні, вплив його на організм має загальні неспецифічні риси адаптаційного синдрому, який перемагає в три стадії: первинної тривоги, періоду опору і закінчується виснаженням. Для запобігання розвитку дезадаптації особливу увагу для осіб, що опинилися в складній ситуації, необхідно приділяти першій та другій стадії.

474. **Особливості** психічного стану внутрішньо переміщених осіб (структура та вираженість психопатологічних порушень) / Н. О. Марута, І. О. Явдак, С. П. Колядко [та ін.] // Медична психологія. – 2019. – Т. 14, № 3. – С. 40–44. – DOI: <https://doi.org/10.31071/mps2019.03.040>

475. **Особливості** феноменологічної характеристики осіб, тимчасово переміщених з зони АТО, які страждають на посттравматичні психічні порушення, коморбідні із вживанням психоактивних речовин / С. І. Табачніков [та ін.] // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Том 25, вип. 1. – С. 157.

476. **Патогенетично** обґрунтована система психопрофілактики суїцидальної поведінки при депресивних розладах у внутрішньо переміщених осіб / Г. М. Кожина, В. І. Коростій, К. О. Зеленська, О. Б. Платинюк // Мед. психологія. – 2017. – № 2. – С. 59–61.

477. **Патогенетично** обґрунтовані психотерапевтичні мішені розладів адаптації в молодих осіб – вимушених переселенців / Г. М. Кожина [та ін.] // Медицина сьогодні і завтра = Медицина сегодня и завтра. – 2020. – № 2. – С. 36–41.

478. **Педько К. В.** Психологічні чинники відновлення соціального капіталу внутрішньо переміщених осіб : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 - соціальна психологія; психологія соціальної роботи / К. В. Педько ; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – Київ : [б. в.], 2019. – 17 с.

479. **Перегудова Т. В.** Надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам за принципом соціально-трудової інклюзії // Т. В. Перегудова // Демографія та соціальна економіка. – 2022. – № 3. – С. 145–164. – Текст статті доступний в інтернеті: <https://dse.org.ua/ojs/index.php/dse/article/view/109/94> (дата звернення: 22.02.2024).

Стаття присвячена питанню подальшої соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб на основі інституційного забезпечення зменшення рівня соціального відторгнення зазначеної категорії населення, що потребує удосконалення нормативно-правового регулювання їх соціального захисту шляхом посилення співпраці між такими інститутами, як Державна служба зайнятості України, Управління праці та соціального захисту населення.

480. **Пономарьов В. І.** Показники рівнів суїцидальних ризиків у дітей-переселенців з проявами посттравматичних стресових розладів / В. І. Пономарьов, О. В. Самойлова // Архів психіатрії. – 2017. – Том 23, № 1. – С. 45–51.

481. **Професійні** і соціально-психологічні проблеми адаптації студентів-переселенців медиків та основні напрямки їх педагогічної підтримки / І. С. Михалойко [та ін.] // Буковинський медичний вісник. – 2018. – Т. 22, № 2. – С. 159–163.

482. **Психологічні** фактори ризику виникнення психічних розладів у внутрішньо переміщених осіб / Н. О. Марута, Г. Ю. Каленська, В. Ю. Федченко [та ін.] // Львівський клінічний вісник / Lviv clinical bulletin. – 2020. – № 1 (29). – С. 21–28. – DOI: <https://doi.org/10.25040/lkv2020.01.021>

483. **Савченко А.** Як полегшити адаптацію внутрішньо переміщених осіб / А. Савченко, М. Синовіцька // Медична сестра дошкільного закладу. – 2022. – № 3/4. – С. 7–9.
484. **Самойлова О. В.** Вивчення депресивних проявів у дітей вимушених переселенців із посттравматичними стресовими розладами = Investigation of depressive manifestations in children of internal refugees with posttraumatic stress disorders / О. В. Самойлова // Медицинская психология. – 2016. – Т. 11, № 3. – С. 87–91.
485. **Самойлова О. В.** Особистісна самооцінка дітей із сімей вимушених переселенців із проявами посттравматичного стресового розладу = Personal self-esteem of children from families of internal refugees with manifestation of posttraumatic stress disorder / О. В. Самойлова // Медицинская психология. – 2016. – Т. 11, № 2. – С. 26–31.
486. **Самойлова О. В.** Показники психологічного захисту у дітей з розладами адаптації із родин вимушених переселенців = Indicators of personal protection in children with disorders of adaptation from families of forced migrants / О. В. Самойлова, В. І. Понамарьов // Медицинская психология. – 2018. – Том 13, № 2. – С. 61–65.
487. **Самойлова О. В.** Прояви агресивної поведінки та критерії психологічного захисту дітей із родин вимушених переселенців при посттравматичному стресовому розладі / О. В. Самойлова // Укр. вісн. психоневрології. – 2016. – Том 24, вип. 4. – С. 83–89.
488. **Самойлова О. В.** Розвиток дитячих посттравматичних стресових розладів під дією психотравмуючих чинників / О. В. Самойлова // Український вісник психоневрології. – 2017. – Т. 25, вип. 1. – С. 152. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvp_2017_25_1_165
489. **Самойлова О. В.** Розлади адаптації у дітей із родин вимушених переселенців (клінічні особливості, діагностика, мішені психотерапії) : автореферат дис. ... канд. мед. наук : 14.01.16 - психіатрія / О. В. Самойлова ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна МОН України, Ін-т неврології, психіатрії та наркології НАМН України. – Харків, 2018. – 20 с.
490. **Сова М. С.** Особливості соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами: Досвід Європейського Союзу / М. С. Сова // International Electronic Scientific and Practical Journal «WayScience». – ISSN 2664-4819 (Online). – С. 172–174. – Режим доступу : <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2023/05/Conference-Proceedings-May-11-12-2023.pdf#page=172> (дата звернення 29.01.2024).

Переміщення населення внаслідок конфліктів, стихійних лих та інших криз є серйозною гуманітарною проблемою в усьому світі. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) є

однією з найбільш уразливих груп суспільства, які стикаються з численними проблемами та перешкодами в доступі до основних послуг і можливостей. Соціальні працівники відіграють важливу роль у реагуванні на потреби ВПО, надаючи важливу підтримку та послуги, щоб допомогти їм відновити своє життя та громади. У тезах досліджуються особливості соціальної роботи з ВПО, спираючись на досвід Європейського Союзу та відповідні приклади з країн-членів.

491. **Тодорюк О. В.** Посттравматичний стресовий розлад як чинник утруднення соціальної адаптації дітей-переселенців із зони АТО / О. В. Тодорюк // Укр. наук.-мед. молодіжний журнал. – 2016. – № Спец. вип. 2. – С. 71–72.

492. **Толстая Т. Ю.** Клінічна феноменологія тривожних розладів у вимушених переселенців / Т. Ю. Толстая // Укр. вісн. психоневрології. – 2021. – Том 29, вип. 4. – С. 33–35.

493. **Хаустова О. О.** Актуальні проблеми життя і порушення психічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб / О. О. Хаустова, Н. В. Коваленко // Архів психіатрії. – 2015. – № 2. – С. 42–46.

494. **Хаустова О. О.** Аналіз психопатологічних особливостей розладів психіки та поведінки у вимушених переселенців / О. О. Хаустова, Н. В. Коваленко // Архів психіатрії. – 2016. – Том 22, № 1. – С. 17–21.

495. **Хронічні** неінфекційні захворювання у переселенців із зони проведення антитерористичної операції : медична чи соціальна проблема? / Г. Д. Фадєєнко [та ін.] // Український терапевтичний журнал. – 2017. – № 4. – С. 5–10.

496. **Шпильовий Я. В.** Клінічний зміст і вираженість депресивних і тривожних феноменів в структурі невротичних тривожно-депресивних розладів різного психогенезу у жінок (вимушених переселенців та дружин військовослужбовців – учасників АТО) / Я. В. Шпильовий // Укр. вісн. психоневрології. – 2017. – Том 25, вип. 2. – С. 88–91.

497. **Шпильовий Я. В.** Особливості соціальної підтримки у жінок з невротичними тривожно-депресивними розладами різного психогенезу (вимушених переселенців та дружин військовослужбовців – учасників антитерористичної операції) / Я. В. Шпильовий // Укр. вісн. психоневрології. – 2016. – Том 24, вип. 4. – С. 102–104.

498. **Шпильовий Я. В.** Персонологічні властивості та ставлення до хвороби у жінок із невротичними тривожно-депресивними розладами різного психогенезу (вимушених переселенців та дружин військовослужбовців-учасників АТО) = Personologic properties and attitude to illness in women with neurotic anxiety-depressive disorder of different genesis (forced migrants and wives of servicemen participating in ATO) / Я. В. Шпильовий // Вісник наукових досліджень. – 2016. – № 4. – С. 103–107.

499. **Mental** health screening and assessment tools for forcibly displaced children: a systematic review / I. L. Verhagen, M. J. Noom, Ramon J. L. Lindaue [et al.] // European journal of psychotraumatology. – 2022. – Vol. 13. – P. 1–22. – Режим доступу :

https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9542271/pdf/ZEPT_13_2126468.pdf (дата звернення 05.02.2024).

An unprecedentedly large number of people worldwide are forcibly displaced, of which more than 40 percent are under 18 years of age. Forcibly displaced children and youth have often been exposed to stressful life events and are therefore at increased risk of developing mental health issues. Early screening and assessment for mental health problems is of great importance, as is research addressing this topic. However, there is a lack of evidence regarding the reliability and validity of mental health assessment tools for this population.

500. **Military** traumatic brain injury: a challenge straddling neurology and psychiatry / L. Z. Kong, R. L. Zhang, S. H. Hu, J. B. Lai // Military Medical Research. – 2022. – Volume 9, Issue 1. – P. 1–18. – Режим доступу :

<https://mmrjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40779-021-00363-y> (дата звернення 05.02.2024).

Military psychiatry, a new subcategory of psychiatry, became an invaluable, intangible consequence of the war. This review summarizes advances in neuropathology and research in diagnosis and treatment, and discusses comorbidities and outcomes. To date, medical advances have significantly advanced the study of military traumatic brain injury (TBI). As an important concept in the field of psychiatry, TBI is based on an organic lesion that is significantly different from many other mental disorders. Thus, military TBI is both neuropathic and psychopathic, and represents a new problem at the intersection of neurology and psychiatry.

501. **Pacione L.** Refugee Children: Mental Health and Effective Interventions / L. Pacione, T. Measham, C. Rousseau // Current Psychiatry Reports. – 2013. – Vol. 15, № 2. – P. 1–17. – Режим доступу : URL :

<https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000318760200005>

ДЛЯ ПОДАТОК

**Медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація учасників
бойових дій: проблеми та перспективи**

Бібліографічний покажчик до науково-практичної конференції

Укладач

Панфілова Алла Миколаївна

Науковий консультант

Матяш Михайло Миколайович, доктор медичних наук,
професор, завідувач кафедри загальної та медичної
психології НМУ імені О. О. Богомольця

Редагування

Бортнік Наталія Миколаївна